



T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DEMOKRATİK GELİŞMELERDE EKONOMİK BÜYÜME:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans

Emiş EKİZ

Danışman

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Nevşehir

Kasım 2023



T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**DEMOKRATİK GELİŞMELERDE EKONOMİK BÜYÜME:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans

Emiş EKİZ

Danışman

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Nevşehir

Kasım 2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Emiş EKİZ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Demokratik Gelişmelerde Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Emiş EKİZ

Danışman

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK danışmanlığında Emiş EKİZ tarafından hazırlanan “**Demokratik Gelişmelerde Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

Danışman : Prof. Dr Serdar Öztürk
Üye : Doç. Dr Volkan Han
Üye : Doç Dr Nazife Özge Beşer

İMZA

.....
.....
.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun / / tarih ve sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

..... / /

Dr. Öğr. Üyesi Volkan Recai ÇETİN

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tarihten günümüze kadar demokrasi ve hukuk her dönem önemini ve güncelliğini korumuştur. Baktığımızda son zamanlarda bu önem ve güncellik, her alanda giderek artmış birçok farklı bilim, farklı disiplinlerle bu başlıkları ilişkilendirerek çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır.

Hazırlamış olduğum bu tez çalışmasında bana sabır ve rehberliğiyle önümü aydınlatan kıymetli hocam Prof. Dr. Serdar Öztürk 'e tüm destekleri için teşekkür ederim.

Ayrıca beni yetiştiren değerli anne ve babama sonsuz minnettar ve şükranlarımı sunarım.

DEMOKRATİK GELİŞMELERDE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Emiş EKİZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Eylül 2023

Danışman: Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

ÖZET

Ekonomik büyüme kavramı, bir ülkenin ulusal gelirinin ve buna bağlı olarak kişi başına düşen gelirinin yıllar itibarıyla reel olarak artış göstermesidir. İktisat biliminde ekonomik büyümeyi tetikleyen birçok değişken vardır. Son dönemlerde birçok farklı bilim dalları iktisat bilimine ait olmayan demokrasi kavramının ekonomik performans ile arasındaki ilişkiyi incelemeye başlamıştır. Literatürde bu ilişkiyle ilgili az sayıda çalışma olmakla birlikte, demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığının, var ise de ne yönde olduğuyla ilgili genel ve ortak bir karara henüz varılamamıştır. Buna karşılık yapılan farklı teorik ve ampirik çalışmalarla zıt yönlü sonuçlar elde edilse de yapılan çalışmaların çoğunluğu demokrasi ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin mevcudiyetinin olduğu fakat kapsayıcı kurumların ekonomik performans üzerinde etkisinin daha belirgin olduğudur. Bu çalışma ile demokrasi ve ekonomik büyüme bir ilişkinin olup olmadığı incelenmiş, ilişki mevcut ise derecesinin ne yönde olduğu literatürde yapılan farklı çalışmalar ışığında saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca demokrasi kavramıyla ilişkili olarak hukuk, ekonomik özgürlük ve kapsayıcı kurumların ekonomik büyüme üzerindeki eksisiyle ilgili bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Ekonomik Büyüme, Kapsayıcı Kurumlar.

**ECONOMIC GROWTH IN DEMOCRATIC DEVELOPMENTS:
THE CASE OF TURKEY**

Emiş EKİZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Social Sciences Institute

Department of Economics, Master's of Art Thesis, June 2022

Supervisor: Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

ABSTRACT

The concept of economic growth is the real increase in a country's national income and, accordingly, its per capita income over the years. There are many variables that trigger economic growth in economics. Recently, many different branches of science have begun to examine the relationship between the concept of democracy, which does not belong to economics, and economic performance. Although there are few studies on this relationship in the literature, a general and common decision has not yet been reached regarding the existence of the relationship between democracy and economic growth, if any. On the other hand, although contradictory results have been obtained with different theoretical and empirical studies, most of the studies have found that there is a positive relationship between democracy and economic growth, but the effect of inclusive institutions on economic performance is more pronounced. In this study, it was examined whether there is a relationship between democracy and economic growth, and if there is, the degree of the relationship was tried to be determined in the light of different studies in the literature. In addition, it has been tried to give information about the negative effects of law, economic freedom and inclusive institutions on economic growth in relation to the concept of democracy.

Keywords: Democracy, Economic Growth, Inclusive Institutions.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ, HUKUK, ÖZGÜRLÜK, EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMLARININ AÇIKLANMASI

1.1. Demokrasi Kavramı	5
1.1.1. Demokrasi Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	6
1.1.2. Demokrasinin Uygulanış Biçimi	7
1.1.2.1. Doğrudan Demokrasi Modeli.....	8
1.1.2.2. Yarı Doğrudan Demokrasi Modeli.....	8
1.1.2.3. Temsili Demokrasi Modeli.....	9
1.1.3. Demokrasi Düzeyinin Ölçülmesi.....	9
1.1.3.1. Bollen Endeksi	10
1.1.3.2. Poe ve Tata Endeksi	11
1.1.3.3. Polity Endeksi	11
1.1.3.4. Van hanen Endeksi.....	11
1.1.3.5. Freedom House Endeksi.....	12
1.2. Hukuk Kavramının Açıklanması.....	12
1.2.1. Hukukun Tarihsel Gelişimi.....	14

1.3. Özgürlük Kavramına Genel Bir Bakış	16
1.3.1. Ekonomik Özgürlük.....	18
1.3.2. Ekonomik Özgürlük Nasıl Ölçülür?	19
1.3.2.1 Fraser Enstitüsünün Tarafından Belirlenen Ekonomik Özgürlük Endeksi	21
1.3.2.2. Heritage Foundation Ekonomik Özgürlük Endeksi	24
1.3.2.3 Freedom House Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	24
1.4. Ekonomik Büyüme	26
1.4.1. Ekonomik Büyüme Kavramına Genel Bir Bakış.....	26
1.4.2. Neo-Keynesyen Harrod-Domar Modeli	28
1.4.3. Solow Neo-Klasik Büyüme Modeli	30
1.4.4 İçsel Büyüme Modeli.....	31
1.5. Büyümenin Temel Nedenlerine Odaklanma	33
1.5.1. Kurumlar ve Ekonomik Büyüme.....	33
1.5.2. Demokrasi, Yönetimin Niteliği ve Büyüme	35
1.5.3. Rant Arayışı, Güven, Yolsuzluk ve Büyüme.....	37
1.5.4. Ticaret ve Ekonomik Büyüme	38
1.5.5. Coğrafya ve Büyüme	42
1.5.6. Kültür ve Büyüme.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

2.1. Bağdaşma Yaklaşımı.....	46
2.2. Çatışmacı Yaklaşım	50
2.3. Şüpheci Yaklaşım.....	52
2.4. Demokrasi ve Ekonomik Büyüme Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar	54
2.5. Demokrasi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Etkileşim Kanalları	57
2.5.1. Demokrasinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisini Dolaylı Yönden Etkileyen Kanallar	57
2.5.1.1. Politik İstikrarsızlık	58
2.5.1.2. Yönetim Kalitesi	60
2.5.1.3. Kamu Kesimi Büyüklüğü.....	61

2.5.1.4. Beşerî Sermaye Düzeyi	62
2.5.1.5. Gelir Eşitsizliği.....	63
2.5.1.6. Dış Ticaret Serbestliği	64
2.5.1.7. Fiziki Sermaye Birikimi	65
2.5.1.8. Demokrasi ve Gelir Dağılımı	66
2.5.1.9. Fiyat İstikrarı Etkisi.....	67
2.6. Ekonomik Performans Demokrasiyi Etkiler mi?	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRATİK GELİŞMELERDE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. Türkiye'nin Demokrasi Gelişimi	69
3.1.1 Türkiye'nin 1946-1950 Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde, Demokrasi ve Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi	69
3.1.1.1. Demokrasinin Enflasyonla İlişkisi	69
3.1.1.2. Demokrasinin İstihdam ve İşsizlikle İlişkisi	70
3.1.1.3. Demokrasinin İthalat ve İhracatla İlişkisi	71
3.1.1.4. Demokrasinin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi	71
3.1.2. 27 Mayıs 1960 Askeri Yönetim Döneminde, Türkiye'nin Demokrasi ve Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi	72
3.1.2.1. Demokrasinin Enflasyonla İlişkisi	72
3.1.2.2. Demokrasinin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi	73
3.1.2.3 Demokrasinin İşsizlik ve İstihdamla İlişkisi	74
3.1.2.4. Demokrasinin İthalat ve İhracat ile İlişkisi	74
3.1.3. 12 Mart 1971 Muhtırası, Türkiye'nin Demokrasi ve Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi.....	75
3.1.3.1 Demokrasi ve Enflasyon Arasındaki İlişki.....	75
3.1.3.2. Demokrasinin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi	75
3.1.3.3. Demokrasinin İşsizlik ve İstihdamla İlişkisi	76
3.1.3.4. Demokrasinin İthalat ve İhracatla İlişkisi	76
3.1.4. 12 Eylül 1980 Askeri Yönetim Döneminde, Türkiye'nin Demokrasi ve Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi	77

3.1.4.1. Demokrasinin Enflasyonla İlişkisi	77
3.1.4.2. Demokrasinin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi	78
3.1.4.3. Demokrasinin İhracat ve İthalatla İlişkisi	78
3.1.4.4. Demokrasinin İstihdam ve İşsizlikle İlişkisi	79
3.2. Dünyanın ve Türkiye'nin Demokrasi Değerlendirmesi	79
SONUÇ VE ÖNERİ	82
KAYNAKÇA	87
ÖZ GEÇMİŞ	



KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ARGE: Araştırma Geliştirme

BIST: Borsa İstanbul

EFWI: Economic Freedom World Index (Ekonomik Özgürlük Puanı)

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HDI: Human Development Index (İnsani Gelişmişlik Düzeyi)

HDR: Human Development Report (İnsani Gelişmişlik Raporu)

IEF: International Economic Freedom (Uluslar arası Ekonomik Özgürlük)

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. 1. Fraser Enstitüsünün Belirlediği Ekonomik	22
Tablo 1. 2. Heritage Foundation Ekonomik Özgürlük Endeks Bileşenleri.....	24
Tablo 1. 3. Freedom House Ekonomik.....	25
Tablo 2. 1. Demokrasi ile Ekonomi Arasındaki Pozitif İlişkinin Olduğunu Savunan Çalışmalar	49
Tablo 2. 2. Demokrasi ile Ekonomi Arasında Negatif İlişkinin Olduğunu Savunan Çalışmalar	52
Tablo 2. 3. Demokrasi ile Ekonomi Arasında İlişkinin Olmadığını Savunan Çalışmalar	53
Tablo 2. 4. Literatür Özeti	56
Tablo 2. 5. Siyasi İstikrarsızlığın İktisadi Gelişme Üzerine Etkisi İlgili Yapılan çalışmalar	60
Tablo 3. 1. Çok partili hayata geçiş yıllarında demokrasi endeksi ve enflasyon	70
Tablo 3. 2. Çok partili hayata geçiş yıllarında işsizlik, istihdamın sektörel dağılım, sektörlerin.....	71
Tablo 3. 3. Çok partili hayata geçiş yıllarında ihracat ve ithalat rakamları.....	71
Tablo 3. 4. Çok partili hayata geçiş yıllarında kişi başı GSYH, GSYH ve büyüme oranları	72
Tablo 3. 5. 27 Mayıs askeri yönetim döneminde poliety demokrasi endeksi ve.....	73
Tablo 3. 6. 27 Mayıs askeri yönetim döneminde kişi başı GSYİH, GSYİH, büyüme oranı.....	73
Tablo 3. 7. 27 Mayıs askeri yönetim döneminde işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı, sektörlerin GSMH payları.....	74
Tablo 3. 8. 27 Mayıs askeri yönetim döneminde ihracat ve ithalat rakamları	74
Tablo 3. 9. 12 Mart 1971 Muhtırasında poliety demokrasi endeksi ve enflasyon oranları	75
Tablo 3. 10. 12 Mart 1971 Muhtırasında kişi başı GSYH, GSYH ve büyüme oranları	76
Tablo 3. 11. 12 Mart 1971 Muhtırasında işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı, sektörlerin GSMH payları	76
Tablo 3. 12. 12 Mart 1971 Muhtırasında ihracat ve ithalat rakamları.....	77

Tablo 3. 13. 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde poliety demokrasi endeksi ve enflasyon oranı.....	78
Tablo 3. 14. 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde kişi başı GSYH, GSYH ve büyüme oranı.....	78
Tablo 3. 15. 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde ithalat ve ihracat rakamları	79
Tablo 3. 16. 12 Eylül 1980 Askeri Yönetim döneminde işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı, sektörlerin GSMH payları.....	79
Tablo 3. 17. 2020 farklı rejim türleri kategorinde yer alan ülke sayısı, oranları ve nüfus yüzdesi.....	80
Tablo 3. 18. Türkiye'nin demokrasi notları,5 temel kriterde 10 üzerinden puan cetveli.....	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1. 1.** Dünya ekonomik özgürlük puanı..... 20
- Şekil 1. 2.** Ekonomik özgürlük bileşenlerinin dünya genelindeki sıralaması (10 üzerinden)..... 21



GİRİŞ

Dünya ekonomisi dönemler itibariyle değişim göstermiş ve bu değişim halen kendini göstermektedir. Değişen ekonomiye kendini entegre edebilen ülkelerin ekonomilerine baktığımızda geliştiklerini gözlemleyebiliriz aksine yönde değişime ayak uyduramayan ülkeler ise ekonomik anlamda geri kalarak yoksul ülkeler sınıfına dahil olmuştur. Dünya tarihinde sadece ekonomi biliminde değişim yaşanmamıştır şüphesiz. Birçok farklı bilim disiplinlerinde bu değişimi görmek mümkündür. Bu noktada bu tezin konusu olan yönetim biçimi olarak demokrasiye değinmek isabetli olacaktır. Demokrasi kısaca halkın kendi kendini yönetmesi olarak ifade edilen siyasal bir yönetim biçimidir. Tarihe baktığımızda siyasal yönetim biçimlerinde de değişim yaşanmış birçok farklı ülke demokratik yönetim biçimini benimsemiş, bir kısım ülke ise siyasal ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen demokratik olmayan yönetim biçimlerini kendi ülkelerinde uygulamışlardır.

Demokrasi tarihi uzun bir zaman aralığını ifade eder. Geçmişten günümüze kadar demokrasi varlığını her geçen zaman güçlendirerek dünya ülkelerine yayılmaya devam etmektedir. Demokrasinin bu zamanla yükselişi birçok bilim insanları tarafından araştırılmış, bu araştırmalarında da demokrasiyi farklı bilim disiplinleriyle ilişkilendirmişlerdir. Bu disiplinlerden bir tanesi ekonomi bilimidir. Demokrasi ve ekonomi arasındaki bir ilişkinin olup olmadığı 19. Yüzyılda fark edilmiştir tarihten günümüze kadar bu konu üzerinde teorik ve ampirik çalışılmış fakat bu çalışmalar istenilen yeterlilikte kendini gösterememiştir. Bu çalışmalardan bir tanesi Lipset'in (1959) yapmış olduğu araştırmadır. Lipset bu çalışmasında demokrasinin varlığının güçlenmesi ve sürdürülebilirliği için ekonomik bir kalkınmanın ön koşul olduğu yönündeki ifadesidir. Yani ekonomik kalkınma düzeyi demokrasi için çok önemlidir. Lipset "Bir ulus ne kadar zenginse demokrasiyi sürdürme şansı o kadar fazladır." der. 1945'li yıllar bu düşünce etrafında şekillenmiş, ekonomik yapılarını geliştiren

Ülkelerin demokratik atılımlar gerçekleştirebileceği yönündeydi. Bu alanda gelimi dünya ülkeleri yoksul ülkeler için destek programları hazırlamış ve uygulamıştır. Bu sayede ülkeler iktisadi gelişme kaydederek liberal-demokratik ülkeler statüsüne eriebileceklerdir. 1960-1972’li yıllara baktığımızda demokrasi ülkeler için 2. nemli konuydu. Bu dönemlerde en önemli konu iktisadi gelişme sağlayabilmektir. İktisadi gelimiliklerini sağlayan ülkeler teknik olarak liberal-demokratik bir yönetim sistemi seebileceklerdi. 1980’lere gelindiğinde ekonomide serbest piyasa rzgrı hakimdi. Bu dönemde birçok farklı alanlarda değişim yaanmıtır. Demokrasiye bakışta bu dönemde değişim göstermiştir. nceki yıllarda 2. bir konu olarak görülen demokrasi bu yıllarda iktisadi gelişmenin n koşulu olarak görülebileceği ve iktisadi gelişmeye yardımcı olabileceği anlayışı etrafındaydı. Demokrasi sadece gelimi ülkelere ait bir yönetim biçimi kabul edilmeyerek tüm dünya ülkeleri için kabul edilebilir bir yönetim biçimi algısı oluturulabilirdi. Farklı bilim insanları demokrasinin önemine dikkat çekmek için Şu ifadeleri sarf etmiştir. Dani Rodrik (2000) alımasında “Demokrasi daha fazla kazandırır.” demiştir. Nobel dll Amarta Sen “Demokrasi her ne kadar siyasi bir rejim olsa da büyük bir oranda ekonomiden ilham alan bir terimdir. Daha doğrusu demokrasi iyi ekonomiden ilham alır. Ekonomik gücü elinde bulunduranlar demokrasiyi oluşturmuştur.”

Dünyadaki ülkelerin ekonomik yapılarını incelediğimizde, kendi yapılarına özgü bir çok farklılık görürüz. Bu ekonomik farklılıklarından dolayı ülkeler kendi aralarında sınıflandırılmıştır. Bu noktada ekonomide temel sınıflandırma olarak kabul edilen gelimi, gelişmekte olan ve az gelimi ülke kategorileridir. Ülkelerin ekonomik yönden bu Şekilde sınıflandırılmasında etkili olan iktisadi değişkenleri sıraladığımızda ülkelerin yatırım oranı, fiziksel ve finansal sermaye, ortalama çıktı, igcndeki artış hızı oranı ve verimliliği, teknolojik gelimilik düzeyi, işsizlik oranı, milli ve kişisel gelir rakamlarıdır. Bu sıraladığımız argümanlar geleneksel iktisatta ekonomik performans düzeyini belirleyen faktörlerdir. Son yıllarda çıkış tarihi olarak 1990’lı yıllar kabul edilmekte, ekonomik büyümeyi etkileyen farklı bir değişken olan ekonomik alt yapı ve kurumları içeren kurumsal iktisat ortaya çıkmıştır.

Kurumsal iktisatın ilk çıkış noktası Amerika Birleşik Devletleridir. Öncüleri Veblen, Commons, Mitchell gibi dnrlerdir. Bu iktisadi akım geleneksel iktisadi anlayıştan

farklı olarak bireyi ana odak olarak değil de kurumları ana eksen olarak kabul eder. Marshall kurumsal iktisadi anlayış üzerinde sıklıkla durmaktadır. Kurumsal iktisadi anlayış ekonominin iyi gittiği dönemlerde bu iyileşmeyi sağlayan uygulamaları kurumsallaştırma amacı taşır. Bu kapsamda, öncü kurumsal iktisatçılar, kapitalizmin yapısal dönüşümünü, şirketlerin teknelci eğilimlerini, işçi-işveren ilişkilerini ve sendika faaliyetlerini, kamu sektörünün iktisadi hayatla ilgili rollerini ve iktisadi denge gibi konuları kurumsal süreçler olarak kavramsallaştırma amacını gütmüşlerdir (Ata, 2009; Özveren, 2007; Yılmaz Genç ve Ekiz, 2017). Kurumsal iktisatın ekonomik alt yapı olarak ifade ettiği argümanlar; yasalar, düzenlemeler, uygulamalar, hükümet politikalarıdır. Ekonomik alt yapı ve kurumlar uzun vadede ekonomik büyümenin ivme kazanmasını sağlayarak ekonomik ajanların yeni yatırımlar yapmasını teşvik etmektedir. Acemoğlu ve Robinson'un Ulusların Düşüşü adlı kitabında ekonomik büyümenin uzun vadede sağlanması ve sürekliliği için kapsayıcı kurumların önemini sıklıkla ifade edilmektedir. Çünkü ekonominin alt yapısındaki kapsayıcı kurumların üretim ve yatırımı teşvik ederek büyümeyi arttırdığı savunulmaktadır. Bu çerçevede ekonomik büyüme analizleri yapılırken ekonomik alt yapı ve kurumlar da dikkate alınmalıdır. Ekonomik alt yapı birçok farklı etmeden oluşur. Bunlar içinde temel belirleyicilerden bir tanesi demokrasidir. Türk Dil Kurumuna göre demokrasi 'Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimidir. Bir dizi ekonomist teorisyenlerin çalışmaları demokrasi ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğu ve birbirinden beslendikleri yönündedir. Buradaki ilişkinin birbirini etkilemedeki derecesi olarak da ülkelerin gelişmişlik seviyesi ve demokrasisi dikkate alınmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik seviyesindeki farklılık onların siyasi yapılarında da görülmektedir. Bu noktada ekonomik yönden ileri ülkelerde yüksek bir demokrasi ve hukuk anlayışı hâkim iken, az gelişmiş ülkelerde halk, siyasi güç ve iktidarı elinde bulunduran, hukuk kurallarını göz ardı eden ve bazen de anayasayı hiçe sayan bir grup yâda azınlık (prensler, şeyhler, üst düzey yönetici ve askeri liderler, toprak ağaları) tarafından yönetilmektedir. Bu durumda bizlere demokrasi ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki varlığını gösterse de mutlak ve salt bir doğru olarak bunu kabul etmek gerçekçi olmayacaktır. Literatür incelemesi farklı çalışmalar doğrultusunda demokrasi ve otokrasinin ekonomik büyüme üzerinde bariz bir farklılık yarattığını doğrulamamaktadır. Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı

günümüzde halen güncelliğini koruyarak bu alanda yeterli çalışmalar olmamakla birlikte üzerinde çalışılmaktadır.

Hazırlanmış bu yüksek lisans tez çalışması demokrasi ve ekonomik büyümenin aralarındaki ilişkinin varlığını ya da yokluğunu saptayabilmek, ilişkinin varlığı halinde ilişkinin ne yönde olduğu ve birbirlerini etkileme derecesini belirginleştirmeye çalışmaktadır. Çalışma hazırlanırken yoğun bir literatür taramasından faydalanılmış, tez konusunun başlığıyla ilişkili önemli yazarların kitap ve blog yazıları, dünya çapında yayınlanan raporlar okunarak bir derleme yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşur. İlk bölümde demokrasi kavramının açıklanması ve demokrasinin ölçülmesiyle, hukuk, özgürlük, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilgili bilgiler verilmiş, ikinci bölümde demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşim kanalları açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye’de demokrasi tarihinde önemli yıllar belirtilmiş, bu dönemlerde yaşanan makroekonomik göstergelerle, demokrasi ve ekonomi arasında ilişkiye ışık tutulmaya çalışılmıştır. Son kısımda naçizane genel bir değerlendirme yapılarak görüş ve öneriler ifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ, HUKUK, ÖZGÜRLÜK, EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMLARININ AÇIKLANMASI

1.1. Demokrasi Kavramı

21.yüzyıl dünyasında demokrasi kavramı, değişen dünyayla birlikte sık sık bireyler ve uluslar için gündeme gelmekte, kendisiyle ilgili birçok farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bilim insanlarının, uzmanların, sosyologların, tarihçilerin ve siyaset bilimcilerin yapmış olduğu mevcut tanımlamalara baktığımızda; ortak bir noktada buluştuklarını söyleyemiyoruz. Genel bir demokrasi tanımının yapılamayışının çok farklı nedenleri olsa da demokrasinin sahip olduğu uzun tarihi geçmiş ve yaşanan her çağda; her birey, her toplum, her ulus için farklı anlamlar ifadesi etmesi bu nedenlerin başında gelmektedir.

21.yüzyılda dünyadaki ülkelerin farklı yönetim şekilleriyle yönetildiğini görüyoruz. Mevcut ülkelerin yönetim şekillerini karşılaştırdığımızda, yönetim şekli olarak demokrasi yaygın olarak kullanılmakta. Demokrasi M.Ö. 4-5 yüzyılda, Antik Yunan Uygarlığında kendini ilk defa göstermiştir. Etimolojik köken olarak, demokrasi kavramını incelediğimizde “demos” yani halk, ahali anlamında ve “kratos” yani egemenlik, iktidar anlamındaki kelimelerle oluşturulmuştur.

Dilimiz Türkçeye ise Fransızca “democratic” sözcüğünden nakledilmiştir.

Kelime köklerinin anlamlarına bakarak kısaca halkın egemenliği olarak açıklayabileceğimiz demokrasi kavramı, bizlere egemenliğin asıl sahibinin birey ve halk olduğunu ifade etmektedir (Manan, 2009:29).

1.1.1. Demokrasi Kavramının Tarihsel Gelişimi

M.Ö.'ki yüzyılda Antik Yunan Uygarlığında ortaya çıkan demokrasi kavramından ilk bahseden ünlü tarihçi yazar Herodot olmuştur. Atina'da ortaya çıktığı ilk günden itibaren dikkat çeken ve önemi artan demokrasi, Yunan yönetim sistemlerinde yerini almıştır. Katılımcı demokrasinin ortaya çıkma ve oluşma yerlerine baktığımızda, Atina'da uygulanan demokrasi bunun ilk örneklerini teşkil etmektedir. Atina'da yönetim sistemi olarak uygulanan demokrasiyi yüzeysel olarak incelediğimizde; en önemli organ olan 'Genel Meclisi' görürüz. Bu önemli oluşum Atina demokrasisinin merkezidir. Burada yaşayanlar bu meclise katılarak söz alabilme hakkına sahiptirler. Bununla birlikte genel mecliste vatandaşların bazı siyasi kararları doğrudan alınabilmektedir (Oğuzhan, 2019:13-14).

Demokrasinin tarihi süreç içinde kendisini koruyarak genişleyebilme ve geliştirme serüvenine baktığımızda; siyasi güç sahibi kişiler tarafından onların çıkarları doğrultusunda yeniden şekillenmiş, bu da demokrasinin gerçek anlamının ne olduğu konusunda tanımlanabilmesini zorlaştırmıştır. Örneğin 1787 yılında Birleşik Devletlerin yürürlüğe giren anayasasında sadece beyaz ırka sahip olanlarla, erkek mülk sahipleri seçme ve seçilebilme hakkına sahip olmuşlardır (TDV, 1999:40,51). Buna benzer bir örnek Roma devletlerinde karşımıza çıkmaktadır. Burada da Yunan devletlerinde olduğu gibi toplumlar kategorilere ayrılmış, siyasi haklar belli bir kesime verilmiştir.

Demokrasinin en temel anlamının eşitlikçi olduğu göz önüne alındığında bu uygulamaların, demokrasinin kendisini var ederek uzun süre yaşayabilmesini engellemektedir. Yönetim sistemleri içinde demokrasinin kendini koruyabilmesi ve yaşatılması için uygun koşulların varlığı zorunludur. Uygun koşullar oluşmadığında ya da oluşturulmadığında, tarih bize nelerin olabileceğini göstermektedir. Orta Çağ Avrupa'sında derebeylerin uyguladıkları feodalite bunun en iyi örneklerindedir. Feodalite döneminde siyasi ve ekonomik haklar toplumun her ferdine değil de sadece zengin toprak sahiplerine tanınmış, kiliseler asıl kimlik ve var olma amacından uzaklaşarak devletin yanında yer almış, dini dogmalar yasallaştırılmıştır. Halk bu olumsuz durumlardan etkilenerek kendini devletten ve tek sığınağı olan kiliselerden kendisini soyutlamıştır. İnanç, vicdan gibi duyguların yanında temel siyasi ve sosyal

haklarına yapılan bu engellemelerin sonunda bireyler ve uluslar yeni arayışlara yönelmiştir.

İngiltere’de 1215 yılında Magna Carta Libertatum ile kralın ekonomik ve siyasi hakları kısıtlanmıştır. Halk temel alanlarda özgürleştirilmiştir. Bu nedenle Magna Carta Librettum Avrupa’da modern demokrasiye geçişin temelini oluşturmaktadır (Oğuzhan, 2019;14-15).

Yeni çağa baktığımızda orta çağda uygulanan feodalitenin, Montesquieu, Rousseau ve Locke gibi birçok düşünür ve felsefecinin etkisiyle zayıfladığını, halkın mutlak monarşiye karşı çıkararak demokrasiyi istediklerini görüyoruz.

1789 yılında Fransız İhtilalinin ortaya çıkması, akabinde ‘İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi’ gibi tarihi olaylar demokrasi ve insan haklarının nasıl geliştiğini ve ilerlediğini göstermektedir. Oluşan bu durumlarla hak ve özgürlüklerden bütün insanlar eşit şekilde yararlanmışır (Büyük karagöz, Kesici, 1998:20).

Aydınlanma çağı olarak da bilinen 18, yüzyılda 1776 yılında Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve 1789 yılında Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi imzalanmıştır. Bu gelişmeler demokrasinin hızla yükselen bir değer haline geldiğini gösterir (Ercoşkun, 2020;46).

19. yüzyıl bizlere demokratikleşmenin yanında sanayileşmenin de birlikte ilerlediğini gösterir. Demokratikleşmenin 19.yüzyılda da devam etmesi kendisinin yıllar içinde süreklilik gösterdiği anlamına gelse de durum farklıdır. Şu an demokrasiyi benimsemiş birçok ülke tarihinde dönem dönem demokrasiye karşı engellemelerin olduğu bunun yanında hak ve özgürlüklerin sınırlandırıldığı görülmektedir. Fakat demokrasiyi tam olarak benimseyen ülkelerde karşılaşılan bu engeller zaman içinde aşılmıştır (Manan, 2009;32).

1.1.2. Demokrasinin Uygulanış Biçimi

Demokrasinin nasıl uygulandığı konusunda literatürde halk egemenliği üzerine kurulmuş 3 farklı demokrasi uygulama modeli vardır.

1.1.2.1. Doğrudan Demokrasi Modeli

Devletin amaç ve çıkarları doğrultusunda alınması gerekli tüm kararlar, halkın herhangi bir temsilci ya da aracı kişiye ihtiyaç duymaksızın, doğrudan kendilerinin almasıdır. Halkın egemenliği doğrudan kullanmasıdır. Her ne kadar ideal demokrasi anlayışına en uygun model olarak kabul edilse de günümüzde uygulamaya geçilmesi çok zordur. Küçük ve büyük yerleşim merkezlerini kıyaslayarak bu durumu açıklayabiliriz. Küçük yerleşim birimlerindeki mevcut nüfus rakamının küçüklüğü doğrudan demokrasi modelinin uygulanabilirliğini kolaylaştırırken; büyük yerleşim birimlerindeki mevcut nüfus rakamının çokluğu ve giderek artması bu modelinin uygulanabilirliğini zorlaştırmakta ve hatta giderek imkansızlaştırmaktadır. Çünkü büyük nüfuslu yerlerde yönetime halkın temsilci olmadan katılımı pek mümkün görünmemektedir (Erkuş, 2016;10).

Modelin ana karakter özelliklerine baktığımızda yaş sınırlaması (kişinin ergin olması) ilk göze çarpan nokta. Model yaş sınırının yanında, bu sınıra erişen bireylerden siyaset alanında aktif olmasını da ister. Örneğin kişinin mevcut yönetim ve yönetimin nasıl işlediğine dair bilgi sahibi olması, kişilerin hayatlarının siyasi odaklı olması, zamanını siyasete ayırarak yönetime katılması gibi kişilerin dinamik bir siyasi hayata sahip olmasını ister. Fakat insan yaşamı ve doğasının gereği farklı alanlarda yapılması, kontrol edilmesi durumlar olduğu için, kişinin, modelin istediği siyasi hayata sahip olması mümkün değildir.

1.1.2.2. Yarı Doğrudan Demokrasi Modeli

Bu model egemenliğin nasıl kullanılmasını ‘temsilciler ve halk’ olmak üzere iki kişi arasında paylaşmıştır. Farklı bir demokrasi modeli olan temsili demokrasi modeli ile aynı gibi görünse de referandum, halk vetosu, halk teşebbüsü ve temsilcilerin azli olmak üzere 4 farklı araca sahip olması, bu modeli temsili demokrasi modelinden ayırır. Dünyada İsviçre ve İtalya’da yarı doğrudan demokrasi modelinin uygulandığını görebiliriz.

a) Referandum

Yarı doğrudan demokrasi modelinin uygulandığı yerlerde yoğun olarak kullanılan araçtır. Parlamentonun kabul ettiği ya da edeceği bir kanun metninin halkın oylamasına sunulmasına referandum denilmektedir (Şen, 2013;129).

b) Halk Vetosu

Halk bu araç aracılığıyla parlamentonun almış olduğu bir kanuna itiraz edebilir. Halk tarafından yasanın yürürlüğe girmesinin engellenmesidir.

c) Halk Teşebbüsü

Vatandaş belli bir sayıya ulaşmak şartıyla kendi aralarında anlaşıp ve imza toplayarak, parlamentonun istememesi durumu söz konusu olsa bile kendi arzu ettikleri yasayı çıkarabilmesini sağlayan araçtır.

d) Temsilcilerin Azli

Egemenliğin kullanılmasının temsilciler ve halk arasında paylaşıldığı yarı doğrudan demokrasi modelinde, şayet halk temsilcilerin çalışmalarından ve aldıkları kararlardan memnun değilse; memnun olmadığı temsilcinin görevden alınmasını sağlayarak, yeni bir temsilcinin göreve gelmesini bu araç vasıtasıyla gerçekleştirir.

1.1.2.3. Temsili Demokrasi Modeli

Günümüzde mevcut uygulanan demokrasi modelidir. Model egemenliğin kullanımını, gücünü halktan alan ve halkın seçtiği temsilcilere bırakmıştır. Halk bu modelde dolaylı olarak katılır. Temsilciler halkın düşünce ve isteklerine dikkat ederek karar ve görüşlerini o yönde belirtmelidir. Seçimler bu modelin sembol aracıdır. Halk seçimler kanalıyla katılır.

1.1.3. Demokrasi Düzeyinin Ölçülmesi

1990'lı yıllara bakıldığında Batı Avrupa ve Sovyetler Birliği rejimlerinin yıkılmasıyla yeni siyasi rejim modelleri aranmaya başlanılmıştır. Bu süreçte demokrasi politik bir idare yönetimi olarak düşünülmüştür.

Demokrasinin ölçülmesi ile ilgili birçok ölçüt siyaset biliminde çalışma konusudur. Literatürde demokrasi düzeyinin ölçülmesi ve bu ölçüm yapılırken hangi kriterlerin göz önünde olacağıyla ilgili çeşitli ölçüm endeksleri vardır. Bu ölçüm endekslerine

baktığımızda “Freedom House Endeksi” popülerdir. A. Dahl’in demokrasinin ölçülmesi konusundaki çalışmaları da bu alanda önemlidir. R.A. Dahl modern siyaset biliminin terimlerinden poliarşi kavramına dikkat çekmiştir. İlk kez temsili demokrasiden bahsetmek için kendisi tarafından 1953 yılında ortaya çıkmıştır. Poliarşi kelime anlamı olarak çokluk demektir. Modern siyaset biliminde ‘çok kişinin yönetmesi’ anlamında kullanılır. Çoğunluğu değil de çoğulculuğu savunan bu kavram aracılığıyla R.A. Dahl bir ülkede demokrasinin var olup olmadığını ve var olan demokrasinin kalitesini ölçülebileceğini ifade etmektedir. “Katılım derecesi” ve ‘rekabet derecesi’ olmak üzere iki farklı türde demokrasi düzeyi ölçülür. Seçme hakkına sahip yetişkin nüfusun katılımını katılım derecesi ölçerken; siyasal çıkarların tezahürünü ve siyasal oluşum sürecini ise rekabet derecesi ölçer (Köktaş, 2001;118).

Dünya ülkeleri demokrasiyi farklı yorumlamış ve bunun sonucunda da demokrasi her ülkede farklı uygulanmıştır. Bazı ülkeler kısmi olarak uygulamış bazı ülkeler ise tam anlamıyla benimsememiştir. Literatür bizlere demokrasinin ölçümü için farklı endeksler sunmaktadır. Aşağıda bu endeks türleri yüzeysel olarak açıklanmıştır.

1.1.3.1. Bollen Endeksi

Demokrasi düzeyi ölçülmek istenen ülkelere ‘0 ve 100’ arasında değerler verilir. Ülkedeki liberal demokrasi seviyesini ölçmeyi amaçlayan Bollen Endeksi; bunu yaparken yetişkin bireylere oy kullanma hakkının verilmesi, siyasi haklar ve sivil hürriyetler gibi göstergeler kullanmıştır (Erkuş, 2016;24).

Endeks değeri bulunurken ülkelerin farklı göstergeleri baz alınmıştır. Basın özgürlüğü, muhalefet gruplarının özgürlüğü, seçimlerin adil olması, hükümet yaptırımları, idareci seçimi ve yasama meclisinin seçimi. Basın ve muhalefet gruplarının özgürlüğü ile hükümet özgürlüğe konu iken seçimlerin adil olması, idareci ve yasama meclisinin seçimi halkın egemenliği ile alakalı olmaktadır (Manan, 2019;41).

Bu endeks türünde demokrasi düzeyi ölçülmek istenen ülkelere ‘0 ile 100’ arasında değerler verilerek; 0’a yaklaşan ülkeler demokratikleşmeden uzaklaşırken; 100’e yaklaşan ülkelerin ise yönetimi daha demokratiktir.

1.1.3.2. Poe ve Tata Endeksi

Kişisel temel hakların düzeyi bu ölçüm endeksinde ana amaçtır. Demokratikleşme süreci gösteren ülkelerde, kişilere yapılan saldırılar karşısında oluşan olumsuz durum ölçülmeye çalışılmıştır.

Endeks değerinin nasıl bulunduğu ise; ülkelere '1 ve 5' arasında puanlar verilmekte akabinde 1 değerine yaklaşan ülkeler kişisel temel haklar konusunda bireylere koruma sağlarken;5 değerine yaklaşan ülkelerde ise kişisel temel hakların korunması zayıflamaktadır.

1.1.3.3. Polity Endeksi

1975 yılında demokrasi seviyesi ölçülmek amacıyla TED Robert Gurr tarafında geliştirilmiştir. Polity 1, polity 2, polity 3, polity 4 şeklinde bilinen 4 aşaması mevcuttur (Kalaycı ve Adtan, 2012;201-202).

Endeksin geliştiği ilk dönemlerde 52 ülkeyi kapsamaktayken şu an 160 ülke olarak genişletilmiştir. Bu endeks türü de ülkelere '+10 ve -10' arasında değerler verilmekte, +10 değeri olması gereken demokrasi düzeyi iken; -10 değeri demokrasiden otokrasiye geçildiğine işaret etmektedir. Polity endeksi ülkelerin mevcut yönetim biçimlerinden kaynaklanan özel durumlar için de özel puanlar vermektedir. Geçiş döneminde bulunan ülkelere '-88' puan verilmektedir. Hükümet boşluğu bulunan ülkelere '-77' puan verilmektedir. Savaş halinde olan ve işgal edilmiş ülkelere '-66' puan verilmektedir (Manan, 2009:43-44).

1.1.3.4. Van hanen Endeksi

Ülkelerin seçim unsurları ve demokratikleşme düzeyini dikkate alınarak poliarşinin ölçülmesi bu endeks türünde temel noktadır. Seçim unsurlarındaki kasıt, seçimlerdeki rekabet unsuru çerçevesinde değerlendirilirken, seçmenlerin seçime katılımı ise katılım unsuru çerçevesinde değerlendirilir (Manan, 2009:44).

Endeksin baraj değeri olarak belirlediği sınır %10 'dur. Tek partili sistemde rekabet sıfır iken, iki partili rekabetçi sistemde, rekabet %50'ye yaklaşmaktadır (Köktaş, 2001).

1.1.3.5. Freedom House Endeksi

Dünyadaki özgürlük ve demokratikleşme sürecini genel hatlarıyla inceleyen, bu inceleme sonucu elde ettiği verileri kamuoyu ile paylaşan ve en çok tercih edilen demokrasi düzeyi ölçüm endeksidir. Freedom House endeksi 1950 yılında yayınlanan Özgürlüğün Bilançosu raporunda ilk defa bahsedilmiştir. Akabinde Rayman D. Gastil tarafından yapılan ‘Özgürlük Üzerine Mukayeseli Çalışma’ adlı araştırmasında endeks üzerine incelemeler tekrar gündeme gelmiştir. Freedom House Endeksi dünyadaki ülkelerin demokratikleşme sürecini açıklanmasına ışık tutarak, her yıl ABD’de “Freedom In TheWorld” adıyla yayımlanmaktadır. Endeks 195 ülkeyi ve 13 seçilmiş bölgeyi kapsar. İki bölümden oluşarak siyasi haklar ve sivil özgürlükler olmak üzere 2 farklı zaman serisi kullanır. Sivil özgürlükler; inanç ve ifade özgürlüğü, dernek ve organizasyonel özgürlükler, hukuk düzeni ve devletin müdahalesinin olmadığı özgürlüklerdir. Politik haklar ise; seçimlerde bireylerin özgürce oy kullanabilme hakkı, kamu görevlerinde karar verici olarak bulunabilme ve seçebilme hakkı gibi bireylerin politik özgürlüklerini ele alır. (Freedom House, Erişim Tarihi: 12.12.2013) Çalışmada ülkelerin demokrasi raporlarının hazırlanmasında ve demokrasi endekslerinin belirlenmesinde kullanılan bilgi kaynakları; yerli ve yabancı haberler, akademik analizler, sivil toplum örgütleri, danışmanlar, bireysel mesleki rehberler, bölgeye ziyaretler şeklinde sıralanabilir (Freedom House, Erişim tarihi: 12.12.2013).

Freedom House Endeksi verilerinin nasıl oluştuğuna baktığımızda, diğer demokrasi ölçüm endeksleri gibi bu endeks türü de ülkelerin sivil özgürlük ve politik haklarına göre ‘1 ve 7’ arasında puanlar verilmektedir. Bu puanlar verilirken bir kontrol listesi oluşturulmakta bu kontrol listelerine göre durum değerlendirmesi yapılmaktadır.

1.2. Hukuk Kavramının Açıklanması

Arapça bir sözcük olan hukuk, hak kelimesinin çoğulu olarak haklar anlamına gelmektedir. Hukuku genel olarak tanımlamaya geçmeden önce belirtmeliyim ki tarih boyunca toplum, ulus ve ülkeler hukuka farklı yaklaşım ve yorumlarla tanımlamalar yapmış bu nedenle hukuk kavramı dönemden döneme değişiklik göstermektedir. En genel ifadeyle hukuk; toplumun ideal yani olması gerektiği gibi belirli bir düzen içinde işleyebilmesi için uyulması zorunlu kurallar bütünü olarak tanımlayabiliriz. T.C Adalet Bakanlığı’nın yapmış olduğu hukuk tanımı ise şöyledir: Devletin yetkili organları

tarafından toplumsal ilişkileri düzenlemek amacıyla konulan, maddi yaptırıma bağlanmış olan ve uyulması zorunlu kuralların oluşturduğu sistem olarak tanımlanabilir.

Bir başka farklı tanıma göre ise 'Hukuk toplumun genel yararını veya ortak iyiliğini sağlamak amacıyla (biçimi ne olursa olsun, kral, parlamento, diktatör ve halk meclisi) yetkili makam tarafından konulmuş ve etkinliğini sağlamak için ilke olarak yaptırımla güçlenmiş bir toplumsal yaşam kuralıdır. Bu tanımlamada hukukun temelinin toplumsal gerçekler olduğu ilkesinden hareket edilmektedir (Görgün, 1996:58-59).

Hukuk kendi içinde farklı kategorilere ayrılarak anlamları çeşitlendirilmiştir. Yüzeysel olarak açıklamak gerekirse;

a) Pozitif Hukuk

Bir diğer adı müspet hukuk olarak geçen pozitif hukuk; Bir ülkede, belirli bir zaman diliminde yürürlükte bulunan hukuk kurallarının tamamına verilen addır.

b) Mevzu Hukuk

Farklı bir ad olan vazedilmiş ya da konulmuş hukuk olarak bilinmektedir. Bir ülkedeki yetkili makamlar eliyle hazırlanan yazılı hukuk kurallarının bütünüdür. Yazılı hukuk kuralları mevzuat olarak adlandırılmaktadır.

c) Tabii Hukuk

İdeal hukuk ya da doğal hukuk da denilmektedir. İçeriği doğal olan, insanların akıl aracılığıyla ulaşabileceği, herhangi bir yerde uygulanmayan ama hakkaniyetli davranmak amacıyla uygulanması gerekli yazılı olmayan hukuk kurallarıdır.

d) Maddi-Şekli Hukuk

Kişilerin mevcut statülerinin hukuki durumunu doğrudan ve kişilerin toplumla, devletle, diğer kişilerle ilişkilerini düzenleyen, kişilerin sahip olduğu hakları ve yüklendiği borçları hukuki olarak belirleyen maddi hukuk kurallarıdır.

e) Objektif Hukuk-Sübjektif Hukuk

Genel geçer ve soyut hukuk kurallardır. Herkese uygulanır ve herkes faydalanır. Objektif hukukun kişilere sağladığı hakların tamamına sübjektif hukuk denir.

f) Ulusal hukuk-Uluslararası Hukuk-Evrensel Hukuk

Bir ülke sınırları içinde yaşayan bireylerin hem kendi aralarındaki hem de birey-toplum ve birey-devlet ilişkisini düzenleyen kurallardır ulusal hukuk. Dünya üzerindeki farklı ülke ve ulusların kendi aralarındaki kurmuş oldukları örgütleri düzenleyen hukuk ise uluslararası hukuktur.

Evrensel hukuk ise dünyadaki bütün hukuk türlerinin ve kurallarının hazırlanması ve oluşturulmasında dikkate alınması gereken ilkelere dir. Bu ilkeler hukukun temelini oluşturur. Adalet ve kanun önünde eşitlik, insan haklarına saygı, temel insani değerleri koruma, suçta ve cezada kanunilik, masumiyet karinesi gibi ilkelere dir.

g) Tarihi Hukuk

Belirli bir zaman diliminde yürürlükte olan ve zamanın şartlarına ve değişen ihtiyaçlara göre şekillenerek yürürlükten kalkan hukuk kurallarıdır.

Hukukun kendi içinde çeşitlenerek farklı anlamlara sahip olmasının yanında hukukun hangi amaçla oluşturulduğu ve işlevinin ne olduğuna genel olarak değinirsek; toplumsal barışı sağlamak, güvenliği sağlamak, eşitlik ve özgürlüğü oluşmasına ve sürdürülebilmesini sağlamak, toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve adaleti gerçekleştirmek olarak sıralayabiliriz.

Hukuk kuralları oluşturulurken farklı kaynaklardan yararlanılır. Bu kaynaklar yazılı ve yazısız olmak üzere 2'ye ayrılır. Yazılı kaynaklar; anayasa, kanun, milletlerarası antlaşmalar, kanun hükmünde kararname, yönetmelik ve tüzüklerdir. Yazısız kaynaklar ise örf ve adetlerdir.

1.2.1 Hukukun Tarihsel Gelişimi

Türk dilinde kullanılan hukuk kelimesi Arapçadan gelmektedir. Hukuk kelimesinin Arap dilinde anlamsal karşılığı 'Hak'tır. Türkçede ise 'haklar' anlamına gelir. Tarihten günümüze baktığımızda birçok farklı hukuk tanımıyla karşılaşırız. Dönemden döneme yaşanan gelişmeler ve her toplumun farklı bakış açıları hukukun tanımını güçleştirmiştir. Ünlü Alman filozof Kant 'Hukukçular hala hukukun tanımını

aramaktadırlar. ‘der. Genel ve teknik olarak tanımlamaya çalıştığımızda hukuk: Toplum düzeninin sağlıklı işleyebilmesi için, birey-toplum-devlet başta olmak üzere her türlü ilişkiyi düzenleyen ve aksine bir durum olduğunda kamu gücüyle yaptırımlara tabii olan kurallar bütünüdür. Toplum düzenini sağlamak için hukukun yanında başka kurallar da vardır. Örf ve adetler, gelenek, görenekler ve dinlerdir. Kendi içinde hukuku bu kurallardan ayıran en temel özellik, devlet tarafından desteklenmesi ve aksine bir durum olduğunda devletin kamu gücü kullanarak yaptırım uygulamasıdır.

Hukuk, ilgilendiği kişi ve konular itibarıyla farklı bölümlere ayrılmıştır. En temel ayırım olarak Roma hukukuna ait olan; kişilerarası ilişkileri düzenleyen özel hukuk, ikincisi kişi-devlet ve devleti oluşturan kurumlar arası ilişkileri düzenleyen kamu hukukudur.

Tarihte medeniyetlerin oluşumuyla birlikte, hukukta var olmaya başlamıştır. Her bir uygarlık kendi özelliklerine göre hukukunu oluşturmuş ve uygulamıştır. Çalışmalar Antik Mısır hukukun uygarlıklar arasında en uzun hukuk tarihine sahip olduğunu bize göstermektedir. Romalıların Mısır’ı işgal etmesine rağmen Mısır hukukunun kanunları ve kaynakları korunmuştur. Mısır kanunları o dönemde demotik (hiyeroglif yazının düz yazı olarak yazılması) dil kullanılarak yazılmıştır. Kaynaklar Antik Mısır hukukunda yasal tutanakların, senet ve kontratların var olduğunu da göstermektedir.

Dünya genelinde, hukuk tarihine baktığımızda ilk kanun metni M.Ö 2375 Sümer Uygarlığına ait, Sümer kralı Lagos Urukagine tarafından ilan edilen kanunlardır. M.Ö 16. yüzyıllara gelindiğinde tarihin en eski ve en iyi korunmuş, aynı zamanda kısasa kısas özelliği ile bilinen ünlü Babil kralı Hammurabi’nin ilan ettiği yazılı yasalar yer alır. Hammurabi kanunlarının bir diğer önemli özelliği, Babil kralın bu yasaların yazımının tanrı tarafından yazdırıldığını söylemesidir. Tarihte bundan dolayıdır ki Tanrı Yasaları olarak da adlandırılmaktadır.

M.Ö 1280 yıllarında İbranice yazılan Eski Ahit (Kutsal Kitap, Kitap-ı Mukaddes) hukuk tarihinde bir diğer önemli gelişmedir. Bu kutsal olarak anılan kitap, sağlıklı bir toplumun oluşması için gerekli olan özellikleri ve ahlak yapısını bahsetmiştir. M.Ö 8.

yüzyılda oluşan Antik Yunan toplumlarında hukuka ait belge ve kelimelere pek rastlanılmamasına rağmen bu uygarlık, demokrasinin oluşmasında ve bu alanda tarihte çok önemli gelişmelere sahiptir.

M.Ö 7.yüzyılda Roma İmparatorluğuna ait Roma hukuku, dünyada hukukun gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Roma uygarlığının gelişmiş olmasından dolayı roma hukukunun ileri seviyede olması birçok farklı uygarlıkların hukukuna kaynaklık yapmış ve Avrupa hukuk sisteminin oluşmasında temel alınmıştır.

Günümüzde değişen koşullar ile hukuk tekrar şekillenmiş, farklı ihtiyaç ve durumlara göre değişmiştir. Bunda özellikle küreselleşmenin yaratmış olduğu etkiler çok fazla. Küreselleşme ile ülkeler arasında mesafeler azalmış, ülkeler birbirleriyle yakın ilişki kurmaya başlamıştır. Bu durum uluslararası alanda sağlıklı ilişkiler yürütülebilmesi için hukukun önemini ve bu alanda yani düzenlemelerin yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

1.3. Özgürlük Kavramına Genel Bir Bakış

İnsanlık tarihi için önemli bir yere sahip olan özgürlük kavramının genel olarak tanımlanabilmesi ve sınırlarının ne olduğunun açıklanabilmesi çok zordur. Geçmişten günümüze her alanda kendini gösteren özgürlük, içinde yer aldığı her bir alan için farklı yorumlanmış ve tanımlanmıştır. Yapılan yorum ve tanımlamalara baktığımızda ortak olan nokta şudur ki her bir kesim ya da alan için ulaşılması istenen bir ideal olması. Tarihin gidişatını değiştiren birçok olay ve olgunun gerisinde yatan nedenleri incelediğimizde özgürlük kavramıyla karşılaşırız, Özgürlük sadece tarihte değil, günümüzde de halen önemini korumaktadır ve her dönem varlığını sürdürmektedir. Türk Dil Kurumu'na göre "özgürlük" şöyle tanımlanmıştır:1-Herhangi bir koşulla sınırlanmama ya da zorlamaya ve kısıtlamaya bağlı olmaksızın düşünme ve davranmadır. 2- İnsanın, her türlü dış etkiden bağımsız olarak kendi istencine ve kendi düşüncesine göre karar vermesi durumudur. Bu tanım aynı zamanda felsefede bir terim olarak yer alır. Felsefe ve ekonomi alanında sözlük çalışmalarıyla ün kazanan Orhan Hançerlioğlu'nun yapmış olduğu özgürlük tanımı ise şöyledir: Doğanın ve toplumun nesnel yargılarına egemen olma, serbestlik, herhangi bir kısıtlamaya ve zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme ya da davranma. Herhangi bir koşula bağlı olmama durumu.

Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi olarak tanımlanmıştır. Abraham Lincoln 'un özgürlükle ilgili yapmış olduğu şu ifadede çok önemlidir. 'Dünya hiçbir zaman özgürlük kelimesinin iyi bir tanımına sahip olamadı ve Amerikan halkı tam da şimdi böyle bir tanıma ihtiyaç duymaktadır. Hepimiz özgürlükten bahsederiz fakat aynı şeyi kastetmeyiz. Burada aynı kelimeyle adlandırılan fakat sadece farklı olmayıp aynı zamanda birbirleriyle bağdaştırılamayacak şeyler söz konusudur.'

Özgürlük kavramı üzerine tarihin önemli felsefecileri çalışmalar yapmıştır.17.YY düşünürlerinden John Locke 'un yapmış olduğu çalışma dikkat çekicidir. John Locke liberalizmin önemli entelektüel liderlerinden biridir. John Locke insan özürülülüğüne çok önem verir ve bu özgürlüğü sınırlayan kurumların meşruluğunu sorgular. Ona göre mutlak bir özgürlük yoktur birey belirli sınırlarla özgürdür. Bireylerin doğal yaşamda, doğa yasasının içinde, başkasının iradesine bağlı kalmadan hareket edebilmekte, dilediğini özgürce gerçekleştirebilmektedir. Bu her istediğini yapabilme hakkının olduğu bir durum değildir. Bu durumda insan kendi kişiliği ve mülkiyeti üzerinde özgürlüğe sahip olmasına rağmen, bazı soylu amaçlarla özgürlüğünün korunmasının askıya alınması dışında, yine de kendisinin ya da mülkiyetindeki herhangi bir varlığı yok etmeye yetecek bir özgürlüğe sahip değildir (John Locke, Hükümet Üzerine İkinci İnceleme, Kısım 4 ve 6).

Dolayısıyla bütün bireylerin özgür, eşit ve doğa yasasına tabi olduğu doğa durumunda diğerlerinin yaşamına, özgürlüğüne ve mülkiyetine zarar vermemeyi dikte eden doğa yasasının belirlediği ahlaksal bir yükümlülüğün varlığı son derece belirgindir. Zarar vermemenin yanı sıra, "kendi varlığını tehlike içine sokmuyorsa", ilgili bireylerin diğer insanların varlığını koruması ve onlara yardım etmesi gerektiğini de Locke 'un kuramlarında görebiliyoruz (Erol Kuyurtar, John Locke, "Siyaset Felsefesi Tarihi", ed. Ahu Tuncel & Kurtul Gülenç, 2017, Doğu Batı Yayınları, s. 242).

Locke 'un başka bir kuramına göre, bireyler doğaları gereği ne kendi yaşamları ne de diğerlerinin yaşamları üzerinde keyfi bir güce sahiptirler. Bireyler kendileri üzerinde keyfi bir güce sahip değildirler, zira kendi istekleriyle ne köle olabilir ne de intihar edebilirler (John Locke, Hükümet Üzerine İkinci İnceleme, Kısım 135.).

1.3.1. Ekonomik Özgürlük

Özgürlük baktığımızda hemen hemen bütün alanlarda olduğu gibi ekonomik alanında da kendini göstermiştir. Genel olarak tanımladığımızda ekonomik özgürlük: Kişilerin maddi anlamda kendilerini idame ettirebilmesi için gerekli olan ve kimseye bağlı olmadan serbestçe elde ettikleri ekonomik kazanımlardır. Literatürde ekonomik özgürlük ile birçok farklı yorum yer almaktadır. Ekonomik özgürlük, kısaca bireylerin mübadele olmaksızın diğer bireylerle tüketim, üretim ve gönüllü ticaret faaliyetlerinde bulunabilmeleridir (Lawson, 2011:67). Diğer bir ifadeyle ekonomik özgürlük, iş yapmanın önündeki engellerin kaldırılmasıdır (Vukotic, 2008:115). Bir başka tanımlama ise şöyledir: Ekonomik özgürlük, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunabilmelerini ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıda bir mübadele olmaksızın özgürce kullanabilmelerini ifade etmektedir (Aktan, 1997:30). Ekonomik özgürlük, iktisadi faaliyetler içerisinde özgürlüğü korumak ve sürdürmek için, mal ve hizmetlerin ötesinde, vatandaşların gerekli ihtiyaçlarının , üretiminde, dağıtımında veya tüketiminde hükümetin baskı ve sınırlamasının olmadığı özgürlük olarak tanımlanmaktadır. (Pop- Silaghi ve Cosmin Silaghi, 2004:2). Ayrıca ekonomik özgürlükler, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunabilmelerini ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri kazançları herhangi bir zorlama olmaksızın özgürce kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini de ifade etmektedir (Dileyici ve Öz kivrak, 2008:1).

Ekonomik özgürlük içinde birçok farklı birleşeni barındırır. Fraser Enstitüsü'nün yayınlamış olduğu Ekonomik Özgürlükler Endeksinde (EÖE) bu bileşenleri şöyle ifade eder: Ekonomik özgürlükler bireysel tercihlerin, piyasa içerisinde gerçekleşen gönüllü mübadelenin, piyasaya giriş ve çıkışın serbest olması, bireylerin kendilerinin ve mülklerinin başkalarının saldırılarından korunması üzerine kuruludur. Özgürlük farklı alanlarda çeşitlendirilmiştir. En temel çeşitlendirme olarak sivil, ekonomik ve politik özgürlüktür. Bunlar dışında T.C Anayasasında da özgürlük farklı türlerde bahsedilmiştir. Düşünce ve kanaat özgürlüğü, basın özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, toplantı hak ve özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü. Bu noktada ekonomik özgürlüğün temel özelliklerini açıklayarak, diğer özgürlük çeşitlerinden farkını gösterebiliriz. Bu özellikler şöyledir: Devletin hem bireyler arasında hem de iç ve dış piyasada

kontrolünün olmaması, özgür bir rekabet ortamı, bireylerin tercihlerinde baskı olmaması ve mülkiyet haklarının güvence altında olması olarak sıralayabiliriz. Ekonomik özgürlük ile birçok farklı alanlardaki özgürlük türleri etkileşim halinde ve birbirlerinden beslenirler. Bunlar arasında demokrasi ve temel haklarla ilgili olan sivil ve politik özgürlükler en yaygın olanıdır. Demokrasi ile ekonomik özgürlük arasında bir ilişki olduğu yönündeki düşünce literatürde yer almaktadır. Genel olarak bu düşünceyi şöyle açıklayabiliriz; demokrasinin kendi içinde barındırdığı politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler hakkı ile ekonomik gelişmeye katkı yapmaktadır. Demokrasinin temel yapısını oluşturan bu haklar, toplumda hem iktisadi hayatta hem de siyasi hayatta artı değer katmaktadır. Bir ülkede demokratikleşme adımlarının harekete başlaması ile sivil özgürlükler, politik haklar ve ekonomik özgürlüklerde artmakta, bu hakların artmasıyla ekonomide hem büyüme hem de sosyal ve siyasal hayatta gelişme kaydedilmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki demokrasinin temelini oluşturan bu haklar birbirleriyle etkileşim halindedir. Dünyaya baktığımızda politik ve sivil özgürlük alanında olumlu bir tablo oluşturan ülkelerin iktisadi hayatında da özgürlüklerin artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Demokrasinin temel unsurlarından olan politik hakların, sadece sivil özgürlüklerin temin edilmesinden ziyade, iktisadi güvenliği geliştirmeye yardımcı olarak, ekonomik özgürlüklerin sağlanmasında da önemli katkısı bulunmaktadır (Sen, 2004:26).

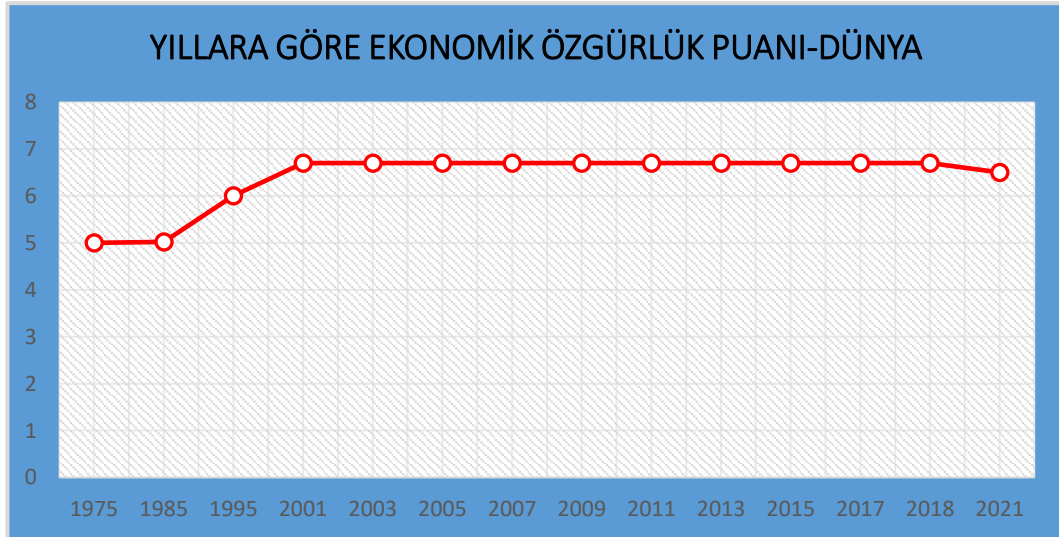
1.3.2. Ekonomik Özgürlük Nasıl Ölçülür?

Bu bölümde demokrasinin temel yapılarından biri ekonomik özgürlüğün dünyada nasıl ölçüldüğü ile ilgili bilgilendirme yapılacaktır. Günümüzde ülkelerin ekonomik özgürlüklerinin ölçümü ve bu ekonomik özgürlüklerinin derecesi önem kazanmıştır. Çünkü ekonomik özgürlükler ile ülkelerin ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunmaktadır (Taşar, 2007:151). Belirtmek gerekir ki ekonomik özgürlük düzeyinin ne olduğu konusunda ölçüm yapabilmek kolay değildir. Ekonomik özgürlüklerin bileşenleri şunlardan oluşmaktadır; Bireysel tercihler, gönüllü mübadele, özel mülkiyetin korunması, sözleşme özgürlüğü, serbest rekabet, serbest piyasa mekanizması, dış ticaret rejiminin liberalleşmesidir. Ekonomik özgürlük seviyesinin ne olduğu ile ilgili tanımlamalar nicelikten ziyade nitelik olarak ifade edilmektedir. İktisadi bir dille söylemek gerekirse özgürlüklerin ölçümü kardinal olarak değil de ordinal olarak yapılmalıdır (Taşar, 2007:151).

Ülkeler ekonomik özgürlük derecesinin belirlenmesinde farklı kategorileri ele almakla beraber her bir ülke bu derecenin niceliksel ölçümü için çeşitli teknik yöntemler kullanmaktadır. Bu sebeptendir ki çıkan sonuçlar için genel ve objektif değerlendirme yapabilmek doğru olmayacaktır. Freedom House Ekonomik Özgürlük Endeksi, Fraser Enstitüsü ve Heritage Foundation tarafından yayınlanan ekonomik özgürlük endeksleri dünyada kullanılan popüler ekonomik özgürlüğün endeks türleridir.

1990'lı yılların sonralarından günümüze kadar gelen süreçte ülkelerin ekonomik özgürlüğünün derecesinin, iktisadi hayatta nasıl etki yaptığına dair farklı çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmalar ışığında çıkan raporların sonuçlarında ekonomik özgürlüğün, ekonomik büyüme, yoksulluk, refah ve gelir seviyesi gibi iktisadi göstergeler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu yönündedir.

Aşağıda belirli bir yıldan itibaren günümüze kadar gelen yıllarda ekonomik özgürlüğün ne yönde olduğu ile ilgili grafik vardır. Genel olarak baktığımızda dünyadaki ekonomik özgürlük düzeyinin artış gösterdiği görülmektedir. 2021 yılında bir azalış olduğu görülmekle birlikte bunun COVID-19 pandemisi kaynaklı bir düşüş olduğu belirtilmektedir.



Şekil 1. 1. Dünya ekonomik özgürlük puanı

Kaynak: Fraser Enstitüsü

Ekonomik özgürlüğün derecesi olarak 5 önemli alan belirtilmektedir.

1-Hükümetin büyüklüğü

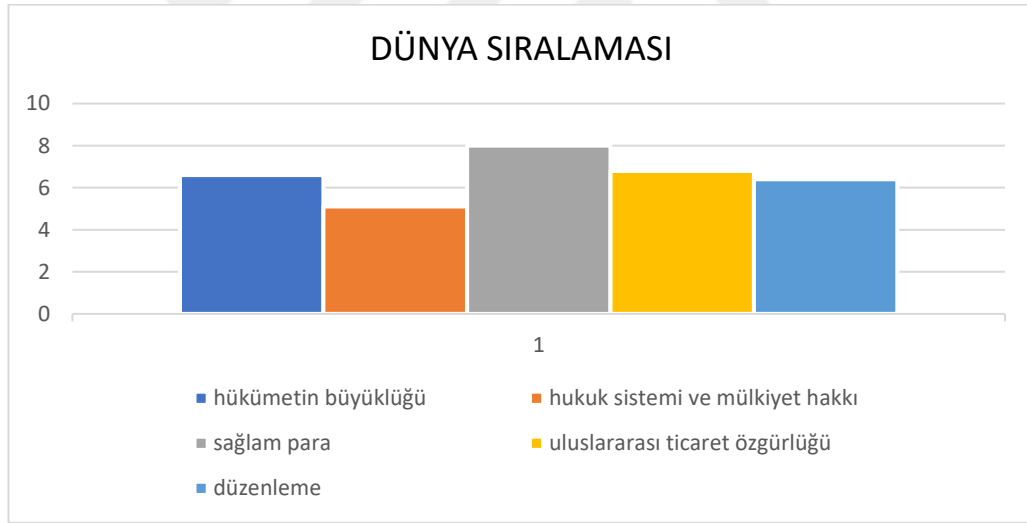
2-Hukuki sistem ve mülkiyet hakları

3-Sağlam para

4-Uluslararası ticaret düzeyi

5-Düzenleme

Aşağıdaki şekilde bu beş önemli bileşenin dünya genelindeki sıralaması gösterilmektedir.



Şekil 1. 2. Ekonomik özgürlük bileşenlerinin dünya genelindeki sıralaması (10 üzerinden)

Kaynak: Fraser Enstitüsü

1.3.2.1 Fraser Enstitüsünün Tarafından Belirlenen Ekonomik Özgürlük Endeksi

Kanada merkezli bir enstitü olan Fraser Enstitüsü, ülkelerdeki yapı ve kurumların hangilerinin ekonomik özgürlüğü desteklediği ile ilgili ülkelerin ekonomik özgürlük endeksini içeren bir rapor yayımlamaktadır. Fraser endeksinde ülkelerin ekonomik özgürlük endeksinin ölçülmesin 5 kriter göz önünde tutulur ve bu 5 kriter kendi içinde 42 alt bileşenden meydana gelir. Bu 5 alan şu şekildedir; devletin büyüklüğü, hukuksal

yapı ve mülkiyet hakları, sağlam para, uluslararası ticaret özgürlüğü, finans ve iş gücü piyasaları, iş dünyasını kapsayan düzenlemeler (Çelik, 2015:29, 30).

Tablo 1. 1. Fraser Enstitüsünün Belirlediği Ekonomik Özgürlük Endeksinin Bileşenleri

1-Devletin faaliyet alanının genişliği: Harcamalar ve girişimler

- Kamu tüketimi
- Transferler ve sübvansiyonlar
- Kamu teşebbüsü ve yatırımlar
- En yüksek marjinal vergi oranı

2-Hukuki yapı ve mülkiyet hakları

- Yargı bağımsızlığı
- Tarafsız mahkemeler
- Mülkiyet haklarının korunması
- Hukukun üstünlüğü ve politik sisteme askeri müdahale
- Hukuk sisteminin bütünlüğü
- Sözleşmelerin gerekliliklerinin yerine getirilmesinin yasal temini
- Gayrimenkullerin satışına ilişkin düzenleyici harçlar
- Polisin güvenliği
- Suçun işletmeye maliyeti

3-Güçlü paraya erişim

- Para arzı artışı
- Enflasyonun standart sapması
- Enflasyon
- Yabancı para cinsinden banka hesabı açma özgürlüğü

4-Uluslararası ticaret serbestisi

- Tarifeler
- Ticari engeller
- Karaborsa döviz kurları
- İnsanların ve sermayenin dolaşımının kontrolü

5-Kredi, işgücü ve yasal düzenlemeler

- Kredi piyasası düzenlemeleri
- İşgücü piyasası düzenlemeleri
- İş düzenlemeleri

Kaynak: Sucu, 2011: s.35, 36.

Aşağıda güncel dünya ekonomik özgürlük endeks sıralaması yer almaktadır. Sıralamaya baktığımızda Hong Kong ilk sıralarda yer alırken, onu Singapur ve İsviçre takip etmektedir.

1. Hong-Kong
- 2.Singapur
- 3.Yeni Zelanda
- 4.İsviçre

- 5.Gürcistan
- 6.ABD
- 7.Litvanya
- 8.İrlanda
- 9.Avustralya
- 10.Danimarka
- 11.Maurities
- 12.İngiltere
- 13.Estonya
- 14.Kanada
- 15.Malta

Puan sıralamasının en alt sıralarında ise Venezuela'yı görüyoruz.

- 155.Yemen
- 156.Demokratik Kongo Cumhuriyeti
- 157.Suriye
- 159.Kongo
- 60.İran
- 61.Zimbave
- 62.Cezayir
- 163.Libya
- 164.Sudan
- 165.Venezuala

Türkiye'nin yayınlanan bu ekonomik özgürlük endeksindeki almış olduğu puanlara baktığımızda devletin ekonomi hayatta aldığı puan 6,52, hukuki sistem ve mülkiyet haklarının güvenliği başlığında 8,27, uluslararası ticaret serbestisi başlığında 6,52, ve regülasyonlar başlığında ise 5,88 olarak ortalaması 6,48 ile 165 ülke arasında 112. sırada yerini almıştır. Bu puan Türkiye'yi 3. Çeyrek kategorisine dahil ederek kısmi özgür olarak nitelendirmektedir. 6,48 puanla 112. Sırada yer alan Türkiye, bu puanla Brezilya, Gana, Burkina Faso ve Tanzanya gibi ülkelerle aynı çeyrek diliminde yer almaktadır.

1.3.2.2. Heritage Foundation Ekonomik Özgürlük Endeksi

ABD merkezli heritage vakfı, her yıl ülkelerin ekonomik özgürlükleri ile dünyaya rapor yayımlamaktadır. Rapor içinde dikkat çeken bir ayrıntı dünyanın en iyi ekonomik göstergelere sahip ülkelerin aynı zamanda ekonomik olarak da en özgür ülke olarak nitelenmektedir. Dolayısıyla ülkelerin refah içinde yaşayabilmeleri için, uygulanan politikaların ekonomik özgürlüğü sağlaması gerekmektedir (Gemlik, 2014;30).

Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeks ölçümünde, endeks 4 temel ana başlıktan ve bu ana başlıklarda kendi içinde bileşenlerde oluşmaktadır.

Tablo 1. 2. Heritage Foundation Ekonomik Özgürlük Endeks Bileşenleri

1-Hukukun üstünlüğü

Mülkiyet hakları

Yolsuzluk

2-Ekonomide devlet müdahalesi

Mali serbestlik

Hükümet harcamaları

3-Düzenleyici etkinlik

İşletme özgürlüğü

Çalışma özgürlüğü

Parasal özgürlük

4-Serbest piyasa

Serbest ticaret

Yatırım özgürlüğü

Finansal özgürlük

Kaynak: Sucu, 2011: s.41.

1.3.2.3 Freedom House Ekonomik Özgürlük Endeksi

1972 yılında yayımlanan “Freedom in the world” adlı raporun yayımlanmasıyla her yıl dünyada içinde sadece ekonomik özgürlükleri içermeyen, farklı başlıklarında dahil olduğu “freedom house endeksi” adıyla bir endeks yayımlanmaktadır. Yayımlanan bu endeks içeriğini ekonomik özgürlükler, siyasal ve sivil özgürlükler oluşturmaktadır. Freedom House Endeksinde ülkelere 1-7 aralığında puanlar verilmektedir. “1” puan alan bir ülke tam özgür bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Puan değerleri 1’den 7’e yükseldikçe, özgürlüklerin sınırlandırıldığı ifade edilmektedir. Freedom house tarafından yayımlanan bu raporda dikkat çeken bir nokta, dünya refahının yükselmesi ve sürekliliği için ekonomik özgürlüğün dikkate alınması gerekliliğidir. Çalışma ekonomik özgürlüğün önemini şu şekilde ifade eder; “Dünya üretiminin %81’ini

üreten 89 ülke özgür olarak nitelendirilerek, dünya nüfusunun %44'lük kısmını oluşturmaktadır. Dünyadaki toplam üretimin %5'ini üreten 49 ülke ise özgür olmayan ülke olarak nitelendirilerek dünya nüfusunun %37'lik kısmını oluşturmaktadır. 54 ülke de kısmen özgür ülkeler olarak sınıflandırılarak dünya nüfusunun %19'luk kısmını oluşturmaktadır (Yalçın, 2006:57).

Tablo 1. 3. Freedom House Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri

1-Mülkiyet özgürlüğü
<ul style="list-style-type: none">• Özel mülkiyet hakları• Fikri mülkiyet hakları• Mülkiyetin el değiştirebilme özelliği
2-Çalışma özgürlüğü
<ul style="list-style-type: none">• Ücret kontrolleri• Sendika kurma özgürlüğü
3-Tesebbüs özgürlüğü
<ul style="list-style-type: none">• İşyeri açma özgürlüğü• Piyasaya giriş-çıkış serbestisi• Fiyat kontrolleri
4-Gelirin istendiği şekilde kullanma özgürlüğü
<ul style="list-style-type: none">• Piyasa kredi payları• Merkez bankasının bağımsızlığı• Kar/fiyat kontrolleri
5-Uluslararası ticaret özgürlüğü
<ul style="list-style-type: none">• Tarifeler ve ticari kotalar• Seyahat sınırlamaları• Döviz fiyatlarının kontrolü
6-Piyasa ekonomisinin işleyişi
<ul style="list-style-type: none">• Yozlaşma• Ayrımcı karşıtı kurallar• Piyasa ekonomisinin işleyişine yönelik kurallar

Kaynak: Yalçın, 2006: s.58,

Literatürde birçok çalışma ekonomik özgürlükle, ekonomik büyüme ve kalkınma arasında doğru yönlü bir ilişki olduğunu, ekonomik özgürlüklerin ülke ekonomisinin büyümesine ve kalkınmasına ivme kazandırdığıdır. Ekonomik özgürlüğün, iktisadi faaliyetlerin doğal ortamda işlemesine olanak vererek, bireylere ve firmalara hareket özgürlüğü sağlayarak, bireylerin kazançlarının maksimize ettiği ve ekonomik faaliyetlerdeki fırsatların en iyi biçimde değerlendirildiği görülmektedir (Dileyici ve Öz kıvrak, 2008:6) .Özgürlük büyümeyi sağlarken, büyüme özgürlüğü geliştirmekte ve özgürlük beraberinde daha fazla büyümeyi getirtmektedir (Moore, 2001:19).Ekonomik özgürlük, ülke ekonomisine katkısını kurumsal yapı yardımıyla sağlar. Kurumsal yapı; Ekonomideki aktörlerin (tüketici, üretici, firma, sermayedarlar)

uzun vadede istenilen başarıyı sağlayabilmeleri ve koruyabilmesi için yapılan tüm faaliyetlerdir. Kurumsal yapının niteliğinin temel göstergesi demokrasi ve ekonomik özgürlüklerdir. Kurumsal yapının uygulamış olduğu teşvik, özendirme ve koruma politikalarıyla ekonomik ajanlar harekete geçer. Kurumsal yapıların uygulamış olduğu bu ve benzeri ekonomik enstrümanlarla, yatırımları, üretimi ve tüketimi olumlu etkileyerek, ekonomik performansı güçlendirir. Bu nedenle kurumsal yapının kalitesi, izlemiş olduğu politikalar ve piyasalarla uyumu çok önemlidir.

1.4. Ekonomik Büyüme

Dünya geneline baktığımızda, yaşam standartlarının en önemli belirleyicilerinden biri sürdürülebilir ekonomik büyümedir. Bu nedenle ekonomi alanında ve iktisatçılar arasında bu konu üzerinde önemle durulmuş ve yoğun çalışmalar yapılmıştır halen de yapılmaktadır. Bu bölümde bu önemli konunun üzerinde durularak, kavramın ana hatları açıklanmaya çalışılmıştır.

1.4.1. Ekonomik Büyüme Kavramına Genel Bir Bakış

Bir ülkenin yıllar itibariyle üretim miktarının düzenli bir artış göstermesi ekonomik büyüme olarak tanımlanır. Farklı tanımlama ise şöyledir; bir ülkenin reel GSYH'nin düzenli artışıdır. Ekonomik büyüme bir ülkenin ekonomik yapısı ve gelişimine bakılmaksızın her ülke ekonomisi çok önemli bir ekonomik göstergedir. Baktığımızda bu önemli ekonomik göstergeye her ülke farklı sıralarda öncelik vermiştir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik politikaların ilk sıralarında ekonomik büyüme yer alırken, az gelişmiş ülkeler ekonomik büyüme yerine ekonomik kalkınmayı kendi ekonomik politikalarında ilk sıraya vermiştir. Bu noktada ekonomik kalkınma kavramının açıklanması ve ekonomik büyüme kavramında ne tür bir farklılıkları olduğunu açıklamak yerinde olacaktır. Ekonomik büyüme niceliksel özellikleri ifade eden bir kavramdır. Kapsadığı niceliksel göstergelere baktığımızda kişi başına gelir ve üretim miktarıdır. Ekonomik kalkınma ise içinde hem niceliksel hem de niteliksel özelliklerin birleşiminden oluşan makro ekonomik değerdir. Her ne kadar az gelişmiş ülkeler ekonomik kalkınmayı ön plana koysalar da ekonomik büyüme ülkelerin ekonomik yapısına bakılmaksızın her bir ülke için önem arz eder. Ekonomik kalkınma ekonomik büyümeden daha büyük bir bileşeni ifade eder. Bir ülke yapısını oluşturan sosyal-

kültürel ve siyasal göstergeleri içine alır. Ekonomik büyüme niceliksel özellikleri içinde barındırdığı için, ülke yapısını oluşturan bu kavramları açıklamada yetersiz kalır. Bundan dolayı ekonomik kalkınma kavramının ortaya çıktığı düşünülmektedir. Kısaca ekonomik kalkınmayı hem ekonomik hem de ekonomik olmayan değişkenleri içine alan bir ekonomik gösterge olarak tanımlayabiliriz. Ülkeler kendi ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma seviyelerinin ölçülmesinde farklı değişkenleri dikkate alırlar.

Genel olarak ekonomik kalkınma düzeyinin ölçülmesinde kullanılan değişkenler şöyledir;

- Kişi başı milli gelir
- Gelir dağılımı
- Dünya mutluluk endeksi
- Gallup endeksi
- Satın alma gücü paritesi
- Fiziksel yaşam kalite endeksi
- İnsani kalkınma endeksi

Ekonomik büyüme ise ortalama büyüme hızından elde edilir. Ortalama büyüme hızı, yıllık büyüme hızı hesaplanarak oluşturulur. Ekonomik büyümenin nominal ve reel büyüme olmak üzere iki farklı türü vardır. Cari fiyatlarla büyüme oranı nominal büyümeyi, belli bir yıl temel alınarak hesaplanan sabit fiyatlarla büyüme ise reel büyümeyi gösterir (Eğilmez, 2002;98). Ekonomik büyümenin kaynaklarına baktığımızda sermaye birikimi, teknolojik ilerleme ve işgücünün yanında coğrafya, kültür, dış ticaret, kurumlar olarak sıralayabiliriz.

Baktığımızda büyüme teorileri son yıllarda 3 temel çerçeve alanında yoğunlaşmıştır. Bu temel yaklaşımlar büyümenin ana belirleyicilerini oluşturur.

- Neo-Keynesyen Harrod-Domar modeli (1946-1947)
- Neo-Klasik Solow-Swan modeli (1950 ortası)

- İçsel büyüme model

1.4.2. Neo-Keynesyen Harrod-Domar Modeli

Klasik iktisadi düşünceye göre, tam rekabet piyasa şartlarının oluşması durumunda maliyetlerde bir azalma yaşanacağını, bununla birlikte karlılıkta bir artış sağlanarak sermaye birikimi oluşacağını; oluşan bu sermaye birikimi yatırımlara kanalize edilerek ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini söyler. Klasik iktisatçılar ekonomik büyümenin sağlanmasında birtakım şartları öne sürmüştür. Baktığımızda bunlar; sermaye birikimi, iş bölümü ve uzmanlaşma, teknolojik ilerleme ve tasarrufların artmasıdır. 1929 yılına kadar bu klasik iktisadi düşünce dünyaca kabul ediliyordu, bu durum büyük buhran yaşanana kadar sürdü. 1929 Büyük buhranın meydana getirdiği ekonomik kriz ve Keynesyen'in bu ekonomik krizi önleme ve azaltmada öne sürdüğü iktisadi anlayış klasik iktisadi görüşünün yerini sarsmıştır. Baktığımızda Keynesyen 1929 Büyük buhranın kaynağını talep yetersizliği olarak ifade etmiş, bu talep yetersizliğinin çözümü için devletin ekonomiye müdahale etmesini ve devletin uygulayacağı para ve maliye politikalarıyla bu ekonomik durgunluğunun engelleneceğini öne sürmüştür. Kuşkusuz Keynes'in öne sürdüğü bu anlayış çok ses getirmiş ve mevcut uygulanan ekonomik sistemin sorgulanmasına neden olmuştur. Ekonomi alanında Keynesyen düşünceye karşı çıkanların yanında onu destekleyenler de olmuş ve hatta kendisinden sonra Keynesyen anlayışa katkı da yapmıştır. Keynes, statik ve kısa dönemli olan Genel Teorisini 1936 yılında dünya ile paylaştı. Kendisinden sonra gelen birçok farklı iktisatçı Keynes'ten farklı olarak uzun dönemli ve dinamik bir analiz üzerine çalışmalar yapmışlardır. Roy Harrod ve Evsey Domar bunlar arasında önemli büyüme çalışmaları olan iktisatçılardır.

Roy F. Harrod (1939) ve Evsey D. Domar (1946) ekonomik büyüme konusunda çalışmalar yapmıştır. Bunlardan en bilineni, ismini ikisinden de alan Harrod-Domar büyüme modeli. Aslında Harrod Domar modeli iki farklı çalışmanın birleşimidir. Bu iki önemli iktisatçı büyüme alanında çalışmalar yapmışlar, yapmış oldukları çalışmalar farklı fakat aynı sonuçlara ulaşmıştır. Her ne kadar Harrod'un yapmış olduğu çalışmalar Keynesyen kısa dönemli makro ekonomik temelli olarak, Domar'dan farklı olsa da bu farklılık göz ardı edilerek Harrod-Domar modeli olarak anılmaktadır. Fakat

aynı sonuçlara ulaştığı durumlar, farklı olduğu sonuçlardan fazla olunca teorinin ismi, ikisine ithafen bu şekilde verilmiştir. Keynes büyüme analizlerinde yatırımın toplam talep üzerindeki önemli etkisi üzerinde dururken, Harrod-Domar büyümede ise yatırımların üretimi etkilemesi sonucunda kapasiteyi artıracaklarını ifade eder. Harrod ve Domar ekonomik büyümeyi sermaye stoğu ile ilişkilendirerek aralarındaki paralellikten bahseder. Harrod Domar büyüme modeli güçlü ve popüler bir modeldir. Bu özelliğinin kaynağı modelin basit olmasından kaynaklanır. Bu büyüme modelinin temel varsayımlarını sıraladığımızda dışsal bir işgücü artış oranı, sabit bir sermaye/emek oranı, veri bir teknoloji ve sabit bir sermaye/üretim oranıdır.

Harrod-Domar büyüme analizi reel GSYH'nin, yatırımların GSYH içindeki payı ile ilişkili olduğunu ve büyüyen bir ekonomi için sermaye stoğuna net ilaveler yapılmasını ifade eder.

Harrod -Domar modeli geliştirilmiş büyüme çabaları içinde sermaye birikiminin öncelikli önemini onaylamaktadır (Shaw, 1992). Harrod-Domar büyüme modeli; ekonomik büyümenin sağlanmasında tasarrufların önemini ifade eder. Tasarruf oranıyla büyüme arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur. Hükümetler tasarruf oranının artırılması için maliye politikası ve bütçe fazlası gibi uygulamalarla tasarrufu artırmalıdır. Şayet tasarruf açığı oluşmuşsa bu durumda dış yardım alarak tasarruf açığını kapatmalıdır.

İktisatçılar Harrod-Domar büyüme modeli üzerine çalışmalar yaparak farklı yönlerden güçsüz yönlerinin olduğunu ifade ederler. Bunlar arasında sabit bir sermaye/üretim oranını varsayması, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için tek değişkenin tasarrufları artırmak olduğunu, bunun yanında oluşacak bir tasarruf açığı durumunda dış yardım alınarak bu açığın kapatılacağını ifade etmesi. Yapılan birçok çalışma ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde tek değişkenin tasarruf oranını artırmak olmadığı farklı değişkenler kanalıyla da gerçekleşeceğini göstermiştir. Ayrıca da tasarruf açığının kapatılmasında dış yardımdan sağlanacak finansmanın direk açığı kapatmada kullanılmayarak tasarruf oranını artırmayarak aksine yatırımların verimliliğini düşürerek tasarruf açığını artırdığını göstermiştir. Boone'un (1986) araştırması yabancı yardımların, yardım alan birçok ülkede büyüme oranlarını

artırmadığıdır. Dünya Bankası ekonomisti William Easterly (1999) Harrod-Domar modelinin eksik ve zayıf yönlerine sahip olmasının yanında, ölüme çok uzak olduğunu, iktisat alanında popülerliğini kaybetmiş olsa da birçok farklı dünya çapındaki ekonomik kurumların ekonomistleri istenilen büyüme hedeflerine ulaşmada Harrod-Domar büyüme metodolojisini kullanır. Harrod-Domar modelinin bir diğer önemli zayıf varsayımı emek ve sermayenin sıfır ikame olduğudur. Modelde tam istihdam seviyesine ulaşmak ve arzu edilen bir istikrarlı büyüme gerçekleştirmek zordur. Solow'un (1988) Nobel Ekonomi Ödülü Konferansında belirttiği gibi 'bir Harrod-Domar dünyasında istikrarlı bir büyüme elde etmek mucizevi bir şans olacaktır, sorunun ise üretim fonksiyonunda teknolojinin esnek olmadığı düşüncesidir.' Harrod-Domar büyüme modelinde sermaye/üretim ve sermaye/emek sabittir. Bu da bizlere sermaye ve üretim de dengenin sürdürülmesi için ikisinin de aynı oranda artırılması gerektiğini ifade eder. Modelde büyüme oranı tasarruf oranının (s), sermaye/üretim oranına (v) bölümü tarafından belirlenir. İşgücü ve nüfus artış hızı (n) aynı oranda arttığını varsayarsak dengenin korunması için gerekli olan eşitlik şudur;

$$n = G = s/v$$

Eşitliğe baktığımızda sadece $n=G$ olması tesadüf olur, eğer $n>G$ durumunda artan bir işsizlik, şayet $G>n$ durumunda ise sermaye stoğu âtil kalarak, üretim; büyüme oranı $G=n$ olana kadar yavaşlayacaktır. Sonuç olarak K ve L aynı oranda artmadığı zaman ekonomi 'bir ekonomik sistemin uzun dönemde dahi olsa da en iyi dengesinin bir bıçak-sırtı büyüme dengesi olduğu' ünlü istikrarsızlık koşuluna yol açar (Solow, 1956).

1.4.3. Solow Neo-Klasik Büyüme Modeli

Solow (1956, 1957) ve Swan (1956) iktisat alanında yaptığı çalışmalarla neo-klasik büyüme modelinin analizini geliştirdiler ve tekrar popüler hale getirdiler. Neo-klasik olarak bilinen eski büyüme teorisini, Solow 1956-1970 yılları arasında tekrar ele aldı ve üzerinde çalışmalar yaparak genişletti ve geliştirdi. Solow büyüme modelinin genel noktalarına baktığımızda; kapalı bir ekonomi içinde, devletin yer olmadığı neo-klasik üretim anlayışı çerçevesinde tasarrufların, nüfus artışlarının ve teknolojik ilerlemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini açıklamaya çalışır. Solow ekonomik büyüme modelinin önemli varsayımları şunlardır;

- Basitleşmek amacıyla, ekonomide tek sektörün olduğu ve hem tüketim hem de üretim amacıyla kullanılabilen tek tip bir malın üretildiği ekonomi modeli
- Tasarruf edilen tüm üretim, yatırıma dönüşür
- Planlanan tasarruf daima planlanan yatırıma eşittir
- Uzun dönemli bir analizdir
- Tam bir fiyat esnekliği, yansız bir para, ekonomi daima potansiyel (doğal) üretim hacminde
- Solow, Harrod-Domar sabit sermaye-üretim (K/Y) ve sabit sermaye-emek (K/L) varsayımlarını reddeder
- Teknolojik gelişme oranı, nüfus artışı ve sermaye stoğunun yıpranma oranı tamamen dışsaldır.

Bu varsayımlar ışığında Solow neo-klasik büyüme modeli çok önemli olan üretim fonksiyonu, tüketim fonksiyonu ve sermaye birikimi arasındaki ilişkiyi açıklar.

1.4.4. İçsel Büyüme Modeli

Literatürde yazılan kaynaklara baktığımızda içsel büyüme teorilerinde çalışan iktisatçılar arasında Lucas (1988) ve Romer (1986) en önemlileridir. İçsel büyüme modelini genel anlamda çerçevesini izah etmek gerekirse; neo-klasik büyüme modelinde, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için bazı değişkenler öne sürerek bunların dışsal olarak kabul etmiştir. İçsel büyüme modeli ise bu parametreleri içsel olarak varsaymış ve kendi içinde içselleştirmiştir. Bu yaklaşımı ile birçok büyüme modelinden önemli derecede ayrılır. Lucas ve Romer, Solow Büyüme Modelini birçok yönden araştırmış ve eleştirmiştir. Bu eleştiriler içinde dikkat çeken görüşlerinden bir tanesi Solow Büyüme Modelinin, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerinin açıklamakta güçsüz kalmasıdır.

İçsel Büyüme Modelinde ekonomik büyümenin ana parametrelerini üç başlıkta toplayabiliriz.

- Nüfus artışı ve beşerî sermaye birikimini ele almaları
- Teknolojik gelişmeyi, piyasadaki girişimci insanların kararlarıyla yönlendirildiği

- Büyüme sürecinde kamunun payını ve bu payın büyümenin bağımsız değişkeni olarak kabul edilmesi

Yukarıda ifade edilen bu üç başlığı genel hatlarıyla açıklamak gerekirse; nüfus artışı ve sermaye birikimini ele alanlar, bu iki değişken arasında pozitif bir ilişki olduğunu düşünürler. Lucas beşerî sermayenin ekonomik büyümede önemli bir payı olduğunu çalışmalarında birçok kez ifade etmiştir. Ayrıca Lucas bireyin beşerî sermayesinde artışın kendi verimliliği artırmasının yanında da diğer üretim faktörlerinin verimliliğinde katkıda bulunduğunu savunmuştur (Kibritçioğlu, 1998, s.24).

İkinci başlıkta teknolojik gelişmenin önemini öne sürenlerin kaynağı Romer'in yapmış olduğu çalışmalardır. Romer'e göre ekonomik büyüme, karlarını en üst seviyeye çıkarmak isteyen yatırımcıların meydana getirdikleri teknolojik gelişmelerden kaynaklanmaktadır.

(Romer, 1990, s.71). Ayrıca teknolojik gelişmeler marjinal verimliliği de artırmaktadır. (Romer,1986, s.1002) Romer bu şekilde teknolojik gelişmeyi içsel büyüme modellerinde içselleştirmiştir. Kamu kesiminin büyümenin itici gücü olarak düşünülen başlıkta, iktisatçılar özel kesimin üretkenlik seviyesinin artırılmasında yetersiz kaldığını ifade ederler. Kamu kesiminin farklı amaçlar çerçevesinde gündeme getirdiği politikalar (AR-GE yatırımlarının artırılması, eğitim, sağlık, savunma gibi temel yatırımlar ve bunların düzeyinin artırılması) sosyal yapıyı oluşturan halk kesiminin refahını artırır. Bu da fayda fonksiyonunun yukarı kaymasını sağlayarak ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkiler. Yalnız kamu kesiminin ekonomik büyümeyi etkilediği savunmasında dikkat edilecek husus vergilendirmedir. Yanlış bir vergilendirme politikası özel kesim tasarruflarını azaltarak yatırımları olumsuz etkilemektedir.

İçsel büyüme modeli bazı durumlarda neo-klasik büyüme modelinden farklı düşünür. Bunlara baktığımızda teknolojik gelişmeyi içsel olarak kabul ederek, uygulanan ekonomik politikalarla birlikte teknolojik gelişmenin de bundan etkileneceğini savunması. Bir başka farklı düşüncesi ise negatif büyüme gibi olumsuz ekonomik durumlarda devletin buna müdahale ederek optimum denge noktasına ulaşması için

politikalar uygulamasıdır. Ayrıca neo-klasik büyüme modeli yakınsama hipotezini savunurken, içsel büyüme modeli tam tersini düşünerek gelişmekte olan ülkelerin optimum bir ekonomik performans gösterememe durumunda gelişmiş ülkeler arasındaki mesafenin daha da artacağını düşünmeleridir.

1.5. Büyümenin Temel Nedenlerine Odaklanma

İktisat alanında yapılan birçok çalışmaların ortak sonuçlarından bir tanesi, ekonomide iyi performansa sahip ülkelerin aynı zamanda insani ve fiziksel sermayeyle birlikte iyi bir teknolojik özelliğe sahip olmalarıdır. Bu noktada iktisatçılar ve iktisat tarihçileri arasında her daim gündemini koruyan şu önemli soruyu sormak yerinde olacaktır. Neden bazı ülkeler zengin neden bazı ülkeler yoksuldur? Bu konu üzerine yapılan araştırmalar ve yazılan kitaplardan çıkabilecek en mutabık cevap ise ülkelerin zenginlik ve yoksullarının nedenini dar bir ekonomik analizle incelemeyeceğidir. Küresel dünyada sermaye ve teknoloji siyasi sınırların ötesine geçebilmektedir. Yoksul ülkelerin sahip olduğu makroekonomik istikrarsızlık, ticaret karşısında engeller, yetersiz altyapı, kötü eğitim, yoksulluğun ülkelerin geneline yayılması özelliklerden dolayı bu akım gerçekleşmemektedir.

Dan Rodrik (2003) büyümenin temel belirleyicileri olarak 3 grup öne sürmüştür. Coğrafya, bütünleşme ve kurumlardır. Rodrik'in öne sürdüğü bu 3 unsur günümüzde de büyüme analizlerinde uygulanmaktadır. Bunların yanında bazı iktisatçı ve iktisat tarihçileri büyüme analizlerinde kullanılması için kültür unsurunun eklenmesini savunurlar. Örneğin David Landes, "Nerdeyse bütün farkı kültür yaratmaktadır." Demektedir (Harrison ve Huntington, 2000).

1.5.1. Kurumlar ve Ekonomik Büyüme

Yapılan ekonomik analizler yoksul ülkelerin yakınsama ve yakalama potansiyeline sahip olduğu yönündedir. Fakat belirtmek gerekir ki toplumsal yeterliliğe erişmemiş yoksul ülkelerde bu durum dezavantaja dönüşmektedir. Toplumsal yeterlilik; üretici ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi için çerçeveyi belirleyen ve piyasa ekonomilerinin verimli bir şekilde işlemesi için şart olan kurumsal düzenlemeleri ifade etmektedir

(North, 1990; World Bank, 1997; Olsan, 2000; Acemoğlu ve diğ., 2001.2002'a; Glaser ve Shleifer, 2002).

Kurumların ülkelerin ekonomik performansını etkilemedeki rolünü Adam Smith 1776 yılında Ulusların Zenginliği kitabında vurgulamıştır. Bu tarihten sonra da iktisatçılar özel mülkiyetin, devlet ya da bireyler tarafından el konulmasına karşı alınacak mülkiyet haklarının varlığı halinde, kişilerin bu güvenceye bağlı olarak üretim artması yönünde sermaye yatırımı ve tasarruf birikimini artıracaklarını savunmuşlardır. Bu çerçevede de büyümenin daha derin belirleyicisi olan kurumsal yapıyı ele almışlardır. Siyaset, siyasal ve kurumsal yapıların ekonomi alanında yapacağı düzenlemeler ve teşvikler kanalıyla bireylerin daha çok üretim artması yönünde yatırım yapacaklarını, tasarrufları artıracaklarını, yenilik ve girişimcilik faaliyetlerinde bulunacaklarını ifade etmişlerdir. (Knack ve Keefer, 1995, 1996'a, 1997'a, 1997b; Sala-i Martin, 1997; Dawson,1998; Darlauf ve Quah,1999; Easterly ve Levine, 2003; Rodrik.2003; Rodrik ve diğ. 2004)

Kimi iktisatçılar ise ülkelerin ekonomik bymelerimde hızla ivme kazanmasında ve büyümesinde temel belirleyici olarak sahip oldukları coğrafya ve faktör zenginliği olduğunu öne sürdüler. Böyle bir düşünceye karşıt olarak da Doğu Asya'nın (Japonya, Tayvan, Güney Kore) bu zenginliklerine sahip olmamasına rağmen mucizevi bir büyüme gerçekleştirdiği ve Sahra altı Afrika ülkelerin ise coğrafı özellik ve faktör zenginliğe sahip oldukları halde Zaire (günümüzde Demokratik Kongo Cumhuriyeti) ekonomik felaket yaşamasıdır (Reynolds,1985).

Bu durum ise bizlere ülkelerin gelir farklılıklarının, ülkelerin sahip olduğu ekonomi politikalarıyla, kurumlarıyla ve siyasal liderlerin görüşleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Son yıllarda iyi tasarlanmış kurumların varlığı ve uyguladıkları teşviklerin, ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında ön koşul olduğunu göstermektedir. North'un (1991) iddia ettiği gibi "İktisat tarihinin ve ekonomik kalkınmanın temel meselesi, verimliliğin artmasını sağlayan bir ekonomik ortam yaratacak siyasi ve ekonomik

kurumların evrimini hesaba katmaktır. Ekonomik büyümede kurumların önemini ifade eden bir örnek Avrupa’da 2.Dünya Savaşı sonrası ülkelerin yeniden yapılandırılması için hazırlanan Marshall Planıdır. Marshall Planının uygulanması ile Avrupa 1950-1973 yıllarında altın çağını yaşamıştır. Aslında Avrupa’nın altın çağını yaşamasında Marshall Planı öne sürülse de arkasında gizlenen, sorunları çözmede, bozulan istikrarsızlığı tekrar sağlamada görev alan toplumsal piyasa ekonomisi ve ekonomik kurumlardır. Kurumların, siyasi liderlerini ve ekonomi politikalarının ekonomik büyümede rolünü vurgulayan bir başka örnek ise iki Kore hikâyesidir.1948 yılında Güney Kore’yi Amerika, Kuzey Kore’yi Sovyetler Birliği işgal etti. Her iki ülkede tüm Kore yarımadasında hak iddia ettiler. Bu durum 1953 yılına kadar devam etti ve iki ülke arasında 38.paralel olarak kabul edilen siyasi bir sınır çizildi ve Kuzey -Güney Kore olmak üzere ikiye ayrıldı. Bu siyasi sınır ayrımı aynı zamanda siyasi rejimde de ayırım sağladı. Şöyle ki Kuzey Kore merkezi planlı bir ekonomiyi seçti Komünist Kuzey Kore olarak kabul edildi. Güney Kore ise karma ekonomiye geçerek Kapitalist Güney Kore oldu. Bu iki Kore ülkesi aynı toplumsal kültüre ve coğrafi özelliklere sahip olmalarına rağmen ekonomik büyüme performanslarını incelediğimizde 1950-1973 yılları arasında benzer büyüme oranları gerçekleşirken,1973 yılından sonra Güney Kore pozitif büyüme oranının sürekliliğini sağlarken, Kuzey Kore ise eksi bir büyüme oranıyla aralarında çok büyük farklılığın açılmasına neden oldu (Modern Makroekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü, Brian, Snowdan, Howard R. Vane).

1.5.2. Demokrasi, Yönetimin Niteliği ve Büyüme

Son yıllarda demokrasinin ekonomik büyümeyi etkilediği ya da ekonomik büyümenin demokrasiyi etkilediği yönünde birçok çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan mevcut çalışmalar gösteriyor ki demokrasi ve ekonomik büyüme birbirleriyle etkileşim halindedir. Fakat bu etkileşimler kesin ve net olmamakla birlikte bazı çalışmalarda demokrasi ekonomik büyüme pozitif katkı sağlamış ya da ekonomik büyüme sonucu demokratik hareketler belirginleşmiştir.1959 yılında Lipset refahın demokrasiyi geliştirdiği yönünde tez ortaya atmıştır. Lipset’in bu tezini Barro yapmış olduğu çalışmalarla desteklemiştir. Barro’nun özgür bir ekonomik ortamın toplumsal refahı arttıracığı yönündeki çalışması bizlere ekonomik özgürlüğü destekleyen politikaların refahı olumlu yönde etkileyerek Lipset’in hipoteziyle demokrasinin sağlanacağı

yönündedir. Toplumsal refahın oluşması demokrasinin temelini sağlamlaştıran konulardan bir tanesidir. Baktığımızda birçok farklı kaynak demokratik yönetimin istikrarlı oluşunun ekonomik büyümenin de istikrarlı oluşuna destek sağlaması yönündedir. Eğer mülkiyet hakları, işlem masraflarını azaltmada ve uzmanlaşma ve ticaretin geliştirilmesinde kilit role sahip ise o halde nesiller boyunca iyi bir ekonomik performans gösteren ülkelerin tümünün istikrarlı demokratik hükümetlere sahip olan ülkeler olması şaşırtıcı değildir (Olson, 2000; Rodrik, 2000).

İnsanlık tarihinde toplum yapılarının daha iyi anlaşılması adına farklı bilim insanları araştırmalar yapmıştır. Bu alanda araştırmalar yapan Mancur Olson'nun çalışmalarına baktığımızda, geçmişteki toplumların göçebe ve yerleşik haydutlar tarafından yönetildiği yönündedir. Göçebe haydutlar tarafından yöneltilen bölgelerde toplumlar farklı göçebe haydutlarla rekabet halinde ve toplumların refahına karşı yönetenler duyarsız kalmaktadır. Şüphesiz ki böyle bir ortamda ekonomik gelişmenin sağlanması ve sürdürülebilirliği imkânsızdır. Hukuk, temel hak ve hürriyetler gelişmemiş mülkiyet hakları vücut bulmamıştır. Ekonomik hayatta üretici kesim sadece ihtiyacı olan üretim miktarı üretmekte fazlasını üretememektedir. Kaldı ki üretici kesim fazla üretim miktarı oluştursa bile yönetimdeki despotlar bu miktara el koymaktadır. Yerleşik haydutlar tarafından yöneltilen toplumsal bölgeye baktığımızda burada hukuk, temel hak ve hürriyetler gibi mülkiyet hakları var olmuş fakat gelişme sağlayamamıştır. Tam olarak güven ortamı oluşmamıştır. Yönetim ekonomik gelişmenin sağlanması için daha fazla vergi toplama politikası izlemiştir. Mevcut yönetimin kontrol ve denetlenmesi için bir mekanizma olmayışı ve demokratik sınırların çizilmeyişi iktidarın yönetimde tutarsız olmasına neden olmuş bu durum ise böyle toplumlarda sürekli ve azalmayan güvenlik açığını doğurmuştur. Sadece temsili hükümetin güvenilir ve birey haklarına saygılı olduğu, güvenli bir demokraside kalıcı mülkiyet haklarına olanak sağlayan bir ortam gözlemlemeyi bekleyebiliriz (Fukuyama, 1989, 1992).

Kuşkusuz toplumların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması, yoksulluğun en düşük seviyelere inerek yok olması için ekonomik büyümenin varlığı ve kalıcılığı şarttır. Literatürde ekonomik büyümenin oluşmasında nelerin etkili olduğu yönünde çok sayıda değişken vardır. Genel olarak sıraladığımızda yenilik ve

teknolojik ilerleme belirgindir. Baktığımızda yenilik ve teknolojik ilerlemeye direnç gösteren otokrat yönetimler ekonomi alanında ilerleme gösterememiştir. Bu noktada şu can alıcı soruyu sormak isabetli olacaktır. Neden mevcut yönetimdeki iktidar liderleri ekonomik gelişmeyi artıracak politikalar oluşturmak ve uygulamak yerine ekonomik gelişmeyi tıkayan davranış içindedirler? Acemoğlu ve Robinson daha üstün kurumlara ve teknolojilere karşı direnildiğini çünkü bunların, elitlerin siyasi ve iktidarını azaltabileceğini öne sürmektedir.

1.5.3. Rant Arayışı, Güven, Yolsuzluk ve Büyüme

Ekonomide üretimi sağlayan üretici ve işçi kesiminin, birim başına daha yüksek verim elde etmesi için destek ve teşvikler yapılarak bu kesimin korunması sağlanmalıdır. Bu bağlamda ekonomik ve toplumsal kurumların varlığı çok önemlidir. Bürokratik yolsuzluk gibi altyapısında bozukluk olan ülkeler, sermaye birikimi, yetenek kazanımı ve yeni malların ve üretim tekniklerinin geliştirilmesi gibi üretici faaliyetlerden ziyade kaynakların saptırılmasına yönelik rant arayışına dair faaliyetleri üretir (Murphy ve diğ. 1993; Mavro 1995).

Yasa ve sözleşme uygulamasının zayıf olduğu bir ortamda mülkiyet haklarının az korunması, insafsız vergilendirme ve yaygın yolsuzluk, üretici olmayan kar arayışı faaliyetleri salgın haline gelir ve yenilikleri ve büyümeyi artıran diğer faaliyetlere ciddi zarar verir (Tanzi, 1998). Şüphesiz ki iktisadi yönden destek ve teşvik alan yetenekli ve potansiyeli olan birey ve birey grupları sağlanan bu destek ve teşviklerle daha yüksek bir verimlilik kazanırlar, o nedenledir ki bu kesimleri destekleyen, teşvik eden ve onların sayısının artmasını sağlayan kurumsal çerçevenin varlığı önemlidir. Bu noktada girişimcilerin yapısına değinmek isabetli olacaktır. Toplumlarda üretken, verimli ve yetenekli bireyler her zaman var olmuştur. Bu özelliklere sahip bireylerin ekonomiye kazandırılması çok önemlidir. Bunun anlamı doğru bir girişimci tahsisidir. Örnek vermek gerekirse 1970’li yıllarda ABD ekonomisi ivme kaybetmiştir. Murphy ve diğerleri (1991) bu konuda şöyle bir saptama yapmışlardır. ABD ekonomisinde verimliliğin düşmesinin nedeni yanlış insan sermayesi tahsisidir. Şöyle ki; yetenekli girişimci bireylerin üretici kesimde yer alması gerekirken rant arayışı içinde olan kesime geçmeleridir. Ve bu durum ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir.

Ekonomi hayatının gelişimi ve sürdürülebilirliğinin gerçekleşmesini sağlayan bir diğer önemli konu güvendir. John Stuart Mill (1848) Avrupa’da bazı ülkeler için şu görüşü ifade eder;

“Büyük ölçekli iş yürütmenin önündeki en büyük engel, ciddi meblağların alınması ve harcanması konusunda güvenebilecek kişilerin ender olmasıdır. İnsanoğlunun birbirine güvenebilme yeteneği hayatın her köşesine sızar, iktisat belki de bunun en küçük parçasıdır ve yine de bu bile hesaplanamaz.”

Zak ve Knack (2001) yılında bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışma bizlere güven unsurunun ekonominin gelişmesinde ne kadar önemli olduğunu gösterir. Güven endeksinin yüksek olduğu toplumlarda, güven endeksinin düşük olduğu toplumlara göre daha verimli olduğu bu çalışmalar sonucu elde edilmiştir. Zak ve Knack güvenin daha az olduğu var olduğu toplumların özelliklerini şu şekilde sıralamıştır;

- Formel (kanun, sözleşme hükümleri) ve enformel (dışlama, suç, itibar kaybı) mekanizmaların ve caydırıcı olan, dolandırıcıları cezalandıran ve oportünist davranışı kısıtlayan kurumların olmadığı
- Etnik çeşitliliğin fazlalığı
- Eşitsizliklerin daha keskin olduğu ülkeler

1.5.4. Ticaret ve Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlayan değişkenlerden bir tanesi ticarettir. Tarihten günümüze kadar ticaret değişmiş ve gelişmiştir. Günümüzde ticaret ülkelerin sınırları dışına çıkmış dünyada bütünleşme (küreselleşme), birleşme sağlamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle dış ticaretin gelişmesi birçok farklı ülkelerin ekonomisine katkı sağlayarak ekonomilerin büyümesine neden olmuştur. Lewer ve Van den Berg (2003) “ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, insanların refahı için çok önemlidir.” sonucuna varmışlardır. Yapılan araştırma ve çalışmalar da bu doğrultuda, küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler gösterdiğini ifade etmektedir (Sachs ve Warner, 1995; Krueger, 1997; Edwards, 1998; Frankel ve Romer, 1999; O’Rourke ve Williamsom, 1999; Baldwin, 2000; Bhagwati ve Srinivasan, 2002; Dollar ve Kraay, 2003.2004; Bordo ve diğ., 2002b; Bhagwati, 2004; Winters, 2004; ayrıca bkz. Snowdon, 2001c.2003c).

İktisatçılar kendi aralarında serbest bir ticaretin ülke ekonomilerinin üzerinde sadece üretim düzeyinde tek seferlik bir artışa neden olacağı, genel anlamda ülke ekonomisinin üretim hızında bir artış sağlayacağı ise tartışmaya açık olduğunu belirtmişlerdir (Modern Makroekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü, Brian, Snowdan, Howard R. Vane).

Solow'un büyüme analizinin açık ekonomi olarak kabul edildiği modellemede bu durum açıklanmıştır. Solow bu modelde; ticaretin serbestleştirilmesinin büyüme üzerindeki etkisi uzun vadede kalıcı olmayarak, geçici bir süre devam edeceği yönündedir. Rivera-Batiz ve Romer (1991) gibi farklı iktisatçılar da bu görüşü destekler nitelikte ifadeler kullanarak, küreselleşmenin uzun vadeli büyüme analizlerinde büyüme oranının artacağı yönündeki görüşün kesin bir modelle ifade edilmediğidir.

Rodriguez ve Rodrik (2000), "açık ticaret politikalarının -ticarete düşük vergi veya sıfır vergi engelleri anlamında- ekonomik büyümeyle anlamlı şekilde ilişkili olduğuna dair çok az kanıt bulunduğunu iddia etmektedir." Buna karşılık olaraktan Bhagwati ve Srinivasen (2001) açık ticaret politikalarının, yararlı yönlerinden karşılaştırmalı üstünlük sağlanmasına olanak tanımakla kalmayıp büyümeyi de olumlu yönde etkileyeceğini öne sürmektedirler.

Krueger (1997,1998) dışa dönük politika benimseyen gelişmekte olan ülkelerin, kapalı bir ekonomi modelini benimseyen ülkelere göre temelde daha hızlı büyüdüğü yönünde düşünmektedir. Krueger bu düşünmenin yanında 1945 yılından sonra başlangıçta açık ekonomiye karşı negatif davranış sergilenmenin nedenini Büyük Buhranın atlantılmasında ve Sovyetler Birliği bünyesindeki ülkelerin devlet planlamacı fikirleri uygulaması yatmaktadır. Doğu Asya'nın 40 yıl gibi bir sürede muazzam büyümesinin temelinde açık ticaret politikaları benimsemesi vardır.

Sachs ve Warner (1995), Ben David (1956), Edward (1993,1998) ve Ben -David ve Loewy'nin (1998) ampirik çalışmaları, ülkelerin serbest ticaret ile gelirlerinin yakınsaması arasında güçlü bir bağ olduğuna dair ana akım görüşü savunur. Şüphesiz

ki daha serbest bir ticaret anlayışı, uluslararası piyasalarda daha ucuz ithal sermaye mallarına elde edebilmeye imkân sağlamaktadır.

Sachs ve Warner 'e göre kapalı ticaret rejimini şu şekilde tanımlamıştır:

%40, + %40 oranında tarife dışı kısıtlar

%40, + %40 ortalama vergi oranı

Ortalama resmi döviz kurunda %20, + %20 değer kaybeden kara borsa döviz kuru

Sosyalist ekonomik sistem

Sachs ve Warner bu açıklamalar ışığında şu bulgulara ulaşmıştır

1-Koşulsuz yakınsama açık ekonomilerde var olurken, kapalı ekonomilerde bu durum kendini gösterememektedir.

2-Kapalı ekonomiler açık ekonomilere kıyasla teknolojik ve ekonomik yönden geride kalmaktadır.

3-Açık ekonomilerde uygulanan ticaret politikalarının etkisi, büyüme için gerekli olan diğer değişkenleri kontrol ettikten sonra etkisini sürdürmektedir.

4-Güçsüz ticaret politikaları, farklı faktörleri de etkileyerek büyümeyi ve fiziksel sermaye birikimini doğrudan etkilemektedir.

Baktığımızda Sachs ve Warner'ın ulaştığı bu politikaların anlamı ekonomilerde uygulanan ticaret politikalarına son derece önem verilerek bu politikaların asli bir reform aracı olarak kabul görmesidir.

İçsel büyüme teorileri teknolojik yönden gelişimin gerçekleşmesinde fikirlerin önemli bir yer tuttuğunu ifade eder. Bu ifade bizlere ülkelerin ne kadar çok farklı ülkeler ile temasta bulunursa ve diğer ülkelerin AR-GE çalışmalarında faydalanırsa, sahip oldukları mevcut kurumsal yönetimler de dahil olmak üzere birçok farklı yönden yenilik ve fikirler ortaya çıkarabileceğidir. Paul Romer'in ifade ettiği gibi "Ticaret için kilit rol, gelişmekte olan ülkelerin dünyanın geri kalanında bulunan fikirlere erişmesini sağlamaktır." Bu görüşü Solow da destekleyerek şöyle demektedir, "Ticaretin uzun dönem büyüme oranı üzerinde etkili olmasının bir anlam kazanması için tek yol,

ülkenin ihracat ağırlıklı olup olmamasıyla ilgili değil, ülkenin dünyanın geri kalanıyla temas kurup kurmamasıyla ilgilidir.”

Tarihe baktığımızda Adam Smith (1776) bizlere serbest ticaretin, ülkeler arası fikir ve bilgi akışını sağladığını şu cümlesiyle ifade eder “Bütün ülkelerin birbirleri arasında geniş bir ticaretle, doğal olarak hatta gerekli şekilde taşınan bilgi ve her türlü gelişmenin karşılıklı olarak iletilmesinden başka hiçbir şey bu eşitliği kuramaz.”

Yapılan araştırmaların ve iktisatçıların ortak yorumları bizlere küreselleşmenin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği yönündedir. Doğal olarak bu sonuca karşıt görüşleri görmekte mümkündür. Örneğin Rodrik, salt bir küreselleşme ve ihracat yerine, yerli kurumların ve yatırımcıların desteklenmesi ve bu yönde bir büyüme stratejisi uygulaması yönündedir. Rodrik ithal ikameci politikaları savunarak, bu politikalara karşıt Bhagwati ve Kruger’ı eleştirmiştir. Rodrik 1970’lerden önceki son 20 yılda ithal ikameci politikaları ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkili oldu ve ithal ikameci politikalar uygulayan ülkelerin ekonomilerinde görülen kriz ve çöküşlerin sebebinin bu politikalar olmadığını ifade etmiştir. 1970 ve 1980 yıllarındaki ekonomik kriz ve şokları bertaraf eden ülkelerin özelliği dışa dönük olmak değil iyi bir makroekonomik düzenleme yapan yerli kurumlara sahip olmasıdır. Şüphesiz ki Rodrik’te dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini göz ardı etmiyor fakat iktisatçıların ve iktisadi ajanların ekonomik büyüme için yerli strateji yerine salt bir dışa açık ekonomi politikalarını da savunmuyor.

Bu tartışmalar ışığında gelişmiş ve sürekli bir ekonomik performans sadece ihracat bazlı değil aynı zamanda dışa açılmayla da mümkündür. Fakat burada dikkat edilmesi nokta, gelişmekte olan ülkeler dışa açılmanın avantajlarından yararlanabilmek için nitelikli ve yüksek verimli kurumlara sahip olarak yerel politikalarını geliştirmeleridir. Küreselleşme amaç olarak kabul edilmemeli amaca giden bir mekanizma olarak düşünülmelidir. Alesina ve Spolare ‘nin (2003) bu konudaki düşüncelerini belirtmek bu noktada faydalı olacaktır, küreselleşme arttıkça faydaları azalmaktadır.

1.5.5. Coğrafya ve Büyüme

Son yıllarda yapılan güncel çalışmalar, ülkelerin coğrafi özelliklerinin onların ekonomik büyüme performanslarında etkili olduğu yönündedir. Bu konu üzerinde literatürde iki tane önemli çalışma vardır. Bu çalışmalara kısaca değinmek gerekirse, birincisi Paul Krugman, Anthony Venables ve Micheal Porter gibi iktisatçılarla anılan, ulusların ve bölgelerin verimlilik performansında artan getirinin, toplaşmanın, büyüklüğün, kümelerin ve konumun rolünü vurgulamaktadır. Bu çalışma üzerine farklı bir bakışla değerlendirme yapan Alwyn Young, Gunnar Myrdall ve Nicholas Kaldor'un araştırmalarının temelini oluşturan 'yeni ekonomik coğrafya' modelleri, başarının başarıyı tetiklediği düşüncesidir.

Coğrafyanın ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisini irdeleyen ikinci başlığımız şu şekildedir; iklim, doğal kaynaklar ve topografya üzerinden coğrafyanın doğrudan etkisi. Coğrafya kaynaklı bu değişkenler net bir şekilde göstermiştir ki nüfusun dinamikliği, tarımsal faaliyetler, ekonominin yapısı, taşıma maliyetleri ve bilgi ve bilginin transferi coğrafyadan doğrudan etkilemektedir. Bu parametrelere ek olarak gelir düzeyi ve gelir artışını söylemek isabetli olur.

Coğrafya ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bir örnek vermek gerekirse tropik enlemlerdeki ülkeleri gösterebiliriz. Bu ülkeler üzerine yapılan çalışmalar bizlere; bu ülkelerle ile onların hayat standartları arasında negatif yönlü bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Sahra altı ülkeler bu çalışmaların en iyi örnekleridir. Kuşkusuz sahra altı ülkelerin ekonomik yönden çöküşün birçok farklı yönü vardır. Bloom ve Sachs (1998) bunları şu şekilde sıralamaktadır.

- 1-Sömürge ve soğuk savaş nedeniyle istenmeyen dış faktörler
- 2-Dış ticarete birincil ihracat koşullarında dalgalanma
- 3-Otoriteciliğe ve yolsuzluğa neden olan iç siyaset
- 4-İthal ikameciliği ve parasal abartıyı vurgulayan devlet planlamacı demografik politikalar
- 5-Hızlı nüfus artışı ve gecikmiş demografik geçişi de içeren demografik eğilimler
- 6-Etnik çeşitlilik ve düşük toplumsal sermaye seviyesi (güven)

Bu maddelere ek olarak Bloom ve Sachs Sahra-altı Afrika'nın olumsuz coğrafya yapısını da etkilemektedir. İktisat tarihine baktığımızda farklı önemli iktisatçılar farklı zamanlarda coğrafyanın ekonomik büyüme üzerindeki önemini vurgulamıştır. Örneğin Adam Smith 1776 yılında şu ifadeleri belirtmiştir:” her tür sanayinin kendini doğal olarak bölmeye ve geliştirmeye başladığı yer deniz kıyıları ve seyahat edilebilen nehirlerin kıyısıdır. Afrika'nın tüm iç kesimleri ve Asya'nın Karadeniz ve Hazar Denizinin epey kuzeyinde yer alan kesimleri dünyanın tüm çağları boyunca bugünkü gibi barbar ve uygarlaşmamış durumda olmuştur.”

Rappapart ve Sachs (2003) ABD üzerine yaptıkları çalışmalarında Amerikan ekonomi faaliyetlerinin okyanus ve büyük göl kıyılarında yoğunlaştığı yönünde bulgular elde etmiştir. Şüphesiz ki uygulanan iyi politikalar ekonomi üzerinde çok belirleyici. İktisatçılar bu iyi politikaların önemini vurgularken bu politikaların hazırlanması aşamasında ülkelerin coğrafi yapısını da dikkate almalarının gerektiğidir. Farklı bilim disiplinlerinin sahip oldukları bilgi birikimi harmanlanarak ekonomik yönden kötü koşullara sahip ülkeler (Sahra-altı Afrika) daha iyi bir hayat standartına kavuşabilirler. Dünyadaki en önemli ayrımlardan biri kuzey-güney enlemi değil, ılıman bölgelerde bulunan ile tropik bölgelerde bulunan ülkeler ayrımıdır. Coğrafyanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ile ilgili olarak son üzerinde durulması gereken konu “doğal kaynak lanetidir”. Kısaca açmak gerekirse doğal kaynak yönünden daha avantajlı ülkeler, doğal kaynak yönünden dezavantajlı ülkelere kıyasla daha düşük bir ekonomik performans sergilemektedir. Kanada ve Norveç gibi doğal kaynak açısından zayıf ülkeler uyguladıkları iyi yönetim neticesinde ekonomik yönden sıkıntı yaşamamaktadır. Nijerya gibi petrol kaynaklarına sahip ülkeler ise yönetimin kötülüğü sonucunda ekonomik bir çöküş yaşamışlardır. Bu noktada belirtmek gerekir ki kısaca ülke ekonomisi için doğal kaynaklara sahip olmanın öneminin yanında iyi bir yönetim ve kaliteli kurumların varlığı da son derece hayati önemdedir.

1.5.6. Kültür ve Büyüme

Kültür kavramını, bir toplumun yaşayış tarzını biçimlendiren, etkileyen değerler, davranışlar, alışkanlıklar ve inançlar gibi manevi unsurların bütünüdür diye tanımlayabiliriz. Ekonomik büyümenin işleyiş mekanizmasını etkileyen birçok değişken mevcuttur. Kültür de bu değişkenlerden bir tanesidir. Kısaca açıklamak

gerekirse, dünyaya açık olan, yeni fikir ve teknolojileri merak eden, araştıran ve bunu kendi içinde entegre ederek uygulayan kültürler iktisadi ve sosyal yönden gelişme göstermektedir. Çin'in icat ettiği tarihe yön veren kâğıt-barut gibi buluşları kabul edip uygulayan Avrupa teknolojik alanda ilerleme sağlayarak ekonomik bir gelişme gerçekleştirdikleri bu konuda en güzel örneklerden biridir. Tam aksine bir davranış içinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu ise matbaayı uzun yıllar kabul etmeyerek ve günah olarak görüp kullanmayarak bilim ve teknoloji alanında dünyadan çok geri kalmıştır.

Bir toplumun sahip olduğu kültür farklı bileşenlerden oluşur. Ekonomik gelişme sağlanması için gerekli olan bileşenleri şu şekilde sıralayabiliriz. Çalışkanlık, tasarruf ve güven gibi ekonominin gelişmesi için çok önemli kavramlara sahip olan ülkeler sermaye birikimi ve teknolojik ilerleme göstererek zamanla fert başına ortalama gelirlerini artırmışlardır.

Son olarak kültür ve ekonomik büyüme ilişkisi için şunu söylemek yerinde olacaktır. Kültür kavramı durağan değil dinamik bir yapıdadır. Birçok farklı alan kültür üzerinde etkilidir. Hiç şüphesiz bu alanlardan biri iktisadi gelişmişlik düzeyidir. Büyüyen bir ekonomik performans ile ülkeler dünyaya açılmıştır. Dış ticaret eğilimin hız kazanması, küreselleşme, toplumların dünyaya bakış açısındaki farklılaşma, farklı bilgi, fikir, teknolojilere karşı sıcak yaklaşım insanlarda çalışkanlık, tasarruf ve güven duygusunun geliştirmiş bu şekilde milli gelirlerinde yükselme başlayarak fert başına gelir artmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

2.Dünya Savaşının etkilerinin sürdüğü 1950’li yıllarda iktisadi büyüme ve demokrasi arasındaki ilişkiyi analiz etmeye çalışan farklı siyasal ve ekonomi bilimcileri, yaptığı çalışmaları demokrasinin iktisadi büyümenin sonucu olduğu yönündeydi. Bu bizlere demokratik bir ülke olabilmenin şartlarından birinin ekonomik büyümenin sağlanması olduğunu gösteriyor. Bu teoriye dayanarak dünyada birçok farklı ülkenin liberal-demokratik ülke konuma gelebilmesi için iktisadi büyümelerini sağlamaları amacıyla ekonomik yardım aldığı görülmektedir. Bu teori literatürde Lipset Hipotezi olarak bilinir. Lipset Hipotezi demokrasinin ön koşulunun iktisadi büyüme olduğunu ifade eder. Bir ülkenin ekonomik durumu ne kadar iyiye, demokrasiyi sürdürme şansı o kadar yüksek olacaktır (Lipset, 1959:31). 20.Yüzyılın son yıllarında demokrasiyle ekonomik büyüme arasındaki bu görüş farklılaştı, Birçok farklı ülke temel hakların, sosyal ve ekonomik hakların daha özgür olduğu demokratik rejime geçmeye başladı. Siyasal rejimin değişmesiyle, ekonomik büyümenin gerçekleştiği dönemler paralellik gösterdiği için, demokrasinin ön koşulun ekonomik büyüme olduğu savı, yerini iktisadi büyümenin ön koşulu demokrasidir savına dönüştü. Doğu Blok’unun yıkılmasının ardından Rusya ve birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin, piyasa ekonomisinin ve/veya demokrasinin temel nitelikteki özelliklerini taşıyan topluma geçiş yaptığını belirtmek gerekir (Friedman, 2014: 3-4). Bu noktada bir şey ifade etmek gerekir ki o da piyasa ekonomisiyle demokrasinin paralellik gösterdiği durumun gerçekçi olmadığı. Çünkü dünya ülkelerine baktığımızda bir kısım piyasa ekonomisiyle demokrasiyi gerçekleştirmeye çalışırken bir kısım ülkeler de piyasa ekonomisini geçişi sağlamalarına karşın demokratik rejimi benimsememeleri. Çin Halk Cumhuriyeti ekonomik yapısı ve siyasi rejimiyle bu duruma örnek gösterilebilir. Küresel ekonomi dünya ekonomisinin büyümesi ve refahı için serbest piyasa sistemini,

dış ticareti, sermaye hareketlerinde serbestliği ve özelleştirmeyi savunur. Teorik olarak ifade edilen bu durum her ülkenin ekonomik yapısı farklı olduğu için, her ülke için istenen sonucu doğurmayabilir. Pek çok az gelişmiş ülkenin 1990'lı yılların sonlarında, liberal bir ekonomiye (dışa açılmasına, sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gitmesine, kamusal işletmelerde özelleştirmeye gitmesine ve liberal bir piyasa yapısına geçmesine) geçmesine ve makroekonomik istikrarsızlık durumlarını gidermesine karşın, umdukları ekonomik büyümeyi sağlayamadıkları ifade edilmelidir (Yıldırım, 2011: 8). Serbest piyasa sistemini savunan kapitalizm birçok farklı ekonomiste göre demokrasinin alt yapısının oluşmasına yardımcı olur. Bu anlayışın altında yatan nedene baktığımızda, kapitalizmin sadece güçlü olana değil, güçsüz ve alt kesimdekilerde sağlamış olduğu özel mülkiyet hakkı, bireysel çıkarların elde edilmesi, girişimlerin engellenmemesi, haberleşme ve ulaşım ağının kolay olması gibi avantajları kullanabilme hakkı tanınmasıdır. Piyasa ekonomisiyle demokrasi arasında ilişki olduğunu düşünenler buna ek olarak demokrasi ve ekonomik büyüme arasında da ilişki olduğunu düşünmüşlerdir. Bu çerçevede bu tezin aydınlatılması adına literatürde birçok farklı çalışma mevcuttur ve halen üzerinde tartışılmaktadır. Belirtmek gerekir ki yapılan analiz yöntemlerinde dikkate alınan değişkenler farklı olduğu için mutlak ve salt bir doğruya ulaşılamamıştır. Sirowy ve Inkeles göre, demokrasi ve ekonomik büyümeyle aralarındaki ilişkiyi açıklamada 3 farklı yaklaşım mevcuttur.

1-Bağdaşma Yaklaşımı

2-Çatışmacı Yaklaşım

3-Şüpheli Yaklaşım

2.1. Bağdaşma Yaklaşımı

Bu yaklaşım otoriter rejimlere karşı çıkararak, demokrasi ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğunu savunur. Bağdaşma yaklaşımının savunucuları, demokrasi ile gelişme kavramlarını birbiriyle uyumlu olan ve birbirini destekleyen iki unsur olarak görmektedirler (Sirowy ve Inkeles, 1990: 132-134). Bu yaklaşımın savunucularına göre demokrasinin denge ve denetim mekanizmaları iktidarın yönetimini kontrol

ederek kaynakların verimli alanlara kanalize edilmesini sağlar ve bu şekilde verimlilik artarak ekonomik büyüme gerçekleşir.

Demokrasinin ekonomik gelişme üzerinde pozitif bir etki oluşturacağını düşünülere göre, ayrıca otokratik rejimlerin savunma harcamalarını çok yüksek tutması neticesinde, verimli yatırım alanlarına aktarılabilecek yatırımlar, verimsiz kullanılmaktadır (Şanlısoy, 2010: 195-196). Faust'a göre otokrasilerin aksine, demokrasilerdeki rekabet yanlısı iktisat politikası, ekonominin genelindeki verimliliğin gelişmesine olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde şayet ekonomin kötü gitmesi sonucu oluşan kriz ortamında, seçimler yoluyla iktidar değişerek krizin hafif aşılması ve oluşturacağı etkiler bertaraf edilmeye çalışılır. Demokrasi çoğulculuk anlayışı çerçevesinde toplumdaki her bireyin yönetime katılmasını sevk eder. Baktığımızda birey ve toplum odaklı rejimler, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin yanında sosyal ve ekonomik haklarının da genişletilmesini sağlayarak onlara daha kaliteli bir hayat sunar. Böylelikle bir toplumda hak ve özgürlükler temin edilerek üretimde verimlilik artışları sağlanmakta ve ekonomideki yatırım stokunda artış gözlenmektedir (Beşkaya ve Manan, 2008: 2). Demokrasinin ekonomik büyümeyi sağlayacağını savunanlara göre bu durum üç farklı yönden kendini gerçekleştirir. Doğrudan, dolaylı ve ikisini kapsayan karma (doğrudan ve dolaylı) yönden. Yeni kurumsalcı anlayış kapsayıcı ve demokratik kurumların almış olduğu önlemler, iktisadi uygulama ve düzenlemelerle, yeni teşvik ve paketler kanalıyla doğrudan ya da dolaylı olarak iktisadi gelişmeyi sağlayabilir.

Bu bakış açısına göre, iktisadi büyümeye temel oluşturmak için, demokratik yapılara öncelik verilmelidir (Sunde, 2006: 1). Demokrasi ile iktisadi büyüme arasında dolaylı bir ilişki olduğunu savunanlar; ekonomik büyümenin, mülkiyet hakkı ve hukukun üstünlüğü gibi faktörler tarafından desteklenen fiziki ve beşerî sermaye tasarrufu gibi faktörler sonucunda gerçekleşeceğini düşünmektedirler (Sunde, 2006: 6). Tavares ve Wacziarg (2001:1341), demokratik kurumların, bir dizi kanallar vasıtasıyla ekonomik büyümeyi etkilediğini belirtmektedirler. Tavares ve Wacziarg'e göre (2001:1343-1348) demokrasinin ekonomik büyümeyi etkilediği kanallar şunlardır:

- Politik istikrarsızlık
- Yönetim kalitesi

- Yönetimin (Kamunun) genişliği
- Beşerî sermaye birikimi
- Gelir eşitsizliği
- Ticari açıklık
- Fiziki sermaye birikimi.

Demokrasinin ekonomik büyümeyi dolaylı yoldan etkileyen bu başlıklar kendi içinde pozitif ve negatif değer alır. Hepsinin toplam değeri alındığında sonuç pozitif ise demokrasinin ekonomik büyümeyi arttıracığı, negatif ise azaltacağı şayet sonuç ise sıfır demokrasinin ekonomik büyümeyi etkilemeyeceği olarak kabul edilir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu başlıklara ayrıca değinilecektir. Demokrasinin iktisadi büyümeyi dolaylı yönden etkilediğini ifade eden bir başka teorisyen Vole Bornschie. Çoğulcu demokrasinin egemen olduğu ve kaynak tahsisinin yapıldığı ülkelerde, mevcut olan bir güvensizlik; bağımsız medya ve yargı, güçler ayrılığı, serbest ve düzenli seçimler ve parlamento içi denetim mekanizmaları gibi araçlar vasıtasıyla, kurumlara aktarılmaktadır ki bu durumun bir toplumu meydana getiren fertlerin temel ve orta ölçüde birbirine güven duymasını sağlayabileceği belirtilmelidir (Bornschie 2005 aktaran Lingi, 2011: 34).

Tablo 2. 1. Demokrasi ile Ekonomi Arasındaki Pozitif İlişkinin Olduğunu Savunan Çalışmalar

Çalışma	Örneklem Grubu	Veri seti	Değişkenler	Sonuç
Lipset (1959)	Avrupa ve İngilizce konuşan ülkeler,48 Latin Amerika ülkesi	1950-**	Sanayileşme, eğitim, sanayi ve servet	Gelir düzeyi artıkça, demokrasi düzeyi artmakta
Bollen (1979)	99 ülke	1965	Bollen demokrasi endeksi	Kalkınma, ülkenin demokrasi düzeyinde önemli
Arat (1988)	127 ülke	1948-1977	Arat demokrasi endeksi	Orta gelirli ülkelerde, kalkınmanın düşün aşamasında demokrasi kalkınma arasında pozitif yönlü
Coleman (1960)	75 gelişmiş ülke	1950-**		Sosyal-iktisadi ve kalkınma arasında pozitif ilişki vardır
Cutright (1963)	77 ülke	1940-1960	Siyasal kalkınma endeksi	Siyasal kalkınma düzeyi, kalkınma, eğitim ve kentleşmeyi pozitif etkiler
Heliwell (1992)			Kişi başı düşen milli gelir, hizmet sektöründe çalışan sayısı	Kullanılan değişkenler, demokratik istikrarda pozitif etkili
Huber (1993)	125 ülke	1960-1985	Bollen ve gastil demokrasi endeksi	Demokrasi gelirden pozitif yönde etkili
Burkhart (1994)	131 ülke	1972-1989	Bollen ve gastil demokrasi endeksi	İktisadi kalkınma, demokrasiyi pozitif etkilemekte
Colerasi (2003)	112 ülke	1960-1992	Poliety 3	İktisadi kalkınma demokrasiyi pozitif etkileme
Boxid (2003)	135 ülke	1850-1949 ve 1950-1990		İktisadi kalkınma demokrasiyi pozitif etkilemekte
Milanovic (2005)	102 ülke	1850-2000	Poliety 4	Daha yüksek demokrasi için, gelir önemli
Acemoğlu (2005)	Dünya ülkeleri	1500-2000	Freedom house, poliety 4	Tarihi değişkenler dikkate alındığında, demokrasi ile gelir arasında pozitif ilişki vardır
Selim başar (2009)	Türkiye	1923-2003	Poliety 4, GSYİH, enflasyon	Ekonomik kalkınma ve demokrasi arasında pozitif ilişki vardır
Uysal (2010)	Türkiye	1995-2006	Poliety 4, GSYİH	Uzun dönemde demokrasi ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır
Demirkan (2012)	Türkiye	1980-2006	Sivil hak ve özgürlük, politik özgürlük, nüfus artış hızı, gsyh	Kullanılan değişkenler ekonomik büyümede etkili
Halil bilecen (2012)	Türkiye	1980-2010	Poliety 4, GSYİH	Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır
Miller (2012)	167 ülke	1879-2004	Demokrasi, GSYH, kukla	Ekonomik kalkınma ile büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır
Go kotera	82 ülke	1995-2008	Uluslararası şeffaflık endeksi, demokrasi endeksi, KGB, GSYİH	Yüksek demokrasi düzeyinde artan kamu harcamaları yolsuzluk endeksini düşürür
Vishal (2013)	28 ülke	1990-2005	Freedom house endeksi, GSYİH	Demokrasi ekonomik büyümeyi pozitif etkiler

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu savunan yukarıdaki çalışmalara baktığımızda her bir çalışmanın incelediği ülke kategorisi ve zaman aralıkları değişiklik göstermektedir. Çalışmalarda ele alınan endeks çeşitleri Polity IV, Bollen, Arat ve Freedom House demokrasi endeks türleridir. Bahsi geçen çalışmalarda bir diğer farklılık analiz teknikleridir.

Her bir çalışmada konu olan ekonomik değişkenlerde de farklılık görmekteyiz bu da her bir çalışmanın amacının aynı olmadığını ifade etmektedir. Konu olan ekonomik değişkenleri sıraladığımızda bunlar GSYH, dış ticaret büyüklüğü, enflasyon, işsizlik, büyüme oranları ve enerji kullanım seviyesidir. Bu farklılıklara rağmen çalışmalarının elde ettiği bulgular benzerlik göstermektedir.

2.2. Çatışmacı Yaklaşım

Otoriter rejimler kanalıyla ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini savunan bir anlayışa sahiptir bu yaklaşım. Bu yaklaşıma göre, demokrasi ve ekonomik büyüme birbiriyle rakip çıkarları olan unsurlar olarak görülmektedir (Sirowy ve Inkeles, 1990: 128-129). Birçok ekonomist, demokrasi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu dile getirmiştir. Bhagwati'nin ekonomik büyüme ve demokrasi arasındaki ilişkiyi analiz etmeye çalıştığı araştırmalarında bunu "acımasız ikilem" (cruel dilemma) olarak tanımlamıştır. Ekonomik büyüme için demokrasi şart değildir. Ona göre demokratikleşme, ekonomik büyümeden feragat ettiğimiz takdirde gerçekleşecektir (Bhagwati, 2002: 151).

Demokrasi ve ekonomik büyümenin aralarında bir ilişki olmadığını ifade eden aksine otoriter rejimlerin ekonomik büyümeyi gerçekleştirdiğini öne süren bu yaklaşımın temelini baktığımızda, demokrasinin yaymış olduğu özgürlük heyecanı toplumun düzensiz ve disiplinsiz hareket etmesini sağlayarak, bunun sonucunda tüketimin artarak tasarrufların azalacağını bu da yatırımların düşmesine neden olarak ekonominin kötüleşeceğini düşünmesidir. Böyle kriz dönemlerinde devletin müdahale etmesi gerekirken demokrasi buna istenilen düzeyde müdahaleye izin vermez. Otoriter rejimler ise uygulamış olduğu baskıcı politikalarla kişilerin tüketimlerinin kısımasını ve böylelikle tasarrufların artmasını sağlar. Otoriter rejimlerin ayrıca vergi toplamadaki gücü kanalıyla yâda farklı vergi benzeri düzenlemelerle halktan gelir

toplaması bir başka tasarruf arttırıcı yönüdür. Çatışmacı yaklaşım otoriter rejimlerin bu şekilde tasarruflarda artış sağlayarak kaynakların verimli alanlara kanalize edilmesini ve ekonomide istikrarlı ve sürekli bir büyüme yaşanacağını savunur. İktisadi büyüme için otokratik rejimlerin daha iyi olduğunun savunanlar, genellikle Uzak Doğu Asya ülkelerindeki mucizevi gelişmeleri örnek vermektedirler (Karakayalı ve Yanikkaya, 2006: 141). Burada belirtmelidir ki Asya bölgesi dünyada en hızlı gelişen bölgelerinden birisi olmasına karşın, demokratikleşme dengesi açısından kararsızlık göstermektedir (Rüland, 1997: 87). Singapur'un eski başbakanı Lee Kuan Yew'e atfen Lee Tezi olarak adlandırılan teze göre, temel düzeydeki medeni ve siyasi hakların tanınmadığı katı siyasi sistemler, iktisadi kalkınma açısından daha faydalıdır (Sen, 2004: 30).

Bir önceki bölümde ülkelerin ekonomik büyüme yakalayabilmesi için ön koşul olarak demokrasiye geçmesi ifade edilmekteydi. Çatışmacı yaklaşım her ülkenin farklı sosyal ve ekonomik yapıları nedeniyle uygulamada istenilen sonuca ulaşamayacağını düşünür. Ekonomik büyüme ile demokrasi birbiriyle uyumsuzluk sergilemekte ve az gelişmiş ülkelerin hem ekonomik büyümeyi hem de demokratikleşmeyi birlikte gerçekleştirme imkânı yoktur (Weede, 1983: 154). Az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme gerçekleştirebilmesi demokrasiye geçmesinin yanlış sonuçlar doğurabileceğinin ifade eden bu görüş ileri demokrasilerde görülmeyebilir. Bu noktada Lipset Hipotezini hatırlamak gerekir. Lipset Hipotezi belirli bir ekonomik gelişme gösterildikten sonra demokrasiye geçilmesini ifade eder.

Çatışmacı yaklaşıma göre, başarılı ve hızlı bir niteliğe sahip bir ekonomik büyüme otokratik rejimleri gerektirmektedir. Çünkü temel vatandaşlık ile siyasi haklar ve demokratik süreçteki gelişmeler ile kurumlar bir ekonominin milli kalkınmasını engelleyen durumlar olarak görülmektedir (Sirowy ve Inkeles, 1990: 129). Barro ve Weede Farklı dönemleri kapsayan farklı yöntemler kullanarak demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmeye çalışmıştır. Barro'nun yapmış olduğu çalışmanın sonucunda farklı değişkenler aracılığıyla (hukuk üstünlüğü, serbest piyasa sistemi, rekabetçi ortam, kamu harcama oranının düşük olması, beşerî sermaye ve teknolojinin artması) demokrasi ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Şayet bu değişkenler sabit kabul edildiğinde ve doğal bir GSYH düzeyi olması durumunda

demokrasi ekonomik büyümeyi negatif etkileyecektir. Weede'nin çalışmasına baktığımızda bir demokrasi endeksi bulunduğunu görüyoruz. Bu demokrasi endeksi demokrasi ve ekonomik büyüme arasında ispatlanamayacak kadar küçük bir ilişki olduğunu ve bu endeksin negatif değerli olduğunu savunur.

Tablo 2. 2. Demokrasi ile Ekonomi Arasında Negatif İlişkinin Olduğunu Savunan Çalışmalar

Çalışma	Örneklem Grubu	Veri Seti	Değişkenler	Sonuç
Barro (1994) Mahmood vd. (1996)	Pakistan	1960-1990		Demokrasi Olgunluk Seviyesine Etkili, Sonrasında Olumsuzdur İktisadi büyümenin dördürebilir demokrasi yerine, otoriter rejimlerde daha etkilidir
Aksina vd. Tavares (2001)	113 ülke	1950-1980 1970-1989	Demokrasi, ekonomi Hükümet Harcamaları, Fiziksel Sermaye	Düşük büyüme siyasal istikrarsızlığı artırır Fiziksel Sermayede Azalma ve Hükümet Harcamalarında Artış Ekonomiyi Maliyet Baskısından Dolayı Olumsuz Etkiler
Quan li vd. (2003)	127 ülke	1970-1996	Ticari açıklık, portföy yöntemi, demokratik düşünce akımı	Ticari açıklığın ve portföy yatırımlarının demokrasi düzeyinde negatif etkiye sahiptir
Stephaine olk (2003)				S eğrisine benzeterek demokrasinin olmadığı durumlarda ekonomik gelişmeyle birlikte, politik gelişmenin sağlanacağı ve demokratikleşmenin sağlanmasıyla ekonomik gelişmenin daha fazla sağlanamayacağı belirtilmiştir

Yukarıda ele alınan literatür çalışmalarında ülke kategorileri, zaman aralıkları ve kullanılan ekonomik değişkenler farklılık göstermektedir. Çalışmaların ulaştığı bulgular da demokrasi rejimini uygulayan ülkelerde ilk zamanlarda demokrasi ve ekonomik büyüme arasında paralellik gözlemlenirken belirli bir düzeyden sonra bu paralelliğin bozulduğu yönündedir. Bunun yanında demokrasi rejimini benimsemeyen ülkelerde demokratik atılımlar görülmeye başlandığında bunun elit sınıfının faydasına olduğudur.

2.3. Şüpheli Yaklaşım

Şüpheli yaklaşım adından da anlaşılacağı gibi demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye kuşkulu bir bakışla yaklaşır. Yani ilişkinin var olup olmadığı belli değildir. Siyasi rejimlerin ekonomik gelişmeyle aralarındaki bağlantı tam

açıklanmadığı için demokrasinin mi yoksa otokrasinin mi ekonomik büyüme için ideal olduğu konusunda bir görüş birliğini iddia edemezler. Bu yaklaşım ekonomik büyüme için ön koşul olarak ekonomik kalkınma hedefli planlardır. Ekonomik kalkınma hedefli uygulamalar için devlet ve kamuda uzman kişilere ihtiyaç vardır. Hem otokratik rejimlerde hem de demokratik rejimlerde ileri düzeyde yönetici ve idareciler mevcuttur. Bu noktada hangi yönetim biçiminin iktisadi gelişme için ideal olduğunu söyleyebilmek güçtür. Aslında dünyadaki ülkelere incelediğimizde bu durumun örnekleri vardır. Bazı ülkeler diktatörlükle yönetilmesine rağmen yöneticiler ülke refahını ve kalkınmasını ileriye taşıyabilmek için birtakım politikalar uygulamaya koymuştur. Bazı ülkeler de demokrasi rejimi altında bir takım farklı değişkenleri kötü kullanarak (hukukun zedelenmesi, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerden taviz, rüşvet ve nepotizm-akraba kayırmacılığı) ülkeyi istenilmeyen kötü durumlara sürüklemiştir.

Tablo 2. 3. Demokrasi ile Ekonomi Arasında İlişkinin Olmadığını Savunan Çalışmalar

Çalışma	Örneklem grubu	Veri seti	Değişkenler	Sonuç
UK heo vd. (2012)	Asya		Büyüme, hükümet harcamaları, Yatırımlar, işgücü	Demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
Stephanie ok (2012)	Afrika		Demokrasi, KBG, enerji tüketimi miktarı	Demokrasi ile KGB, enerji tüketim miktarı arasında ilişki yoktur
Alfaro (2002)	Kosta Rika, el-Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua	1973-1999	KBG, GSMH, okur-yazar oranı, ortalama ömür, freedom house	Alt bölge düzeyinde demokrasinin ekonomik büyümeye bağlı değildir
Preworski (2000)	135	1950-1990	Preworski demokrasi endeksi	İktisadi kalkınmanın demokrasinin ortaya çıkmasında etkili değildir fakat demokrasi varlıklı toplumlarda sürdürülme eğilimi vardır
Glasure vd. (1999)	138	1972-1992	Demokrasi endeksi, enerji tüketim miktarı	İktisadi kalkınma endüstrileşen ülkelerde, düşük demokrasi düzeyine neden olduğu, çekirdek ülkelerde ise iktisadi kalkınma ile demokrasi arasında bir ilişki olmadığı vurgulanmıştır
Todd landman (1997)	17 Amerika ülkesi	1972-1995	GSYH, enerji tüketim miktarı, demokrasi	Demokrasi ile büyüme arasında pozitif bir ilişki yoktur

Yukarıdaki çalışmalara baktığımızda ülke kategorileri, ülkeler, zaman aralıkları, ekonomik değişkenler ve analiz teknikleri benzerlik göstermemektedir. Bir kısım çalışmalarda dünya ülkelerinin tamamı çalışmalara dahil edilirken bir kısım çalışmalarda da ülkelerin coğrafi dinamikleri göz önüne alınarak ülkeler kategorilere ayrılmıştır.

2.4. Demokrasi ve Ekonomik Büyüme Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

Literatürde demokrasi ve ekonomik büyüme üzerine yapılan çalışmalara genel olarak baktığımızda ortak sonuç ikisi arasındaki ilişkinin net açık olmadığı zayıf bir ilişkinin varlığıdır.

Bir kısım çalışmalar aralarındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu, bir kısım çalışmalar aralarındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu ya da aralarındaki bağlantının güçsüz olduğudur.

Yukarıda değindiğimiz genel açıklamalardan sonra çalışmalara örnek vermek gerekirse, Przeworski ve diğerleri tarafından yapılan ,1950-1990 yıllarını kapsayan 135 ülkenin dahil edildiği “demokrasi maddi refahı hızlandırıyor mu yoksa engelliyor mu? sorusunun cevabını bulmaya çalışıldığı çalışmadır. Bu çalışma sonucunda, kişi başı gelirin 3000 ABD dolarının altında kalan yoksul ülkeler ister diktatörlükle yönetilsin isterse demokrasi ile yatırım oranlarının, sermaye stoğu ve emek gücünün, büyüme oranlarının, emek başına çıktının, üretimde emek paylarının ve ücretlerin, hemen hemen aynı düzeyde olduğu görülmüştür. Ekonomik yapısı bu minvalde olan ülkelerin farklı siyasi rejimle yönetilmesi onların sermayesinin, emeğin ve faktör verimliliğinin iktisadi gelişmeye katkısı farklı değildir. Rejim tiplerinin büyümenin gerçekleştirilmesi için niceliksel ya da niteliksel bir farklılaşmaya yol açmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Przeworski vd., 2002;178-179).

Errson ve Lane (1996) tarafından yapılan çalışmayı inceldiğimizde ,130 ülkenin dahil edildiği demokrasi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin kuvvetli olmadığı yönündedir. Bu çalışmaya ek olarak Errson ve Lane demokrasi ve gelir dağılımı üzerinde de çalışmış ve aralarındaki ilişki için benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Fakat ifade etmek de yarar vardır ki bu bulgulara ihtiyatlı yaklaşılmalıdır.

Gasiorowski(2000) ülkelerin ekonomik yapılarının farklılığına odaklanarak ,demokrasinin bu ekonomik yapı farklılığından dolayı demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki her ülke için aynı yönlü olmamaktadır. Örneğin demokrasinin gelişmekte olan ülkelerde makro ekonomik performans üzerinde negatif etkiye sahip olabileceğini ileri sürmüştür. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde baskı gruplarının yürütme üzerindeki etkisinden dolayı mali açıklara, kaynaklar üzerinde sınırlanmamış bir rekabete izin vermesinin sonucu olarak, az gelişmiş ülkelerde düşük büyümeye ve yüksek enflasyona yol açtığını ifade etmiştir.

1960-1990 zaman aralığını ele alan 100 ülke için Barro(1996) demokrasi ve iktisadi gelişme arasındaki ilişki için pozitif yönden bahsetmiştir. Barro'nun çalışması politik özgürlük seviyesinin demokrasi aracılığıyla iktisadi büyümeyi etkileyebileceği yönündedir. Bunun anlamı politik özgürlük seviyesi arttıkça az gelişmiş ülkelerde ekonomi gelişmekte, orta seviye politik özgürlükte ise demokrasinin artması ekonomiyi yavaşlatmaktadır.

Kurzman, Verum ve Burkhart'nın 1963 ve 1997 yılları arasını kapsayan 47 ülkenin baz alındığı ortak çalışmasında, bu çalışmaların 19'u demokrasi ve iktisadi büyüme arasında doğru yönlü bir korelasyon olduğu, çalışmanın 6'sı negatif yönlü bir korelasyon içerdiği, çalışmanın 7'si ilişkinin pozitif yönlü olduğu fakat dikkate alınmaması gerektiği,2 çalışma ise negatif yönlü olduğu ve önemsiz olduğu yönündedir. 2 çalışmada hem pozitif ve hem negatif ilişki bileşenine ulaşıldığı, bir çalışma ise ters çevrilmiş U etkisi sonuncuna ulaşılmıştır (Kurzman vd., 2002;8).

Tablo 2. 4. Literatür Özeti

Çalışma	Ele alınan grup	Çalışmanın amacı	Sonuç
Tavares ve wacziarg (2001)	65 gelişmiş, gelişmekte olan ülke	Panel veri analizi	Demokrasi beşerî sermayeyi güçleştirir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği düşürdüğü için büyümeyi olumlu etkiler. Toplam etki olarak demokrasi, iktisadi büyüme üzerinde negatif etkilidir.
Olivia ve rivera-batiz (2002)	119 gelişmekte olan ülke,1970-1994	Keşfedici nedensellik testi	Demokrasi büyümeyi istatistik anlamda pozitif etkiler
Drury (2006)	Gelişmiş, gelişmekte olan +100 ülke	Yatay kesit analizi	Demokrasinin ekonomik büyümeye herhangi bir etkisi yoktur.
Jamail (2007)	Model1:98 ülke Model2:58 ülke 1990-1999	Panel veri analizi	Mülkiyet haklarının korunmuş olması, ekonomik büyümeyi olumlu etkiler.
Rodrik (2000)	Gelişmiş, gelişmekte olan90 ülke	Panel veri analizi	Katılımcı demokrasilerde yüksek ve nitelikli büyüme gerçekleşmekte
Beşkaya ve manan (2009)	Türkiye 1970-2005	Zaman serisi analizi	Demokrasi ve iktisadi performans arasında ilişki tespit edilmemiştir.
Altay ve Çelebioğlu (2011)	Avrupa ülkeleri 1995-2009	Mekânsal veri teknikleri	Demokrasi, ekonomik özgürlük ile KBG ile pozitif ilişki tespit edilmiştir
Zouhaier ve karim (2012)	11 MENA bölgesi ülkesi	Dinamik panel veri analizi	Demokrasi ve ekonomik gelişme arasında istatistik olarak anlamı pozitif ilişki tespit edilmiştir
Başar ve yıldız (2012)	59 ülke 1993-2005	Panel veri analizi	Gelir seviyesi ve ekonomik gelişmenin artmasıyla demokratikleşmenin de artacağı tespit edilmiştir
Bilecen ve kibis (2012)	Türkiye 1980-2010	Johansen eş-bütünleşme analizi ile VECM	Türkiye için demokrasi ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir
Jaunky (2013)	28 sahra altı Afrika ülkesi-1980-2005	Panel veri analizi	Kısa vadede demokrasinin iktisadi büyümeyi pozitif etkilediği, uzun vadede ise karşılıklı bir etkileşim olduğu tespit edilmiştir
Razmi ve refai (2013)	17 ülke 200-2009	Panel veri analizi	İktisadi özgürlük büyümeyi pozitif etkilemekte, genel ekonomik özgürlük ile büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır
Acaravcı (2015)	15 MENA ülkesi 1999-2012	Dinamik panel veri analizi	Demokrasi düzeyi kişi başı gelir üzerinde negatif etkiye sahiptir
Rachdi ve saidi (2015)	15 MENA ülkesi 1983-2012	Panel veri analizi	Demokrasi mena ülkelerinin ekonomik büyümesinde negatif etkiye sahiptir
Erkuş ve karamelikli (2016)	Türkiye 1950-2012z	Zaman serisi analizi, ARDL modeli	Demokrasi gelir düzeyini olumsuz etkilemekte
Şahin (2017)	Geçiş ekonomileri 1995-2015	Panel veri analizi	Geçiş süreci dahilindeki ülkelerde demokrasi ile ekonomik büyüme karşılıklı olarak birbirini beslemektedir
Sucu (2017)	Türkiye ve 9 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke-2000-2013	Panel veri analizi	Kamu harcamalarında azalma, hukuki ve mülkiyet haklarında güven, para politikasında istikrar ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir
Acar avcı ve Erdoğan (2015)	Türkiye 1984-2012	ARDL, granger nedensellik testi	Ekonomik büyüme kısa ve uzun vadede demokrasiyi pozitif etkilemekte
Hayaloğlu (2015)	MINT ülkeleri 1990-2012	Panel veri analizi	Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki vardır
Saatçioğlu ve karaca (2015)	162 ülke 1960-2010	Panel veri analizi	Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında istatistik olarak güçlü bir ilişki vardır
Acemoğlu (2015)	175 ülke 1960-2010	Panel veri analizi	Demokrasi ve gelecekteki kişi başı GSYH arasında anlamlı ve önemli bir ilişki vardır

2.5. Demokrasi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Etkileşim Kanalları

Bu bölümde demokrasinin hangi kanallar aracılığıyla ekonomik büyüme etkileyebildiği mekanizmalar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu aracı kanalların neler olduğunu sıraladığımızda politik istikrarsızlık, yönetim kalitesi, kamu kesimi büyüklüğü, beşerî sermaye düzeyi, gelir eşitsizliği, dış ticaret açıklıklıyı ve serbestliği, fiziki sermaye birikimi olmak üzere 7 tanedir. Ayrıca gelir dağılımının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önemli olduğundan, demokrasinin gelir dağılım üzerindeki etkisine de değinilecektir.

2.5.1. Demokrasinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisini Dolaylı Yönden Etkileyen Kanallar

Yapılan farklı çalışmalar demokrasinin ekonomik büyüme etkilediği yönündedir. Fakat bu etkileşim doğrudan değil de dolaylı yönden gerçekleşmektedir. Tavares ve Wacziarg'ın çalışmalarında bahsettiği bu kanallar şöyledir:

2.5.1.1. Politik İstikrarsızlık

2.5.1.2. Yönetim Kalitesi

2.5.1.3. Kamu Kesimi Büyüklüğü

2.5.1.4. Beşerî Sermaye Düzeyi

2.5.1.5. Gelir Eşitsizliği

2.5.1.6. Dış Ticarete Serbestleşme

2.5.1.7. Fiziki Sermaye Büyüklüğü

2.5.1.8. Demokrasi ve Gelir Dağılımı

2.5.1.9. Fiyat İstikrarı Etkisi

2.5.1.10. İstihdam-İşsizlik Etkisi

2.5.1.1. Politik İstikrarsızlık

Şüphesiz ki hayatın her alanında istikrar gösterebilmek olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Ülkelerin gelişme ve büyüme serüvenlerine baktığımızda istikrar gösterebilen ülkelerin dünyanın gelişmiş ülkeler kategorisinde yer aldığını görebiliriz. Politik istikrar bir ülkenin sadece sosyal ve siyasal yönden değil iktisadi yönden de gelişme ve kalkınmasında önemli olan politik sistemlerin bir özelliğidir. Bu kavramın tersi olan politik istikrarsızlık, sürekli değişen iktidar ve hükümetlerin yaydığı gelecekte ne olacağı ile ilgili belirsizlik ortamı farklı alanlarda olduğu gibi iktisadi hayatı da olumsuz etkilemektedir. Politik istikrarsızlığın ekonomik hayatı nasıl etkilediğine baktığımızda, öncelikle geleceğe yönelik bir belirsizlik havasının vücut bulduğunu söyleyebiliriz. Sürekli değişen ülke yöneticileri ve uyguladıkları politikalar, her gelen ile yeni bir politika benimsenmesi iktisadi hayattaki tüketici ve üreticinin güvenini sarsmaktadır. İktisadi hayatın gelişimi için güven ortamı çok önemlidir. Böyle bir ortamın sağlanamaması yâda sarsılması durumunda kişiler iktisadi büyüme için gerekli olan yatırımlardan vazgeçmektedir. Bunun yanında siyasetçilerin tekrar seçilebilme amacıyla oylarını maksimize etmek için ülkenin kaynaklarını gayri meşru yollarla kullanmakta ve verimsiz harcamalara transfer etmektedir. Ülke yönetiminde söz sahibi iktidar güçleri mevcut konumlarını koruyabilmek ya da gelecek seçimleri tekrar kazanabilmek için aşırı bir harcamaya giderek kamu tüketim-yatırım dengesi bozulmaktadır. Politik istikrarsızlık durumunda mevcut yönetimin aşırı harcama yapmasının altında yatan neden rant kollama davranışı yüzündendir. Otokrasilerin gelecekte kimlerin nasıl seçileceği konusundaki bu belirsizlik demokrasilerde yoktur. Demokrasilerin bu konudaki en önemli özelliği iktidar sahiplerinin herhangi bir şekilde iktidar değişimi sırasında, bu değişimin şeffaf kurallar çerçevesinde yapılmasıdır. Demokrasilerde seçimler açık, şeffaf, öngörülebilir, çoğulcu, adil ve eşit olarak kanunlar ve denetimler çerçevesinde yapılır. Böylece demokrasiler, otokrasilerin şiddetli ve düzensiz değişimleri karşısında barışçıl ve öngörülebilir siyasi güç aktarımları sergileyebilmektedir (Tavares, Wacziarg, 2000;1344). Yani demokrasilerde politik seçimler, politika yapımcılar arasında yaşananlar şeffaf ve kamuya açık bir tartışma içerisinde yapılarak, gayri meşru yollarla iktidar değişiminin önüne geçilebilmektedir. Bu sayede siyasi güç barışçıl ve öngörülebilir, açık, adil ve şeffaf kural ve kanunlar içinde transfer edilmektedir. Otokrasilerdeki iktidar değişimi ile karşılaştığımızda orada şiddet ve intizamsız,

kuralsız ve kanunsuz bir siyasi güç transferi yaşandığını görebiliriz. Şüphesiz ki demokrasilerin yaymış olduğu öngörülebilirlik havası iktisadi hayatı da ki olumlu etkileyerek yatırım ve büyüme hızlanma görülmektedir.

Literatürde politik istikrar üzerine birçok çalışma vardır. Hepsinin ortak sonucuna baktığımızda siyasal hayatta istikrar gösterebilen ülkeler ekonomik hayatta da pozitif bir gelişim göstermektedir. İstikrar kaydedemeyen ülkeler ise tam aksine bir ekonomik durum sergilemektedir. Dünya ülkelerine baktığımızda siyasi ayrışmaların yüksek olduğu yerlerde iktisadi büyümede olumsuz sonuçlar görülmektedir.

Politik istikrarsızlık ve iktisadi gelişme arasındaki ilişkiyi iktisatçılar sermaye birikimi ve yatırımlar aracılığıyla oluşturmaktadır. Kısaca açıklamak gerekirse; iktisadi hayatta öngörülebilirlik ve belirlilik çok önemlidir. Demokrasinin uygulanmadığı yönetimlerde siyasi gücün nasıl değişeceği açık ve net değildir. Bu belirsizlik ortamı iktisadi hayattaki aktörleri olumsuz etkileyerek sermaye birikimlerini ve yatırımlarını durdurmakta ya da yeni yatırım, sermaye birikimi yapmamaktadır. Belirsizlik sermaye ve yatırım projelerinin beklenen reel getirisini düşürerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir (Leahy ve Whited, 1996;64).

İktisadi gelişme ve politik istikrarsızlık arasında kurulan teorik ilişkilerden bir diğeri, hükümetlerin kamu harcamalarının tüketim mi ya da yatırım mı seçimi yaparken ortaya çıkmaktadır. İktidar sahibi yöneticiler mevcut konumlarını koruyabilmek veyahut tekrar iktidara gelebilmek için kamu harcamalarını tüketime kaydırmaktadır. Bu durum kamu yatırım-tüketim dengesini bozarak ekonomik büyümenin durmasına, yavaşlamasına yol açmaktadır.

Alttaki tablo literatürdeki siyasi istikrarsızlık ve iktisadi gelişme arasındaki ampirik çalışmaları göstermektedir. Genel düzeyde çalışmaları incelediğimizde politik istikrarsızlık ve reel GSYH arasında uzun dönem ilişkisi olduğu görülmektedir. Yüksek bir ekonomik gelişmişlik düzeyi veya büyüme oranlarının yönetim değişikliğini azaltacağı yönündeki temel bulgu hemen hemen tüm dünya ülkeleri için geçerli bir sonuçtur.

Tablo 2. 5. Siyasi İstikrarsızlığın İktisadi Gelişme Üzerine Etkisi İlgili Yapılan çalışmalar

Çalışma	Dönem	Ülke	Değişken	Sonuç
Darby vd. (2004)	1963-1996	OECD	Siyasi belirsizlik	Yatırım üzerinde negatif ve anlamlı
Jong-a-pin (2009)	1974-2003	90	Siyasi istikrarsızlık	Gelişme üzerinde negatif anlamlı
Asteriou ve price (2001)	1961-1997	İngiltere	Siyasi istikrarsızlık	Gelişme üzerinde negatif anlamlı
Ghate vd., (2003)	1948-1995	58	Sosyopolitik istikrarsızlık	Gelişme üzerinde negatif anlamlı
Barro-(1991)	1960-1985	98	Darbe	Gelişme üzerinde negatif etkili
Ihsan vd., (1997)	1974-1990	56	Darbe	Gelişme üzerinde negatif etkili
Deverux ve wen (1998)	1960-1985	52	Siyasi istikrarsızlık	Negatif gelişme ve yüksek kamu harcamaları

2.5.1.2. Yönetim Kalitesi

Ülkelerin geleceğini tahin eden, onlara yön veren politikacı ve kurumların yönetimdeki kalitesi ülkelerin istikbali için son derece önemli bir faktördür. Politika yapıcılarının ve kurumların yönetimdeki kalitesini belirleyen çeşitli faktörler vardır. Bunlardan bir tanesi de demokrasidir. Demokrasi değil de otokrasi rejimini uygulayan ülkelere baktığımızda burada bozuk bir siyasi anlayışın hâkim sürdüğünü görürüz. Bu hâkim düşüncede siyasetçiler toplumun genelini içini alan politikalar yerine küçük bir grubun çıkarını gözetmektedir. Diğer bir ifadeyle politikacılar üzerinde kamusal denetimin eksikliğinden dolayı otokratik rejimlerde gücün keyfi kullanımı potansiyeli yüksektir (Tavares ve Wacziarg, 2001:45). Otokrasi anlayışındaki bir ülke yönetimi çoğulculuk anlayışıyla hareket etmez. Bu ülkeleri yönetenler halkın büyük çoğunluğunun menfaati yerine küçük bir grubun çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Yöneticilerin almış oldukları kararlar denetimin olmaması nedeniyle sorgulanamamaktadır. Bu durum kararların doğru mu yanlış mı, kaynaklar verimli mi ya da verimsiz alanlara mı kaydırılmakta gibi soruların cevaplanamamasını doğurur. Amaç genel çoğunluğa karşın küçük bir gruba rant sağlamaktır. Demokratik siyasi rejim düzenli yapılan denge ve denetim, muhalefet partileri gibi araçlarını kullanarak bu oluşum ve amaçları engelleyebilmektedir.

Bu alan üzerine Rivera-Batiz bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın ulaştığı bulgu demokrasinin yönetim kalitesini artırarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği. Ona göre yüksek, orta ve düşük gelirli ülkelerde demokrasi, yönetim kalitesini pozitif

etkileyerek toplam faktör verimliliğini artırmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, otokratik rejimlerde de şayet yönetim kalitesinin iyileştirilmesiyle, buralarda da ekonomik büyümede anlamlı ve olumlu bir seviyeye ulaşabilir. Dolayısıyla kaliteli bir yönetim anlayışının olmadığı siyasi rejimler ekonomik gelişmeye olumlu bir katkı sağlamamaktadır. Yönetim kalitesi iyi olan ülkeler kaynaklarını ve aldığı kararları ülke menfaatini optimum düzeye çıkarmak için uğraşır. Yüksek bir yönetim kalitesi ile faktör verimliliği arasında etkileyici bir bağlantı bulunduğu ayrıca dikkat çekilmektedir (Doğan, 2005;12). Bu noktada bir şey belirtmek gerekir ki otokrasi ile yönetilen ülkelerde yönetim kalitesinin artırılarak ve süreklilik sağlanarak yüksek bir iktisadi gelişme gerçekleşebilir.

2.5.1.3. Kamu Kesimi Büyüklüğü

Kamusal harcamaların, GSYH'ye oranı olarak kabul edilen kamu kesimi büyüklüğü politik kurumların yapısıyla yakından ilişkilidir. Her siyasi rejimin hangi alanlara öncelik verdiği aynı değildir. Bu nedenle farklı siyasi rejimler farklı harcama türleri yaparlar. Otokrasilerde askeri harcamalar ağırlıkta iken demokrasilerde sosyal harcamalar yoğunluktadır. Baktığımızda demokratik rejimlerde çıkar ve baskı gruplarının etkisiyle kamusal harcamalarda bir artış yaşanmaktadır. Demokrasilerde görülen toplumun tüm kesiminin yararına olan bu tür harcamalar baskı ve çıkar gruplarının etkisiyle kolay kolay engellenememektedir. Dolayısıyla demokrasilerde bu sosyal harcamaları kontrol altına almak kolay değildir.

Demokrasiyi uygulayan ülkelerde yapılan bu kamusal harcamalardaki artış, tüketim eksenli yapıldığı kaynaklar verimsiz alanlara doğru kanalize edilmektedir. Otokratik bir yönetim anlayışını benimseyen ülkelere baktığımızda burada da kamu harcamaları yapılmaktadır. Fakat demokrasilerden farklı olarak bu kamusal harcamalar savunma ve askeri alanlara yönelmektedir. Otokratik rejimlerde siyasi liderler sahip oldukları güç ve iradesiyle harcamaları yönetmekte verimsiz alanlara yapılan harcamaları kısarak ya da onları engelleyerek verimli alanlara doğru kaydırmaktadır. Oysa otoriter politik düzenlemeler yoluyla politik elitlerin, gelirin toplumun bütün kesimlerini kapsayarak biçimde dağıtılması yönündeki baskılara özerk olmaları sağlanabilir (Kurzman vd., 2002:6). Bu da ekonomide olumlu bir etki doğurmaktadır.

Kamu kesiminin büyüklüğünü ölçmekte farklı yöntem ve teknikler vardır. Baktığımızda bunlar içinde en popüler olanı harcamalar dikkate alınarak hesaplanan kamu kesimi büyüklüğü hesaplama yöntemidir. Kısaca açıklamak gerekirse bir ülkede kamu harcamalar ne kadar fazlaysa devletin ekonomideki oranı o kadar çoktur. Siyasi rejimler içinde hangisinin kamu kesimi büyüklüğünün daha fazla olduğuyla ilgili net bir bilgi yoktur. Ancak politik rejimler arasında değerlendirildiğinde, teorik açıdan demokrasilerin mi yoksa otokrasilerin mi daha fazla harcamaya neden oldukları konusunda görüş birliği yoktur (Tavares ve Wacziarg, 2001:1341). Bu konuda ortak bir görüş birliği olarak yüksek bir kamu kesimi büyüklüğü ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Yüksek oranlı bir kamu kesimi büyüklüğü beraberinde yüksek oranlı vergi toplama ve vergilerin harcamaların finansmanını karşılayamadığında ise borçlanmaya gidilmesi demektir. Vergi oranlarındaki ve borçlanmadaki artış ulusal tasarrufun azalması demektir. Faizlerin de artması ile ekonomide dışlama etkisi yaşanır. Böyle bir durumda devletin harcamaları kontrol altında tutması gerekir (Cevizli; 2013.53, 54).

2.5.1.4. Beşerî Sermaye Düzeyi

İnsan sermayesi (beşerî sermaye) demokrasinin belirleyicisi olabileceği gibi demokrasinin sonucu da olabilir. Yüksek seviyedeki bir beşerî stoğunun muhtemelen demokrasinin belirleyici bir unsuru konumunda olduğu gibi aynı zamanda demokrasinin bir sonucu konumunda olacağı belirtilmelidir (Tavares ve Wacziarg, 2001:1346). Demokrasiyi siyasi bir rejim olarak kabul eden yerlerde, insanların temel ihtiyaçlarına cevap vermek daha duyarlıdır ve önemlidir. Toplum yapılarında beşerî sermayenin gelişimi ve sürdürülebilirliği, kendini gösterebilmesi için en uygun ortamın demokrasi olduğu söylenebilir. Marc Sagnier'in "Demokrasi her çocuk için, Tanrı'nın kendisine verdiği tüm insani yetenekleri bütünüyle göstermesine imkân sağlayan ekonomik, siyasal ve ruhsal koşulları yaratan rejimdir." (Sagnier, Aktaran ;Graudy, 2004:398) .Dolayısıyla demokratik rejimler beşerî sermayenin sürdürülebilirliği, gelişmesi ve artması için politikalar yapacak ve bunları uygulayacaktır. Demokratik toplumların özelliklerine baktığımızda azalan doğurganlık seviyesi, artan yaşam süresi ve kalitesi, toplumsal sağlığın gerçekleştirilmesi, gelecek kaygısındaki düşüş ve bireylerde yaşama daha iyimser bir bakış olduğu gözlemlenmektedir. Birçok farklı

çalışma göstermiştir ki demokratik kuralların ve ülkelerin demokrasi seviyelerinin ülkelerin beşerî sermayelerinde iyileşmelerini sağladığı yönündedir.

Eğitim seviyesinin düzeyi ile demokrasi arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyi yüksek ya da artma eğilimindeki ülkelerde demokratik düzenleme ve uygulamaların da artmakta olduğunu, eğitim seviyesinin düşük ve yetersiz olduğu bölgelerde ise demokrasinin gelişim göstermediğini söyleyebiliriz. Eğitim, beşerî sermaye için çok önemlidir. Beşerî sermaye, demokrasiden büyümeye giden önemli kanallardan biridir (Tavares ve Wacziarg, 2001:45). Dolayısıyla eğitim, demokrasi ve ekonomik gelişme arasında bir bağlantıdır.

Baktığımızda birçok farklı akademik çalışma beşerî sermaye ve demokrasi arasında pozitif ilişki içerisinde olduğudur. Fakat hangisinin, hangisinin sonucu ya da nedeni olduğu belli değildir. Yüksek bir beşerî sermaye demokrasi sonuçlu da olabilir ya da ileri bir demokrasi beşerî sermayenin kalitesinin artmasında neden de olabilir. Bir ülkede beşerî sermayenin arttırılması hedefleniyor ise, bu temel hak ve özgürlüklerin korunması, genişletilmesi, sosyal ve ekonomik düzeyinin ilerlemesi ile sağlanır. Demokrasi beşerî sermayenin pozitif yönünde artmasını sağlar. Bunu insanların hiçbirinin ayırım gözetmeksizin temel ihtiyaçlara ulaşmasını sağlayarak gelir dağılımını adil ve eşit bir uygulama hedefleyerek gerçekleştirir. Demokrasinin olduğu yerde, demokratlar nüfusun temel ihtiyaçlarına diktatörlerden daha fazla cevap veriyorsa tercih edilen politikalar insan sermayesi birikimini teşvik eden politikalar olmaktadır (Tavares, Wacziarg, 2001:1346). Birçok farklı çalışma demokrasi ve beşerî sermayenin birbirini beslediği yönündedir. Bazen beşerî sermayenin artması sonucu demokratik hareketler orta çıkmakta bazen de demokrasinin sonucunda beşerî sermaye artmaktadır. Ekonomik kalkınma ülke ekonomisinin niteliğindeki iyileşmedir. Dolayısıyla beşerî sermaye ekonomik kalkınmanın bir değişkenidir. Bu da bize demokrasinin ekonomik kalkınmayla da ayrıca bir ilişkisi olduğunu gösterir.

2.5.1.5. Gelir Eşitsizliği

Birçok farklı çalışma demokrasinin, düşük bir gelir eşitsizliğiyle bir bağlantı içerisinde olduğudur. Yani demokratik yönetim anlayışı gelir eşitsizliğinin düşmesi yönünde hareket eder. Demokratik ülkelerde iktidardaki yöneticileri halk seçer. Halk kötü

yönetim karşısında söz sahibi olduğu için seçimlerle iktidarı değiştirebilme gücüne sahiptir. Bu durum iktidardakilerin kendi çıkarlarına doğru kararlar almasının engelleyerek halkın büyük bir kesiminin menfaati üzerine davranmalarını sağlar. Zenginlerin daha zengin fakirlerin daha fakir olmasının önüne geçilir. İktidardakiler geliri daha adil ve eşit dağıtmak zorunda kalır ve demokrasi gelir eşitsizliğini düşürür. Böylece demokrasi politik gücü çoğunluğun lehine kullanarak eşitsizliği azaltıcı politikalara neden olur (Reuveny ve Li, 2003:577-578). Bazı çalışmalar ülkelerin gelişmişlik seviyesinin, demokrasinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini yönlendirebildiği yönündedir. Yani gelişmiş ülkelerdeki demokratik hareketler gelir eşitsizliğini düşürürken gelişmekte olan ülkelerde ise bu durum tersine dönerek demokrasi gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Gelir eşitsizliğinin en önemli nedeni ücret farklılıklarıdır. Siyasi rejimler ücretin dağıtılmasında da etkilidir. Baktığımızda diktatörlükle yönetilen ülkelerde ücretler işçiden işverene doğru, demokratik ülkelerde ise ücretler işveren kesimden işçi kesime doğru transfer edilmektedir.

2.5.1.6. Dış Ticaret Serbestliği

Literatürde birçok çalışma, dış ticarete serbestleşme ile iktisadi büyümenin bu durumdan pozitif yönde etkileneceğini ifade eder. Şüphesiz ki uluslararası ticaret, içeride rekabet artışı sağlayarak tüketici ve üretici kesimde toplam bir fayda yaratması, ölçek ekonomileri ve karşılaştırmalı üstünlükler gibi farklı yönlerden iktisadi hayata katkı sağlayabilmektedir. Ticaret aynı zamanda ürün pazarı rekabetinin iç derecesini artırır, teknolojik aktarımları teşvik eder, daha büyük pazarlara erişim sağlar ve bölgesel veya küresel düzenlemeler yoluyla daha fazla politika disiplini için teşvikler sağlayabilmektedir (Tavares, Wacziarg, 2001:1347).

Ülkelerin uyguladıkları politik rejimler, onların nasıl bir dış ticaret uygulayacakları konusunda etkili olduğu söylenebilir. Demokrasi ve otokrasi ile bir karşılaştırma yaptığımızda demokrasilerin genel yapısında toplumun çoğunluğunu düşünme, taleplerine cevap verme ve onlara öncelik tanıma anlayışı, dış ticarete serbestleşmeyi arttırarak korumacı politikalar yerine bu politikaları düşürücü yönde uygulamalar konmasını sağlar. Belirtmek gerekir ki demokratik yönetimlerde, seçim zamanlarında politik oylar ve farklı lobicilik faaliyetleri nedeniyle bu dışa açılma politikaları yerini korumacı politikalara bırakır. Bu nedenle demokrasinin ticari rejime etkisi hala

ampirik olarak kanıtlanmayı bekleyen bir sorudur (Tavares ve Wacziarg, 2001:45). Firdmuc bir çalışmasında, demokrasinin ekonomik serbestleşmeyi sağladığını, ekonomik serbestleşmenin de iktisadi büyümeyi pozitif etkilediğini ifade etmiştir. Ancak demokratikleşmeye kapsamlı bir liberalleşme eşlik etmediği zaman, öncelikle geçişin ilk periyodunda demokrasinin büyümeye etkisi negatif olabilmektedir (Firdmuc, 2003:19).

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarını incelediğimizde 1980 yılından sonra dış ticarete açılarak serbestleşmeye gittiklerini görürüz. Karşılaştırmalı üstünlük teorisi bizlere uluslararası dış ticaretin birçok yönden ülkelere avantaj sağladıklarını söyler. Yapılan çalışmalar dış ticaretin başlamasından ve gelişmesinden önce demokratikleşme hareketlerinin görüldüğüdür. Demokrasiden önce ülkede mevcut olan dış ticaret engelleri demokrasiye geçildikten sonra uygulamada zorluk yaratmıştır. Bunun sonucunda ticaret engellerinin kaldırma ya da azaltma yönünde kararlar alınmak zorunda kalınmıştır. Tavares ve Wacziarg'a göre korumacı politika ve uygulamalar küçük bir grubun çıkarını sağlarken büyük bir üretici ve tüketici kesiminin zararındadır. Demokrasiler daha yüksek bir çoğunluğun menfaatini düşündüğü için daha az korumacı politikalar uygular.

2.5.6.7. Fiziki Sermaye Birikimi

Fiziksel sermaye birikimi, iktisadi büyümenin önemli göstergelerinden biridir. İktisadi hayatta fiziksel sermaye birikiminin artmasını sağlayan farklı aktörler vardır. Burjuvazi kesimi bu aktörlerden biridir. Demokrasilerde ve otokrasilerde burjuvazi kesim kendine yer edinebilir fakat demokrasinin doğal yapısı burjuvazi kesimin sürdürülebilirliği için doğal bir ortam değildir. Demokratik rejimler ile burjuvazi kesim yakın ilişkili değildir. Burjuvazi olarak isimlendirilen kesimin, demokrasi yarışına katkıda bulunduğu gibi, demokrasiyle çıkarlarının çatışması durumunda, demokrasiye düşmanca baktığı ifade edilmelidir (Huber vd., 1993:75).

Demokrasi işçi sınıfının menfaatlerini genişletme ve koruma yönlü politikalar uygular. Sermaye ve emek arasında emeği daha önde tutarak sermayeden emeğe doğru bir gelir transferi sağlar. Diğer koşullar aynı olmak şartıyla demokrasilerde yüksek ücretler, sermayeden elde edilen kazancın azalmasına dolayısıyla özel yatırımlar için

teşviklerin azalması sonucunu ortaya çıkarabilmektedir (Doğan,2005:15) Fiziksel sermaye yatırımlarının oranı, ekonomik büyümenin en güçlü belirleyicilerinden biri olarak görülmektedir (Tavares, Wacziarg, 2001, 1348). Fiziksel sermayenin birikimi için demokrasiler sınırlı önlemler alarak bunu gerçekleştirir. Otokrasilerde böyle değildir. Otokrasiler meşru ya da meşru olmayan yöntemlerle harcamaları kontrol altına alarak fiziki sermayenin artmasını sağlar.

Öte yandan mülkiyet haklarını daha iyi koruyarak ve sözleşmelerin yerine getirilmesini kolaylaştırarak demokrasiler yatırımların getirisini artırabilir (Tavares ve Wacziarg, 2001:45). Demokratik yönetimlerde mülkiyet haklarının korunması ve sözleşme kurallarının uygulanabilmesi zamanında bu yapıları denetleyebilmekte ve gerektiğinde hukuki kanunlarla müdahale edebilmektedir. Bu durum siyasal, sosyal ve ekonomik hayatta belirsizlik oluşmasını engelleyebilmektedir. Otoriter rejimlerde ise iktidar sahipleri herhangi bir koşulda güç ve iradelerini kullanarak keyfi uygulamalar getirebilmekte ya da var olan uygulamaları kolaylıkla kaldırabilmekte, değiştirebilmektedir. Bu durum otoriter rejimi uygulayan ülkelerde belirsizlik yaratabilmekte ve girişimciler de bu belirsizlikten dolayı yatırım yapmaktan vazgeçmektedir.

2.5.1.8. Demokrasi ve Gelir Dağılımı

Demokrasinin iktisadi hayatı dolaylı yönden etkilediği bir diğer önemli değişken adil ve eşit bir gelir dağılımı. Burada gelir dağılımını ne olduğunu kısaca açıklamak yerinde olacaktır. Bir ülkenin sahip olduğu gelirin ülke yaşayan nüfus sayısına bölünmesi olarak ifade edebiliriz. Tüm dünyadaki herkesin dileğidir şüphesiz, adil ve eşit bir gelir dağılımı. Âmâ ne yazık ki bu dileğin gerçekleşmesi çok zordur. Gerçekleşmemesinin altında sosyal, siyasal ve iktisadi birçok neden vardır. Bu tezin ana bileşeninden olan demokrasi tarafından ele alacam ve bu minvalde nedeni kısaca açıklamaya çalışacağım. Demokrasi insan refahını ve eşitliğini baz alan bir yönetim şeklidir. İnsanların hem sosyal hem de iktisadi hayatta daha refah, adil, eşit ve insana yakışan bir yaşam sürdürmesini amaçlar. Ülke üretimini gerçekleştiren kesiminin hak ettiği geliri elde edebilmesi için onlara haklarını arama özgürlüğü sunar.

Politika yapıcılar da gelir dağılımının adil ve eşit dağıtılmasında etkilidirler. Bu noktada demokrasilerde yapılan seçimlerin ileriki dönemde yapılacak ekonomik

düzenin oylanmasıdır diyebiliriz. Bu şekilde gelir yeniden dağılır. Yani demokrasi, gelir dağılımını adaletin önemli bir belirleyicisi olmaktadır (Aravcı vd, 2018:74) Gelir dağılımındaki adalet ve eşitlik ülke ekonomilerinin gelişmesi ve kalkınmasında etkilidir. Daha adil ve eşit bir gelir dağılımını çalışan kesimin emeğinin tam karşılığını alabileceği güvenini sağlayarak moral ve motivasyonunu pozitif etkiler ve verimini arttırır. Bireyler daha adil ve eşit bir gelir dağılımını neticesinde temel ihtiyaçlarına ulaşırken kendini geliştirebilme adına bilgi ve becerisini artıracak eğitimler alırlar. Bu durum beşerî sermayeyi geliştirerek ekonomik kalkınmayı ileri bir noktaya taşır.

2.5.1.9. Fiyat İstikrarı Etkisi

Fiyat istikrarı, kısaca iktisadi hayattaki tüketici ve üreticilerin herhangi bir ekonomik faaliyetini etkilemeyecek derecede olan stabil ve kabul edilebilir bir enflasyon oranıdır. Dönemler itibarıyla, çeşitli nedenlerden dolayı iktidar sahipleri farklı ekonomi politikaları uygulamaktadır. Özellikle seçim dönemlerin genişlemeci bir ekonomi politikası izlenir. Bunun nedeni mevcut iktidarın konumunu korumak ve tekrar göreve gelebilmektir. Ücret ve maaşlarda artış, transfer gelirleri bu genişlemeci ekonomi politikaların araçlarından bazısıdır. Bu politika sonucunda talepte artış yaşanmakta ve talep enflasyonu oluşmaktadır. Bu politikanın sonucu olarak bir diğer de kamu harcamalarının kamu gelirlerini geçerek bütçe açığına sebebiyet vermesidir. Bütçe açığı karşı karşıya kalınması durumunda, açığın kapatılması için vergi gelirlerinde bir artışa ya da borçlanmaya gidilmektedir. Şüphesiz ki bu uygulamalar iktisadi hayatı olumsuz etkileyerek iktisadi büyümenin yavaşlamasına ve durmasına sebebiyet verebilir.

2.6. Ekonomik Performans Demokrasiyi Etkiler mi?

Bu tezinde konusu olan demokrasinin ekonomik performans üzerinde bir etkisi olup olmadığı varsa nasıl yönde bir etkileşim içinde olduğudur. Birçok çalışma ve iktisat yazarlarının düşüncesi demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişkinin tek yanlı değil de çift yanlı olduğu yönündedir. Bu nedenle sadece demokrasinin ekonomik performansını etkilediği ya da sadece ekonomik performansın demokrasiyi etkilediğini söylemek doğru bir ifade olmayacaktır. Literatürde bu konu üzerine çalışmalar mevcuttur fakat yeterli sayı ve nitelikte değildir. Yapılan çalışmalardan elde edilen genel bulgu, ekonomik performansta iyileşme ile daha sonra demokratikleşme

hareketlerinin yaşanacağıdır. Bu çalışmalardan ilki Lipset'in üzerinde çalıştığı kendi adını verdiği Lipset Hipotezidir. Lipset yapmış olduğu hipotezinde, iktisadi bir gelişme ile demokratikleşmenin de artacağı yönündedir. Lipset hipotezine göre, bir ülkenin refah seviyesi ne kadar yüksekse demokrasisi de o derece gelişme göstermektedir (Manan, 2009:61).

Ekonomik gelişme yolunda ilerleyen ülkelerde refah seviyesinde artış görüleceğinden kişilere, hak ve özgürlüklerin tanındığı demokrasi rejiminin de önemi artacaktır (Manan, 2009:63) Olk (2003:16), ekonomik önkoşulların yerine getirilmesi durumunda demokrasinin er ya da geç kendi kendine oluşacağı öngörüsünde bulunmaktadır.

Ekonomik performansın demokrasiye olan pozitif etkisi Başar ve Yıldız (2009:63) 'a göre şu şekilde özetlenebilir: Daha iyi bir ekonomik gelişme seviyesi daha iyi eğitilmiş bir nüfus oluşturarak daha büyük orta sınıfın oluşmasına katkı sağlamaktadır. Böylece vatandaşların yetenek düzeyleri ve beklentilerine yönelik güven duyguları artacaktır. Bu durum da demokratikleşmeye destek sağlamış olacaktır.

Ayrıca, güçlü bir demokratikleşmenin sağlanabilmesi için, iktisadi gelişmeyi özendirerek iktisadi ve sosyal politikaların oluşturulması gerekmektedir (Çukurçayır ve Tezcan, 2011:66) Kişi başı GSYH 'sı yüksek olan ülkeler, daha yüksek demokrasi düzeyine ulaşmaktadır (Saray, 2018) Ayrıca gini katsayısının düşük olduğu ve üretimde katma değerın işgücü payının yüzde 25 'ten daha fazla olduğu ülkelerde, demokrasinin hayatta kalma olasılıkları daha yüksek olmaktadır (Przeworski; 2004:10).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRATİK GELİŞMELERDE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. Türkiye'nin Demokrasi Gelişimi

1950 yılında yapılan genel seçimler Türkiye tarihine baktığımızda yeni değildi. 1923 Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'lere kadar Türkiye farklı aralıklarla seçimler yapmıştır. Cumhuriyetin kurucusu ve Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk seçimlerin yapılmasına çok büyük önem vermiş ve farklı siyasi muhalefet partilerinin de seçimlere katılması için ifadeler kullanmış ve desteklemiştir. 1950 yılında yapılan seçimlerle mevcut hükümet seçimi kaybetmiş DP (Demokrat Parti) koltuğu devralmıştı. Demokrat partinin bu siyasi zaferi içte ve dışta çok büyük şaşkınlık yarattı, yankı uyandırdı. 1950 seçimler sonucu ile çok uzun yıllar ülke yönetimine kök salan CHP'nin koltuğu DP'ye devretmesi, birçok kesimde CHP beden kaybetti? Sorusunu gündeme getirdi. Şüphesiz ki bu sorunun iç ve dış kaynaklı farklı cevapları var. Genel düşünce o yıllarda yapılan 2.Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin savaşa tarafsız kalması ve bu durumun Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı şüpheli yaklaşımıdır. Türkiye Sovyetler Birliği'nin tehditkâr davranışına karşı batılı devletlerin desteğini almak istedi. İngiliz ve Amerikan hükümeti ile yakınlaşarak 1947 yılında Truman Doktrine dahil oldu ve 1952 yılında NATO'ya geçiş sağladı (Bernard Lewis, 2003, Demokrasinin Türkiye Serüveni).

3.1.1 Türkiye'nin 1946-1950 Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde, Demokrasi ve Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi

3.1.1.1. Demokrasinin Enflasyonla İlişkisi

Enflasyon, bir ülkedeki tüm mal ve hizmetlerin sürekli bir artış eğilimi içinde olduğunu gösteren iktisadi bir terimdir. Enflasyonun ortaya çıkmasını ya da mevcut

olan enflasyonun artışını ve azalışını etkileyen farklı iktisadi olgular vardır. Aşağıda çok partili geçiş döneminde ortaya çıkan enflasyon rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 1. Çok partili hayata geçiş yıllarında demokrasi endeksi ve enflasyon

YILLAR	POLİETY DEMOKRASİ ENDEKSİ	ENFLASYON %
1945	-7	54,1
1946	+7	104,2
1950	+7	10,2
1951	+8	6,2
1952	+7	1

Kaynak: TCMB, Poliety Project Index

Tabloyu genel hatlarıyla incelediğimizde 1945 ve öncesi yıllarında demokrasi endeksi düşük seviyelerdedir. 1946-1950 arası yıllarda demokrasi endeksinde artış yaşanmaya başlamıştır. 1950 genel seçimlerin yapılması ve demokratik konsolidasyonun bu durumun oluşmasında büyük etkisi olmuştur. Bu bağlamda ekonomik göstergelere baktığımızda demokratik alanda yapılan araçlarla birlikte onlarda da bir yükseliş yaşanmıştır. Enflasyon oranı 1945 yılında %54,1 oranıyla başlamış, 1946 yılında %104'lerden %10,2'lere hatta demokratik konsolidasyonun oluşması ile bu oran ilerleyen yıllarda %6,2'ye gerilemiş hatta 1952 yılındaki enflasyon oranı %1'leri bulmuştur.

3.1.1.2. Demokrasinin İstihdam ve İşsizlikle İlişkisi

İstihdam, bir ülkedeki iş gücüne, herhangi bir sektörde iş alanı açarak onların yerleşebilmesini sağlamak demektir. İşsizlik ise herhangi bir meslek becerisine sahip olunmasına karşılık iş bulamama durumudur. Aşağıda çok partili geçiş döneminde işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı ve bu sektörlerin GSMH içindeki payı yer almaktadır.

Tablo 3. 2. Çok partili hayata geçiş yıllarında işsizlik, istihdamın sektörel dağılım, sektörlerin GSMH içindeki yeri

YILLAR	İŞSİZLİK ORANLARI	İSTİHDAMIN DAĞILIMI		SEKTÖREL SEKTÖRLERİN PAYLARI			GSMH
		TARIM	SANAYİ	HİZMET	TARIM	SANAYİ	
1945	3,1	85,34	7,38	7,28	38,3	16,0	51,8
1946	2,7	84,62	7,48	7,90	45,6	14,7	39,7
1950	1,5	84,28	6,43	9,29	41,7	14,6	43,7
1951	1,7	82,76	6,66	10,58	44,8	13,5	41,7
1952	1,9	80,68	6,59	12,73	44,6	13,3	42,1

Kaynak: TÜİK

Tabloya baktığımızda 1950 yıllarındaki genel seçimlerin yapılması ve demokratik konsolidasyonun sağlanmasıyla ekonomik göstergelerde bir artış olduğu gözlenmektedir. 1950’li yıllar liberal ve piyasa odaklı ekonomik stratejinin uygulandığı dönemlerdir. Hem kamu da hem de özel sektörlerde teşebbüsler artmış bu durum tarımsal, sanayi ve hizmet sektöründe artış yaşatmış, bu sektörlerin milli gelir içindeki payını yükselmiştir.

3.1.1.3. Demokrasinin İthalat ve İhracatla İlişkisi

İhracat ülke mal ve hizmetlerinin ülke dışında alıcısı olması, ithalat ise yabancı mal ve hizmetlerin ülke içinde alıcısının olması durumudur. Aşağıda çok partili geçiş döneminde ihracat ve ithalat rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 3. Çok partili hayata geçiş yıllarında ihracat ve ithalat rakamları

YILLAR	İHRACAT, BİN ABD\$	İTHALAT, BİN ABD\$
1945	168,264	96,969
1946	214,580	118,889
1950	263,424	285,664
1951	314,082	402,086
1952	364,914	555,920

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, 1945-1952 yıllarında ithalat ve ihracat hacminde de artış yaşandığı görülmektedir.

3.1.1.4. Demokrasinin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi

Ekonomik büyüme, yıllar itibariyle ülkenin sahip olduğu üretim miktarının artış göstermesidir. Aşağıda çok partili hayata geçiş döneminde GSYH, buna bağlı KGB GSYİH be büyüme rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 4. Çok partili hayata geçiş yıllarında kişi başı GSYH, GSYH ve büyüme oranları

YILLAR	KİŞİ BAŞI GSYİH \$	GSYİH MİLYON \$	BÜYÜME ORANLARI
1945	225	5102,8	-15,4
1946	191	3647,7	31,9
1950	166,5	3462,2	9,4
1951	194,3	4158	12,8
1952	217,4	4781,9	11,9

Kaynak: TCMB, TÜİK

Tabloya baktığımızda, Türkiye ‘nin 1945 yılındaki ekonomik büyümesinin -15,4 olduğunu, demokratik alanda yaşanan geçiş dönemi ve sonraki yıllarında bu büyüme oranının 1946 yılında 31,9 ve daha sonrası için sırayla 9,4-12,8-11,9 olduğu görülmektedir.

3.1.2. 27 Mayıs 1960 Askeri Yönetim Döneminde, Türkiye’nin Demokrasi ve Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi

1930 ve 1940’lı yıllar o dönemin siyasal ve ekonomik ikliminden kaynaklı demokratikleşme için uygun bir ortam sayılmazdı.2. Dünya Savaşının bitmesiyle dünyada demokratikleşme hız kazandı. Türkiye’ye baktığımızda o yıllarda anayasal hükümlere dokunulmasa da farklı yapıdaki kanun ve düzenlemelerle anayasal bir temeli olan bir muhalefet kanadı oluşturulmaya çalışıldı.1954 yılında tekrar genel seçimlere gidildi ve DP (Demokrat Parti) zaferiyle sonuçlandı. Demokrat bu kez seçimler tarafında önemli değişiklikler yaptı. Baktığımızda bunlardan en önemlisi seçimlerin gözetimini ve uygulamasını yapan vali ve içişleri bakanlığını bu görevden alarak bu görevi bağımsız yargıçlara vermesiydi. Bu değişikliklere ek olarak yargıçlarla ilgili düzenlemeler, basın yasağı, toplantı ve gösterilere sınırlamalarda değişikliklere gidildi. Yapılan bu değişiklik ve düzenlemeler toplumda huzursuzluk ve gerginlik yaratmıştı. Mecliste muhalefetin soruşturulmasına izin veren bir meclis komitesinin oluşturulması artık bardağı taşıran son damla olmuştu. Asker 27 Mayıs’ta darbe yaparak hükümeti devirdi. (Bernard Lewis, 2003, Demokrasinin Türkiye Serüveni).

3.1.2.1. Demokrasinin Enflasyonla İlişkisi

Enflasyon, bir ülkedeki tüm mal ve hizmetlerin sürekli bir artış eğilimi içinde olduğunu gösteren iktisadi bir terimdir. Enflasyonun ortaya çıkmasını ya da mevcut

olan enflasyonun artışı ve azalışını etkileyen farklı iktisadi olgular vardır. Aşağıda 27 Mayıs Askeri yönetim döneminde ortaya çıkan enflasyon rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 5. 27 Mayıs askeri yönetim döneminde poliety demokrasi endeksi ve enflasyon oranı

YILLAR	POLİETY DEMOKRASİ ENDEKSİ	ENFLASYON ORANI
1953	+7	2,9
1959	+4	19,8
1960	+4	5,4
1961	+4	2,7

Kaynak: TÜİK, Poliety Project Index

Tabloyu genel hatlarıyla incelediğimizde siyasi istikrarsızlığın yaşandığı 1959 yılında enflasyon oranı 19,8 olmuştur. Darbe yılında enflasyon oranı 5,4 daha sonraki yıl ise 2,7 olmuştur.

3.1.2.2. Demokrasinin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi

Ekonomik büyüme, yıllar itibariyle ülkenin sahip olduğu üretim miktarının artış göstermesidir. Aşağıda 27 Mayıs Askeri yönetim döneminde GSYH, buna bağlı KGB GSYİH be büyüme rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 6. 27 Mayıs askeri yönetim döneminde kişi başı GSYİH, GSYİH, büyüme oranı

YILAR	KİŞİ BAŞI GSYİH \$	GSYİH MİLYON \$	BÜYÜME ORANI
1953	246,6	5574,1	11,2
1959	584,1	15596,4	4,1
1959	358,7	9865,6	3,4
1961	194,3	5479,6	2

Kaynak: TÜİK, TCMB

Yine 1959 yılında 584,1 \$ dolar olan kişi başı milli gelir darbe yılında 358,7 \$ gerilemiştir. Daha sonraki yıl ise 194,3 \$ olmuştur. Büyüme oranlarına baktığımızda ise 1959 yılında düşerek %4,1, darbe yılında %3,4, sonrasında iyice gerileyerek %2 olmuştur. Ayrıca bu noktada önemle belirtmek gerekir ki 1961 yılında Türkiye tarihinde ilk olarak IMF'den borç almıştır.

3.1.2.3 Demokrasinin İşsizlik ve İstihdamla İlişkisi

İstihdam, bir ülkedeki iş gücüne, herhangi bir sektörde iş alanı açarak onların yerleşebilmesini sağlamak demektir. İşsizlik ise herhangi bir meslek becerisine sahip olunmasına karşılık iş bulamama durumudur. Aşağıda 27 Mayıs Askeri Yönetim döneminde işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı ve bu sektörlerin GSMH içindeki payı yer almaktadır.

Tablo 3. 7. 27 Mayıs askeri yönetim döneminde işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı, sektörlerin GSMH payları

YILLAR	İŞSİZLİK ORANLARI	İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI			SEKTÖRLERİN GSMH PAYLARI		
		TARIM	SANAYİ	HİZMET	TARIM	SANAYİ	HİZMET
1953	2,8	79,01	7,19	13,80	45,0	13,6	41,0
1959	2,9	74,27	8,63	17,11	37,3	18,1	44,6
1960	3,1	74,10	8,33	17,57	37,9	17,2	44,9
1961	3,4	73,22	8,69	18,09	35,6	18,0	46,4

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki tabloya baktığımızda askeri yönetim darbesi öncesi işsizlik oranları 2,8 ve 2,9 iken, darbe yılında ve darbe yılından sonra bu oran artmış sırayla 3,1 ve 3,4 'e yükselmiştir.

3.1.2.4. Demokrasinin İthalat ve İhracat ile İlişkisi

İhracat ülke mal ve hizmetlerinin ülke dışında alıcısı olması, ithalat ise yabancı mal ve hizmetlerin ülke içinde alıcısının olması durumudur. Aşağıda 27 Mayıs askeri yönetim döneminde ihracat ve ithalat rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 8. 27 Mayıs askeri yönetim döneminde ihracat ve ithalat rakamları

YILLAR	İHRACAT BİN ABD\$	İTHALAT BİN ABD\$
1953	396,061	532,533
1959	353,799	469,982
1960	320,731	468,186
1961	346,740	507,205

Kaynak: TÜİK

Tabloya baktığımızda darbe yılından önceki yıllarda dış ticaret dengesi 1953 yılında-136,472 ve 1959 yılında-147,455'tir. Darbe yılı ve sonraki yıllarda bu denge negatif

yönde seyir göstermiş 1960 yılında-147,455 olmuş, 1961 yılında ise-160,465 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.3. 12 Mart 1971 Muhtırası, Türkiye'nin Demokrasi ve Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi

1970 yılında Demokrat Parti farklı partilerle iş birliği içine girerek kendini revize etti. Fakat bu yeni oluşum o dönemde baş gösteren sağ-sol kavgaları, ülkeyi bölmeye çalışan anarşist ve terör olaylarını bastıramadı. Bu durum karşısında ordu sessi kalmayarak ülke düzeni tekrar sağlanabilmesi için iktidara uyarı verdi. İktidar olayları bastıramayınca Süleyman Demirel istifa etti ve MGK ülkenin bazı bölgelerinde sıkıyönetim ilan etti (Bernard Lewis, 2003, Demokrasinin Türkiye Serüveni).

3.1.3.1 Demokrasi ve Enflasyon Arasındaki İlişki

Enflasyon, bir ülkedeki tüm mal ve hizmetlerin sürekli bir artış eğilimi içinde olduğunu gösteren iktisadi bir terimdir. Enflasyonun ortaya çıkmasını ya da mevcut olan enflasyonun artışını ve azalışını etkileyen farklı iktisadi olgular vardır. Aşağıda 12 Mart 1971 Muhtırası döneminde ortaya çıkan enflasyon rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 9. 12 Mart 1971 Muhtırasında poliety demokrasi endeksi ve enflasyon oranları

YILLAR	POLİETY DEMOKRASİ ENDEKSİ	ENFLASYON
1970	+8	6,7
1971	-2	15,9

Kaynak: TCMB, Poliety Project Index

Tabloyu genel hatlarıyla incelediğimizde demokrasi alanına yapılan askeri müdahaleden önce enflasyon oranı 6,7 1971 askeri muhtıra sonucu enflasyon oranı 15,9 'a yükselmiş.

3.1.3.2. Demokrasinin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi

Ekonomik büyüme, yıllar itibarıyla ülkenin sahip olduğu üretim miktarının artış göstermesidir. Aşağıda 12 Mart 1971 Muhtırası döneminde GSYH, buna bağlı KGB GSYİH be büyüme rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 10. 12 Mart 1971 Muhtırasında kişi başi GSYH, GSYH ve bŸyŸme oranları

YILLAR	KİŞİ BAŞI GSYH\$	GSYH MİLYON \$	BŸYŸME ORANI
1970	539	13532,6	5,8
1971	476	12721,4	2,2

Kaynak: TCMB, TŸİK

Yukarıdaki tabloya baktığımızda askeri mŸdahale Ÿncesi dŸnemde kişi başi GSYİH 539 ABD\$, GSYH 13532,6 ABD\$ iken bŸyŸme oranı 5,8 olmuştur. Askeri darbe sonrası bu ekonomik gŸstergelerde dŸŐŸŸ yaşandığı gŸrŸlmektedir.

3.1.3.3. Demokrasinin İŞsizlik ve İŐtihadla İlişkisi

İŐtihad, bir Ÿlkedeki iş gŸcŸne, herhangi bir sektŸrde iş alanı aÇarak onların yerleşebilmesini sağlamak demektir. İŞsizlik ise herhangi bir meslek becerisine sahip olunmasına karşılık iş bulamama durumudur. AŞağıda 12 Mart 1971 Muhtırası dŸneminde işsizlik, iŐtihadın sektŸrel dağılımı ve bu sektŸrlerin GSMH iÇindeki payı yer almaktadır.

Tablo 3. 11. 12 Mart 1971 Muhtırasında işsizlik, iŐtihadın sektŸrel dağılımı, sektŸrlerin GSMH payları

YILLAR	İŞSİZLİK ORANI	İŐTİHDAMIN SEKTŸREL DAğILIMI			SEKTŸRLERİN GSMH PAYLARI		
		TARIM	SANAYİ	HİZMET	TARIM	SANAYİ	HİZMET
1970	6,4	63,24	11,62	25,13	30,7	17,5	51,7
1971	6,8	62,81	11,80	25,39	30,2	17,8	52,0

Kaynak: TŸİK

1970,1971 yılları arasındaki makro ekonomik gŸstergelerden bazılarını gŸsteren yukarıdaki tabloya baktığımızda, iŐtihadın sektŸrel dağılımında ve sektŸrlerin GSMH iŐindeki paylarında ćok fazla deėiŐiklik olmasa da askeri darbe sonrası iŐsizlik oranında artıŐ olduğu gŸrŸlmektedir.

3.1.3.4. Demokrasinin İŐthalat ve İŐhracatla İlişkisi

İŐhracat Ÿlke mal ve hizmetlerinin Ÿlke dışında alıcısı olması, iŐthalat ise yabancı mal ve hizmetlerin Ÿlke iÇinde alıcısının olması durumudur. AŞağıda 12 Mart 1971 Muhtırası dŸneminde iŐhracat ve iŐthalat rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 12. 12 Mart 1971 Muhtırasında ihracat ve ithalat rakamları

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET DENGESİ
1970	588.476	947.604	-359.128
1971	676.602	1.170.840	-494.239

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde askeri müdahale sonrası ihracat ve ithalat hacminde artış yaşandığı fakat bu artışın daha çok ithalat yönlü olduğu ve bu durumda dış ticaret dengesinin negatif yönlü yükselme olduğu görülmektedir.

3.1.4. 12 Eylül 1980 Askeri Yönetim Döneminde, Türkiye'nin Demokrasi ve Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi

1973,1977,1979 yıllarında genel seçimler yapıldı fakat arzu edilen istikrar bir türlü sağlanamadı. Oluşan koalisyonlardaki uyumsuzluk güçlü bir hükümetin kurulmasını engelliyordu. Ülkedeki siyasi ve sosyal alandaki bu kötü tablo, ekonomik kriz, ideolojik ve kişisel rekabet daha da artıyor bunların yanında uluslararası alanda da ülkeye karşı negatif bir davranış sergileniyordu. Dış ülkeler, Türkiye'yi tehdit olarak görüyor, farklı politikalarla ülkeyi içten bölmeye çalışıyorlardı.1980 yılına gelindiğinde oluşan bu kriz ortamı daha da derinleşmiş, birçok tanınmış kişi suikasta uğramıştı. Ordu isyanları bastırmakta güçsüz kalıyordu.1980 yılında 1972 muhtırasına benzer bir uyarı verildi fakat amaçladığı mesajı vermekte başarısız oldu. Verilmek istenen mesaj anlaşılmamıştı bu sebeple Türk ordusu tekrar 12 Eylül 1980 yılında tekrar yönetime el koydu. Ordu, siyasi sistemin bozulmasını, demokrasiyi tekrar sağlayarak bozulan demokratik düzenin geri gelmesi için yönetime el koyduğunu beyan ettiler (Bernard Lewis, 2003, Demokrasinin Türkiye Serüveni).

3.1.4.1. Demokrasinin Enflasyonla İlişkisi

Enflasyon, bir ülkedeki tüm mal ve hizmetlerin sürekli bir artış eğilimi içinde olduğunu gösteren iktisadi bir terimdir. Enflasyonun ortaya çıkmasını ya da mevcut olan enflasyonun artışını ve azalışını etkileyen farklı iktisadi olgular vardır. Aşağıda 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde ortaya çıkan enflasyon rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 13. 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde polity demokrasi endeksi ve enflasyon oranı

1980 Askeri Darbe Dönemi	Polity Demokrasi Endeksi	Enflasyon Oranı
1975	9	10,1
1980	-5	107,2
1981	-5	36,8

Kaynak: TCMB, Polity Project Index

Tabloyu genel hatlarıyla incelediğimizde en dikkat çeken özelliklerden biri Türkiye'nin 1975 yılındaki polity endeksinin 9 olması. Bu rakam Türkiye'nin özgür bir ülke olduğunu ifade eder. Türkiye bu tarihten sonra özgür bir ülke olarak kategoriye dahil edilmemiştir. 1980 askeri darbesi olmadan önce enflasyon oranı 10,1 iken darbe sonrası bu oran 107,2'ye çıkmıştır.

3.1.4.2. Demokrasinin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi

Ekonomik büyüme, yıllar itibariyle ülkenin sahip olduğu üretim miktarının artış göstermesidir. Aşağıda 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde GSYH, buna bağlı KGB GSYİH ve büyüme rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. 14. 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde kişi başı GSYH, GSYH ve büyüme oranı

1980 Askeri Darbe Dönemi	Kişi başı GSYİH\$	GSYH milyar\$	Büyüme oranı
1975	1184	36.797.5	8
1980	1539	68.390.6	-2.8
1981	1570	56.418.7	4.8

Kaynak: TCMB, TÜİK

Yukarıdaki tabloya baktığımızda askeri müdahale döneminde büyüme oranı -2,8 'e düşmüş, geçiş döneminde bu oran artmıştır.

3.1.4.3. Demokrasinin İhracat ve İthalatla İlişkisi

İhracat ülke mal ve hizmetlerinin ülke dışında alıcısı olması, ithalat ise yabancı mal ve hizmetlerin ülke içinde alıcısının olması durumudur. Aşağıda 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde ihracat ve ithalat rakamları yer almaktadır

Tablo 3. 15. 12 Eylül 1980 Askeri yönetim döneminde ithalat ve ihracat rakamları

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış ticaret dengesi
1975	1.401.075	4.738.558	-3.337.483
1980	2.910.122	7.909.364	-4.999.242
1981	4.702.934	8.933.374	-4.230.439

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki tabloya baktığımızda askeri darbe döneminde ve sonrası yıl için ihracat ve ithalat hacmi artmış fakat bu artış ithalat yönlü daha fazla olduğu için dış ticaret dengesi negatif yönlü yükselmiştir.

3.1.4.4. Demokrasinin İstihdam ve İşsizlikle İlişkisi

İstihdam, bir ülkedeki iş gücüne, herhangi bir sektörde iş alanı açarak onların yerleşebilmesini sağlamak demektir. İşsizlik ise herhangi bir meslek becerisine sahip olunmasına karşılık iş bulamama durumudur. Aşağıda 12 Eylül 1980 Askeri Yönetim döneminde işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı ve bu sektörlerin GSMH içindeki payı yer almaktadır.

Tablo 3. 16. 12 Eylül 1980 Askeri Yönetim döneminde işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı, sektörlerin GSMH payları

YILLAR	İŞSİZLİK ORANLARI	İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI			SEKTÖRLERİN İÇİNDEKİ PAYI		GSMH
		TARIM	SANAYİ	HİZMET	TARIM	SANAYİ	
1975	8.9	53.97	14.71	31.32	23.2	20.7	56.1
1980	8.3	53.24	14.65	32.11	24.2	20.5	55.4
1981	7.3	52.74	14.58	32.68	21.5	21.5	55.9

Kaynak: TÜİK

Yukarıda gösterilen ekonomik rakamlara baktığımızda istihdamın sektörel dağılımında ve sektörlerin GSMH içindeki paylarında çok fazla dalgalanma olmamakla birlikte askeri darbe döneminde işsizlik oranlarında yükselme yaşandığı görülmektedir.

3.2. Dünyanın ve Türkiye'nin Demokrasi Değerlendirmesi

2006 yılından itibaren The Economist dergisinin ajanları dünyadaki 167 ülkenin dahil olduğu dünya demokrasi endeksi adı ile bir sıralama listesi yayımlamaktadır. Bu

endeks hazırlanırken 5 farklı kriter başlığı altında ülkeler değerlendirilmektedir. Bu kriter başlıkları şunlardır;

- 1- Seçim süreci ve çoğulculuk
- 2-Sivil özgürlükler
- 3-Devlet fonksiyonları
- 4-Politik katılım
- 5-Politik kültür

Bu 5 kriter göz önünde tutularak skorlanan ülkeler, aldıkları puanlara göre kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategoriler tam demokrasi, kusurlu demokrasi, hibrit rejimler, otoriter rejimlerdir.

Tablo 3. 17. 2020 farklı rejim türleri kategorinde yer alan ülke sayısı, oranları ve nüfus yüzdesi

REJİM TÜRÜ	ÜLKELER	ÜLKELER %	DÜNYANÜFUSU%
TAM DEMOKRASİ	24	14,4	8,0
KUSURLU DEMOKRASİ	48	28,7	37,3
HİBRİT REJİM	36	21,6	17,9
OTORİTER REJİM	59	35,3	36,9

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Kendime Yazılar (2021)

Tabloya baktığımızda 167 ülkenin dahil olduğu ülke sıralamasında tam demokrasi oranı 24, kusurlu demokratik ülkeler ile ele alındığında bu oran 72 olmaktadır. Hibrit rejimler demokrasi dışı rejimler olarak nitelenirken, bir üst kategoriye geçebilecek ülkelerdir. Bu noktada belirtmek gerekir ki tablodaki rejimler arası transfer her zaman gerçekleşmektedir.

Dünyadaki tam demokrasi olarak belirtilen ülkelere baktığımızda kuzey Avrupa ve kuzey Amerika ülkeleridir. Bu ülkelerin bir önemli özelliği dünyanın en zengin ülkeleri olmalarıdır. Norveç, Yeni Zelanda, Kanada ve Avustralya ilk sıralarda yer almaktadır. Sıralamanın en altında ise Afganistan vardır. Afganistan bizlere toplum ve coğrafyanın ve emperyalizmin insanların geleceğinde nasıl etkili olduğunun en çarpıcı örneklerinden bir tanesidir.

Önemle belirtmek gerekir ki zenginlik demokrasi değildir. Dünyada demokrasi sıralamasında altta kalıp zengin ülkelerde mevcuttur. Çin (148), körfez ülkeleri Kuveyt

(110), Katar (114), Birleşik Arap Emirlikleri (135), Bahreyn(144) bunlardan bazılarıdır.

Tablo 3. 18. Türkiye'nin demokrasi notları,5 temel kriterde 10 üzerinden puan cetveli

SEÇİM SÜRECİ, ÇOĞULCULUK	DEVLET FONKSİYONLARI	POLİTİKA KATILIM	POLİTİKA KÜLTÜR	SİVİL ÖZGÜRLÜK
3.50	5.00	5.56	5.63	2.06

Kaynak: Freedom House Report (2022)

Türkiye'nin demokrasi notlarına baktığımızda seçim süreci ve çoğulculuk, sivil özgürlük kriterinde otoriter rejimler düzeyinde kaldığını, devlet fonksiyonları, politik katılım, politik kültür kriterinde ise 5 puanın üzerinde aldığımızı görüyoruz. Bu kriterlere verilen puanların ortalamasını aldığımızda Türkiye'nin demokrasi değerlendirilmesinde hibrit rejim olarak nitelen kategoride yer aldığını, 167 ülke içinde 103. olduğunu görüyoruz.

Türkiye orta doğulu ülkeleri içinde otoriter rejim olmayan tek ülkedir. Orta doğu ülkelerinin yapısına baktığımızda zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasına karşın gelişmiş ülke kategorisinde değildir. Bunun nedeninin demokrasiyle ilişkili olduğu düşüncesi birçok farklı çevreler tarafından ifade edilmektedir. Bunu Türkiye içinde söyle bilmek mümkündür. Türkiye'nin sahip olduğu muazzam coğrafya ve yüksek iş gücüne karşın oda gelişmiş bir ülke olarak nitelenmemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Demokrasi günümüz dünyasında ideal ve arzulanan siyasal rejim olarak kabul edilmektedir. Kendini modern bir devlet statüsünde dünyaya göstermek isteyen ülkeler siyasal rejim olarak demokrasiyi tercih etmektedir. Tercih etmeyen ülkeler ise demokrasinin araçlarından bazısını kullanarak dünyaya modern bir devlet görüntüsü çizmektedir. Ülkeler açısından siyasal rejim olarak demokrasinin seçilmesinde önemli değişkenler vardır ama en önemlilerinden biri uluslararası platformlardan kabul görmek ve uluslararası avantajlardan faydalanılmak istenmesidir. Demokrasinin popülaritesini arttıran diğer özelliklere baktığımızda, demokrasinin temel yapısını oluşturan sivil haklar ve politik özgürlüklerin toplumların insani gelişmişlik endeksinin artmasında sağladığı ciddi kazanımlardır. Demokrasi çoğulcu bir anlayışı esas alır. Bu düşünce hem sosyal hem ekonomik alanda rekabeti artırır. Şüphesiz ki rekabet ortamının oluşması toplumlar için olumlu sonuçlar doğurur. Demokrasinin hukukun üstünlüğünü benimsemesi, eşit ve adil bir gelir dağılımı istemesi, mülkiyet haklarını savunması gibi iktisadi hayatta önemli olan bileşenlere sahip olması şüphesiz ki ekonominin büyümesine ve gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Dünyada birçok uluslararası kuruluşlar yayımladığı raporlarında demokrasinin yaşam sürdüğü ülkelerde yolsuzluk ve rüşvet gibi ülkelerin itibarını eksilteceği durumların demokratik ortamlarda görülmediği ya da görülse bile makul bile seviyelerde olduğu yönündedir. Demokrasi sadece toplumsal ve ekonomik hayatta değil iktisadi hayatta da rekabet ortamı sağlar. Rekabet birçok kesimin, ülkede olan durumları izlenmesine, denetlenmesine müsaade eder. Bu şekilde yönetici ve bürokratlar yaptıklarının bilincinde olarak ve sorumluluklarının gerektirdiği hesap verilebilirlikten kaçamaz. Şüphesiz ki böylesi bir durum adaletin ve eşitliğin ilerleme kaydetmesine yardımcı olur, ekonomik hayatta daha adil bir gelir dağılımı sağlar.

Birçok akademik kaynak göstermiştir ki kurumsal yapının varlığı ve niteliği iktisadi hayatta çok ciddi bir öneme sahiptir. Kurumsal yapı bireylere ve farklı kurumlara destek ve teşvik sağlayarak onların yeni yatırımlar yapmasını, sermaye birikimini artırarak ve kaynakların AR-GE gibi verimli alanlara kanalize edilmesine gerçekleştirerek ekonomide iyileşme sağlar. Demokrasinin temel yapısına baktığımızda bu siyasi rejimin kurumsal yapının oluşmasında ve niteliğinin gelişmesinde verdiği katkıları görebiliriz. Yaşanılan ekonomik kriz ortamında, demokrasilerde var olan bu sağlıklı ve nitelikli kurumsal yapının göstermiş olduğu doğru politikalarla, bu kriz ortamı ülkeye daha fazla hasar vermeden atlatılmasına yardımcı olur. Ayrıca kriz ortamına sebep olan yönetici ve bürokratların meşru yollarla yetki devrinin gerçekleşmesi de demokrasilerde kolay ve ivedilikle olur.

Demokrasiler yapısından kaynaklı insan odaklı bir siyasi rejimdir. İnsan haklarını savunur ve her bir bireyin bu haklardan yararlanması için çalışarak onların gelişimini ister. Siyasi arenada kişilerin ifade ve düşünce hürriyetine saygı göstererek, çok partili seçimi destekler. Kuvvetler ayrımını göz önünde tutarak gücün tek merkezde olmasını zayıflatır. Özgür bir basın varlığı demokrasilerde olmazsa olmaz durumlardan bir tanesidir. Özgür bir basın yayıncılık olumlu olayların bilgi akışını sağlayarak toplumların yararına, olumsuz durumlarda da tarafsız ve özgür bir yayın anlayışıyla halkı önceden bilgilendirerek önlem ve tedbir alınmasını duyurarak, birçok kötü durumların önüne geçerek onların gerçekleşmemesi için çalışır. Kriz ortamlarında şeffaf ve açık kurallarla yönetimin değişmesinde kolaylık sağlar, yönetici ve bürokratların uygulamalarında gayrimeşruluğu engeller. Hukukun üstünlüğünü savunması, rekabet ortamı yaratması, bilgi akışında sınırlama yaşanmaması, ülkede istikrar ve özgürlük iklimi havası oluşturması hem ulusal hem de uluslararası alanda prestij sağlayarak kaynakların ülkeye mobilizasyonunu hızlandırarak ekonomik büyümenin yükselmesine neden olur.

Toplumsal ve siyasal alanda çatışma ve kaos ortamına engel olarak düzenin sağlanmasına yardımcı olur, toplumların üzerinden haksız kazanç elde etmek isteyenlere engel olur hesap verilebilirlik mekanizması devreye girerek oluşan bu güvensizlik ve belirsizlik ortamı yok edilmiş ya da azaltılmış olur. Ekonominin uzun vadeli amaçlarından fiziksel ve beşerî sermayenin artmasına katkı yapar, AR-GE

faaliyetlerini teşvik ve destek yaparak yeni fikirlerin oluşmasına, başka ülkelerin yeni fikir ve teknolojilerinin ülkeye kolaylıkla girmesini sağlar. Makro istikrarı gerçekleştirmek için piyasaları belirli sınırlar içinde kontrol eder, sosyal bir altyapının gelişimi için ve girişimcilerin sermaye biriktirmelerine katkı yaparak ekonomik büyümenin ivme kazanmasını hızlandırır ve güçlendirir.

Demokrasiler kentleşme oranlarında artış yaratır. Demokratik ortamlarda ekonomide sektörler arası istihdam kayması gerçekleşir. Kırsal kesimden sanayi kesime doğru bir istihdam kayması beşerî sermayenin gelişmesine fırsat yaratır.

Demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki bir ilişkinin olduğunu, şayet bir ilişkinin varlığı halinde bu ilişkinin hangi yönde olduğu ile ilgili kesin, net, genel bir doğru henüz literatürde yoktur. Bu konuda yapılan araştırmalar yeterli düzeyde değildir. Fakat önemle belirtmek gerekir ki dünyadaki ekonomisi yüksek gelişmişlik seviyesine ulaşan ülkeler, siyasi rejim olarak demokrasiyi tercih etmektedirler. Şüphesiz ki her ülkenin yapısındaki dinamikler farklıdır. Ama genel kanı olarak demokrasi toplumlar için ideal bir siyasi rejim olarak değerlendirilmektedir. Demokrasi bir ülkenin gelişimi ve büyümesi için tek başına yeterli değildir. Demokrasinin yanında iktisadi hayata pozitif bir katkı sağlaması için serbest bir piyasa ekonomisinin sınırlarını çizen ve bu sınırlara riayet gösteren, dış müdahaleler karşısında güçlü durabilen ve onlardan etkilenmeyen etkin bir otoriter anayasal kurumların varlığı şarttır. Birçok farklı alanlardaki yazarlar, otoriter etkin bir anayasal kurumların oluşmasını ve varlığını koruyarak süreklilik kazanmasının kolay olmadığını ifade ederler. Bu anayasal kurumların varlığı çok önemlidir ve ülkelerdeki dengeler bu minvalde kurulmalıdır.

Literatürde birçok çalışma göstermiştir ki, ülkelerin demokrasi öncesi ve sonrası karşılaştırılmasın da buna Türkiye’de dahil, demokrasi sürecini tamamlayan ülkelerin, ondan sonraki yıllar itibariyle hem ekonomik hem de sosyal göstergelerinde pozitif bir iyileşme görüldüğüdür.

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan analizlerde elde edilen bir bulgu, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre bu ilişkinin de değişkenlik gösterebileceğidir. Gelişmiş ülkeler ile demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki doğrulanmasına karşı bu durum gelişmekte olan ülkeler bakımından

farklılık arz etmektedir. Ekonomik gelişimini tamamlamamış ülkeler için demokrasi lüks bir siyasi rejim olarak görülmemeli aksine bu yapıdaki ülkeler için demokrasi sosyal ve iktisadi hayatta gelişim gösterebilmek adına bir esas kriter olarak kabul edilmelidir. Demokrasi, toplumsal faydayı önde gözeterek bireylerin politik ve siyasal özgürlüklerini korur hem de ekonomide iyileşmelere neden olur. Önemle ifade etmek gerekirse iktisadi büyümenin artması ile demokratikleşmenin de buna paralel ivme kazanacağı ya da ters yönlü düşündüğümüzde demokratikleşme ile iktisadi büyümenin hızlanacağını söylemek ve bunu anlamlı bir biçimde kanıtlamak kolay değildir.

Demokrasilerle otokratik rejimleri kıyasladığımızda, demokrasilerin daha çok tercih edildiğini ve dünyada modern bir devlet olarak görülmenin kriterlerinden birinin demokrasi olduğu kabul edilmektedir. Baktığımızda demokrasiler, politik özgürlüğü savunmasından, toplumlarda yaşanan çatışma ve kaos ortamını yönetmedeki iyi performansından ve kıtlık gibi durumlarda topluma bilgi akışı sağlamasından dolayı daha ideal bir siyasi rejim olarak tercih edilmektedir.

Kurumsal çerçeve ve kurumların yapısı, şüphesiz ki toplumların birçok farklı alanında gelişimi için ciddi bir öneme sahiptir. Demokrasinin temel yapı taşlarından biri de anayasal bir kurumsal yapının varlığıdır. İfade ve dernekleşme hürriyeti, çok partili siyasi hayatı savunma ve destekleme, insan haklarının ön planda tutulması ve güçler ayrımı gibi demokrasinin başlıca özellikleri ülkelerin anayasal kurumlarının oluşmasında en gerekli dinamiklerdir. Bu özelliklere sahip bir kurumsal alt yapı iktisadi hayatta beşerî sermaye artışı, sermaye birikimi, adil ve eşit bir gelir dağılımı yaratarak iktisadi büyümeyi yükseltmektedir.

Ekonomik büyümenin temel bileşenlerine baktığımızda yüksek teknoloji ürünler, AR-GE çalışmaları, inovasyon, iç ve dış ticaret, yüksek bir sermaye stoğu, beşerî sermaye artışıdır. Birçok çalışmanın sonucunda ve iktisatçıların beyanlarında ekonomik büyüme için bu ekonomik göstergelerden daha önemlisi, bu ekonomik göstergeleri teşvik eden, onlara destek sağlayan, onların gelişimi için ortam ve kaynak yaratan ve onların haklarını koruyan bir kurumsal yapının varlığıdır. Belirtmek gerekir ki kurumsal bir alt yapı sadece demokrasilerde görülmez. Farklı siyasi rejimlerde de görülür ama özellikler birbirine benzemez. Demokrasilerde görülen kurumların

özelliklerine baktığımızda, onların hukukun üstünlüğünü daha çok savunduğunu, kurumların başındaki yönetici ve bürokratların daha nitelikli ve verimli olduğunu, toplumsal ve siyasal hayatta istikrar sağlanması için özel bir çaba gösterildiğini, bağımsız ve etkin bir hukuk sisteminin varlığını görüyoruz. Şüphesiz ki bu özellikler sosyal, siyasal ve iktisadi hayatta güven ortamının oluşmasına, istikrarsızlık ve belirsizlik ortamının dağılmasına, bireylerin yapmış oldukları ticari işlerde elde ettikleri kazançlarında şüphe düşmemesine, onların hak ve özgürlüklerinin garanti olduğunun bilincinde olmasını sağlayarak serbest bir rekabet ortamı ile iktisadi büyümenin artmasını sağlamaktadır.

Şüphesiz ki gelişmişlik ve refah seviyesi ile demokrasi arasında bir ilişki olduğu açıktır. Bu ilişkinin niteliğinde ve derecesinde etkili olan dinamikler sadece iktidar ve onların uyguladıkları politikalar değil aynı zamanda muhalefet ve tüm toplumların bu ilişkiye katılımıdır.

Sonuç olarak şunu diyebilirim ki demokrasiyle ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin yönünün negatif mi pozitif mi olduğu ya da aralarındaki ilişkinin nötr olduğuyla ilgili kesin ve net bir çıkarımda bulunmak kolay değildir. Bu noktada kesin ve net bir cümle söylemek gerekirse ülke yönetiminde demokrasiyi benimseyen ülkeler için tam demokrasi ekonomik gelişme için şarttır. Askeri darbeler, diktatörlük havası, piyasalara müdahale, hukuka saygının düşük olması, yargı bağımsızlığının sözde olması, ülkede bilim yuvalarının sessizliği, medya ve basının yanlı olması, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi demokrasinin gücünü azaltan uygulamalarla çizilen karasız, istikrarsız ve güven vermeyen yarım demokrasi imajı, hem yabancı yatırımcının hem de yerli yatırımcının iktisadi kararlarını olumsuz etkileyerek, sermayenin ülkeye girmesini engellemekte ya da sermayenin ülkeden kaçmasına neden olarak ülke ekonomisinin büyümesine ciddi bir zarar vermektedir.

KAYNAKÇA

- Abraham, B. A., & Lewis, K. A. (1998). Cultural and Institutional Determinants of Economic Growth: A Cross Section Analysis. *Public Choice*, 83, 276-284.
- About Freedom in the World < <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world> > (09.12.2019).
- Acar, M., Bilir H. (2014) "Ekonomik Özgürlükler ve Türk Dünyası", Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara.
- Acaravcı, A. ve Erdoğan S. (2015). "Türkiye'de Demokrasi, Reel Gelir ve Dışa Açıklık Arasındaki Uzun Dönemli ve Nedensel İlişkiler", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31): 358-370.
- Acaravcı, A., Bozkurt, C. ve Erdoğan, S. (2015). "MENA Ülkelerinde Demokrasi-Ekonomik Büyüme İlişkisi", *İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 3(4): 119-129.
- ACEMOGLU, D., Johnson, S., Robinson, J. A., Yared, P. (2003). Income and democracy NBER Working Paper Series, 11205, 1-64. ADEJUMOBI, S. (2000), "Between Democracy and Development in Africa: What are the Missing Links, pp.1-15.
- Acemoğlu, D., Naidu, S., Restrepo, P. ve Robinson, J. A. (2015). "Democracy Does Cause Growth", <http://economics.mit.edu/files/11227> (Erişim Tarihi: 25.10.2016).
- Acemoğlu, D., & Johnson, S. (2005). *Income and Democracy. Institutions and Growth* MIT Press.
- ADEJUMOBI, S. (2000), "Between Democracy and Development in Africa: What are the Missing Links?", İnternet Adresi: http://www.worldbank.org/research/abcde/eu_2000/pdf/ADEJUMOBI.pdf, Erişim Tarihi: 10. 07. 2004. pp.1-15.
- Akıncı, M. (2013). *Ekonomik Özgürlükler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Gelişmiş, Gelişmekte Olan Ve Azgelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

- Alesina, A. ve Perotti, R. (1994). The Political Economy of Growth: A Critical Survey of The Recent Literature, <http://documents.worldbank.org/curated/en/383001468764673841/pdf/multi-page.pdf> (Erişim Tarihi: 30.10.2016).
- Arrow, J. Kenneth (1962), "The Economic Implications of Learning by Doing", The Review of Economic Studies, Vol. 29, No 3, pp. 155-173.
- BARDHAN, P. (2004), "Democracy and Development: A Complex Relationship", İnternetAdresi:<http://globerotter.berkeley.edu/macarthur/inequality/papers/BardhanDemoc.pdf>, Erişim Tarihi: 08.07.2004. pp.1-26.
- Barış, S., Erdoğmuş, M., (2018) "21. Yüzyılda Demokrasi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Literatür İncelemesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 9(20), ss. 83-102.
- Barro, R. J. (1994). "Democracy and Growth", <http://www.nber.org/papers/w4909.pdf> (Erişim Tarihi 25.10.2016).
- Barro, R. J. (1996). "Democracy and growth". Journal of economic growth, 1(1): 1-27.
- Başar, S., & Yıldız, ř. (2012). İktisadi Büyümenin Demokratikleşmeye Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(3), 1-28.
- Becsi, Zsolt, WANG Ping (1997), "Financial Development and Growth", Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta, Four Quarter, pp. 46-62.
- Bhagwati, J. N. (2002). "Democracy and Development: Cruel Dilemma or Symbiotic Relationship", Review of Development Economics, 6(2): 151-162
- Bollen, A. K. (1979). Political Democracy and The Timing of Development. American Sociological Review, 572-587.
- Bilecen, H. ve Kibis, E. Y. (2012). "Economic Growth and Democracy in Turkey", Yönetim Bilimleri Dergisi, 10(20): 137-155.
- BUTKIEWICZ, J. and H. YANIKKAYA (2005), "The Impact of Sociopolitical Instability on Economic Growth: Analysis and Implications", Journal of Policy Modeling, (Yayınlanacak), pp.1-17. Büyükkaragöz, S., Kesici, ř., (1998) Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi, (1. baskı), Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.

- CHANG, Ha-J. (2003), Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü, (Çev: T. A. Onmuş), İletişim Yayınları, İstanbul, 248s.
- Cervaletti, M., Fortunato, Piergiuseppe, & Sunde. (2006). Growth and Endogenous Political Institutions. Institutions and Growth MIT Press.
- Cevizli, İ., (2013) Demokrasi ve Ekonomik Gelişme İlişkisi, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Aydın(Türkiye).
- CİRHİNLİOĞLU, Z. (1999), Azgelişmişliğin Toplumsal Boyutu, İmge Kitabevi, Ankara, 224s.
- Coleman, J. S. (1960). Conclusion: The Political Systems of The Developing Area. Princeton Universtiy Press.
- Carlsson, F., & Susanna , L. (2002). Economic Freedom and Growth: Decomposing The Effect. Public Choice, 112, 335-344.
- Cole, J.H. (2003). The Contribution of Economic Freedom To World Economic Growth. The Cato Journal, 23, 189-198.
- Conceição, P. vd. (2019) "Human Development Reports", UNDP, New York(USA).
- Çiftçi, F., (2017) "Demokrasi ve Ekonomik Gelişme Üzerine Bir Değerlendirme", Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), ss. 43-51.
- Dahl, R. (2001). Demokrasi Üstüne. Ankara. Phoenix Yayınevi. s-60-62.
- Deininger, K. ve Squire, L. (1996). "A New Data Set Measuring Income Inequality", The World Bank Economic Review, 10(3), 565-591.
- De Vanssay, X., & Spindler, Z. A. (1994). Freedom and Growth: Do Constitutions Matter?. Public Choice, 78(3-4), 359-372.
- Doğan, A. (2005). "Demokrasi ve Ekonomik Gelişme", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25: 1-19.
- Economics Online <
http://www.economicsonline.co.uk/Global_economics/Measure_of_economic_welfare_MEW.html > (11.05.2020).
- Ekici, S., (2015) "Hayek'te Özgürlük Demokrasi İlişkisi", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 6(2), ss. 199-213.

- Ehrlich, Isaac (1990), "The Problem of Development: Introduction", The Journal of Political Economy, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise System, pp. 1-11.
- Ercan, Y. Nihal (2002), "İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış", Planlama Dergisi, Özel Sayı, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı, ss. 129-138.
- Erkuş, S., (2016) Demokrasi, Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Hatay(Türkiye).
- Erkuş, S. ve Karamelikli, H. (2016). "Türkiye'de Demokrasi ve İktisadi Büyüme Arasındaki Uzun Dönemli İlişki", https://www.researchgate.net/profile/Sefa_... (Erişim Tarihi: 18.11.2016).
- ERRSON, S, and JANE-E. LANE (1996), "Democracy and Development: Statistical Exploration", in A. Leftwich, Democracy and Development, pp.45-73.
- FIRDMUC, J. (2003), "Economic Reform, Democracy and Growth During PostCommunist Transition", European Journal of Political Economy, 19, pp, 583-604.
- Fıncı Orman, T., (2004) "Özgürlük Kavramı ve Bir Problem Olarak Özgürlük", Kaygı Dergisi, 2004(3), ss. 1-8.
- Fraser Institute, <http://www.fraserinstitute.ca>
- Freedom House "Countries and Territories" < <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores> > (12.03.2020).
- Friedman, B. M. (2014). "Kapitalismus, Wirtschaftswachstum und Demokratie", In: von Müller C., Zinth CP. (eds) Managementperspektiven für die Zivilgesellschaft des 21. Jahrhunderts. Springer Gabler, Wiesbaden, pp.3-15.
- Friedman, M. (1962). Kapitalizm ve Özgürlük, Nilgün Himmetoğlu ve Doğan Erberk (Çev.) 1. Baskı, 2008.
- GASIOROWSKI, M.J. (2000), "Democracy and Macroeconomic Performance in Underdeveloped Countries: An Empirical Analysis", Comparative Political Studies, 33 (3), pp. 59-75.

- GERRING, J. and et al. (2004), "Democracy and Economic Growth: A Historical Perspective", İnternet Adresi: <http://www.bu.edu/polisci/JGERRING/demos%20growth.pdf>, Erişim Tarihi: 26.08.2005. pp. 1-38.
- Gerring, J., Bond, P., Barndt, W. T., ve Moreno, C. (2005). "Democracy and Economic Growth: A historical perspective. *World Politics*, 57(3), 323-364.
- Gemrik, S., (2014) Ekonomik Özgürlükler Üzerine Karşılaştırmalı Analiz, (yayımlanmamış doktora tezi), Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Zonguldak(Türkiye).
- Genç, F., & Erdoğan, Ü. (2013). Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- GHALI, B. and et al, (2003), *The Interaction Between Democracy and Development*, UNESCO, Paris
- Gözler, K., (2004), *Anayasa Hukukuna Giriş*, (5. baskı), Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Goldsmith, A.A. (1995). Democracy, Property Rights and Economic Growth. *Journal of Development Studies*, 32, 157-174.
- Gould, D.M. & W.C. Gruben (1996), "The role of intellectual property rights in economic growth", *Journal of Development Economics*, 48(2), 323-350.
- Gounder, R. (2002), "Political and economic freedom, fiscal policy, and growth nexus: some empirical results for Fiji", *Contemporary Economic Policy*, 20(3), 234-245.
- Grossman, M. Gene, HELPMAN, Elhanan (1989), "Product Development and International Trade", *The Journal of Political Economy*, Vol. 97, No. 6, 1989, p. 1261-1283.
- Guiso, L., Sapienza, P. ve Zingales, L. (2004). "The Role of Social Capital in Financial Development", *American Economic Review*, 94(3).
- Güney, T. , (2017) "Ekonomik Özgürlük ve İnsani Gelişmişlik", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017(2), ss. 1109-1120.

- Haggard, S. ve Kaufman, R. R. (2008). *Development, Democracy, and Welfare States: Latin America, East Asia, and Eastern Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Hanke, S.H. & S.J. Walters (1997), "Economic freedom, prosperity, and equality: a survey", *Cato Journal*, 17(2), 117-146.
- Hasan, I. & P. Wachtel & M. Zhou (2009), "Institutional development, financial deepening and economic growth: Evidence from China", *Journal of Banking & Finance*, 33(1), 157- 170
- Harrod, F. Roy (1939), "An Essay In Dynamic Theory", *The Economic Journal*, Vol. 49, No. 193, 1939, pp.14-33.
- Hayaloğlu, P. (2015). MINT Ülkelerinde Demokrasi Ekonomik Büyüme yi Nasıl Etkilemektedir?, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilikler Dergisi*, 1(1): 17-29.
- Hernández-Murillo, R. ve Martinek, C. J. (2008). "Which Came First- Democracy or Growth?", *The Regional Economist*, <https://www.stlouisfed.org/publications/regional-economist/april-2008/which-camefirstdemocracy-or-growth> (Erişim Tarihi: 19.11.2016).
- Holcombe, R. (1998). *Entrepreneurship and Economic Growth*. *Quarterly Journal of Austrian Economics*, 1(2), 45-62.
- Holmes, K., Johnson, B. T., ve Kirckpatrick, M. (1998). *1997 Index of Economic Freedom*, Heritage Foundation
- Huntington, S. (1991). *The Third Wave: Democratization in the late 20th Century*. University of Oklahoma Press.
- İncekara, Ahmet, TATOĞLU, Y. Ferda (2008), *Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Türkiye Ekonomisi Yayınları, Yayın No: 2008-56.
- İnsel, A.(2006). *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- İNSEL, A. (1991) "Siyasal Bir Süreç Olarak İktisadi Kalkınma II", *Birikim*, 21, Ocak, ss.12-23.

- Islam, S. (1996). Economic Freedom, per capita Income and Economic Growth. *Applied Economics Letters*, 3, 595-597.
- Jackman, R. W. (1973). On The Relation of Economic Development to Democratic Performance. *American Journal of Political Science*, 611-621.
- Jaunky, V.C. (2013), "Democracy and economic growth in Sub-Saharan Africa: a panel data approach", *Empirical Economics*, 45(2), 987-1008.
- Jones, C. I. (2001). *İktisadi Büyümeye Giriş*, Ş. Ateş ve İ. Tuncer (Çev.), Birinci Basım, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Kalaycı, C., Artan S. , (2012) "Demokrasi ve Dış Ticaret: OECD ve MENA Ülkeleri Örneği", *TİSK Akademi*, 7(1), ss. 198-219.
- Kangallı, S. G., Uyar, U., & Buyrukoğlu, S. (2014). OECD Ülkelerinde Ekonomik Özgürlük: Bir Kümeleme Analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 95-109.
- Karakayalı, H. ve Yanıkkaya, H. (2006). "Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyüme Etkileri" , Ed. Çoşkun Can Aktan, Kurumsal İktisat Kuralları, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme, SPK Kurumsal Araştırmalar Serisi No. 2, Yayın No. 194, s.135-157.
- Kibritçioğlu, Aykut (1998), "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 53, Sayı 1, ss. 207-230.
- Korkmaz, Suna (2010), "Türkiye'de Ar-Ge Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin VAR Modeli ile Analizi", *Journal of Yaşar University*, Vol. 5, No: 19, 2010, ss. 3320-3330.
- Kotera, G. & K. Okada & S. Samreth (2012), "Government size, democracy, and corruption: An empirical investigation", *Economic Modelling*, 29(6), 2340-2348.
- Koçak, E. (2016), "Demokrasi, Ekonomik Özgürlükler ve Büyüme: Teori ve Ampirik Uygulama", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Kayseri.
- Krueger, PM., Dovel. K. Denney, J.T. (2015). "Democracy and self-rated health across 67 countries: A multilevel analysis", *Social Science & Medicine*, 143;137-144.

- KURZMAN C. R. WERUM and ROSS E. BURKHART, (2002), “ Democracy’s Effect on Economic Growth: A Pooled: Time-Series Analysis, 1951-1980”, *Studies in Comparative International Development* Spring, 37 (1), pp. 3-33.
- La Porta, R. & F. Lopez-de-Silanes & A. Shleifer & R.W. Vishny (1998), “Law and Finance”, *The Journal of Political Economy*, 106(6), 1113-1155.
- Lambertz, G. (1991). *Bessere Wirtschaftspolitik Durch Weniger Demokratie? Ökonomische Demokratiekritik und Theorie der Autokratie*. Hamburg: Steuer und Wirtschaftsverlag
- Landman, T. (1999). *Economic Development and Democracy: The View From Latin America*. Political Studies.
- Levin, A. & C.F. Lin & C.S.J. Chu (2002), “Unit root tests in panel data: asymptotic and finitesample properties”, *Journal of Econometrics*, 108(1), 1-24
- Lipset, S. M. (1959). Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy. *The American political science review*, 53(1), 69-105.
- Lucas, E. Robert (1988), “On The Mechanics of Economic Development”, *Journal of Monetary Economics*, Vol. 22, Issue 1, ss. 3-42.
- Madan, A. (2002). *The Relationship Between Economic Freedom and SocioEconomic Development*. Honors Projects Working Paper, 37, 1-47.
- Manan, Ö., (2009) *Kurumsal Yapı Olarak Demokrasi ve Ekonomik Özgürlüklerin Ekonomik Performansa Etkisi: Türkiye Örneği*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Karaelmas Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Zonguldak(Türkiye).
- Masaki, T., ve Van de Walle, N. (2014). “The impact of democracy on economic growth in sub-Saharan Africa”, 1982-2012 (No. 2014/057). WIDER Working Paper.
- Milner, H. V. ve Kubota, K. (2005). “Why the move to free trade? Democracy and trade policy in the developing countries.” *International*
- Minier, J. A. (1998). *Democracy and growth: Alternative approaches*. *Journal of Economic Growth*, 3(3), 241 – 266.

- MOHTADI, H. and TERRY L. ROE, (2003), "Democracy, Rent Seeking, Public Spending And Growth", *Journal of Public Economics*, 87, pp. 445-466.
- Muller, E. N. (1988). "Democracy, Economic Development and Income Inequality", *American Sociological Review*, 53: 50-68.
- Narayan, P.K. & R. Smyth (2006), "Democracy and economic growth in China: evidence from cointegration and causality testing", *Review of Applied Economics*, 2(1), 81-98.
- Noyan, Y. İ., Sandalcılar, A. R., & Demirkoparan, F. (2011). Özgürlükler ve Ekonomik Kalkınma: Latin Amerika ve Türkiye. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi,
- North, D. (2002), Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans, (Çev. G. Çağalı-Güven), İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Oğuzhan, M., (2019) Demokrasi Teorisi ve Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Süreci, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kırıkkale(Türkiye).
- Oliva, M. A., ve Rivera-Batiz, L. A. (2002). "Political institutions, capital flows, and developing country growth: An empirical investigation", *Review of Development Economics*, 6(2), 248-262.
- Oral İ.O., (2014) Demokratikleşme ve Ekonomik Özgürlüklerin Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi, (yayımlanmamış doktora tezi), Atatürk Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Erzurum(Türkiye).
- Özdemir, Y. , Şimşek, U. , Aktaş E., (2006) "Demokrasi Üzerine", Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2016(14), ss. 259-269.
- Özmen Y.P., (2018) "XXI. Yüzyıl Eşiğinde Demokrasi ve Kalkınma", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 5(10), ss. 103-122.
- Papaioannou, E., ve Siourounis, G. (2008). "Democratisation and growth", *The Economic Journal*, 118(532), 1520-1551.
- Piątek, D., Szarzec, K., & Pilc, M. (2013). Economic freedom, democracy and economic growth: a causal investigation in transition countries. *Post-Communist Economies*, 25(3), 267-288.

- Pitlik, H. (2002). The Path of Liberalization and Economic Growth. *Kyklos*, 55: 57-80.
- Polity Project (2018), Polity 5 Annual Times Series, 1946-2018 < <http://www.systemicpeace.org/inscrdata.html> > (06.05.2020).
- Przeworski, A. ve Limongi, F. (1993). "Political Regimes and Economic Growth", *Journal of Economic Perspectives*, 7(3): 51-69.
- Rachdi, H., ve Saidi, H. (2015). "Democracy and Economic Growth: Evidence in MENA Countries", *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 191, 616-621.
- RIVERA-BATIZ, F. L. (2005), "Democracy, Governance and Economic Growth: Theory And Evidence", İnternet Adresi: <http://www.columbia.edu/cu/economics/discpapr/DP0102-57pdf>, Erişim Tarihi: 29.08.2005.
- ROBINSON, M. and G. WHITE, "Introduction", in M. Robinson and G. WHITE (ed), *The Democratic Developmental State*, Oxford Universty Press, 1998, pp. 1-13.
- Rodrik, D. (2009), *Tek Ekonomi Çok Reçete: Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme* (Çev. N. Domaniç), Eflatun Yayınevi.
- Romer, M. Paul (1990), "Endogenous Technological Change", *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise System, pp. 71-102.
- Romer, M. Paul (1986), "Increasing Returns and Long-Run Growth", *The Journal of Political Economy*, Vol. 95, Issue 5, October, pp. 1002-1037.
- Saatcioğlu, C. ve Karaca, O. (2015). "İktisadi Kalkınmanın Demokrasi Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi." *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*. 29(4): 775-796.
- Santhirasegaram, S. (2007). The Impact of Democratic and Economic Freedom on Economic Growth in Developing Countries: Pooled Cross Country Data Evidence. *Journal of Applied Sciences*, 7(11), 1484- 1489.
- Saray, M.O., (2018). *The effect of Democracy on Income: An Analysis of Countries*
- Sen, A. (2004). *Özgürlüklerle Kalkınma* (1 b.). (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Seyidoğlu, Halil (2006), İktisat Biliminin Temelleri, İstanbul, Güzem Can Yayınları No:21.
- Sucu, M.B., (2016) Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Özgürlükler ve İktisadi Kalkınma İlişkisi, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Ankara(Türkiye).
- Sturm, J. E., & J., De Haan. (2001). How Robust is the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth? . *Applied Economics*, 33(7), 839-844.
- Şahin, İ. (2016). "Türkiye'de 1980-2015 Yılları Arası Demokrasi, Ekonomik Özgürlük ve Yolsuzlukların Ekonomik Büyümeye Etkileri." Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi. 6 (2): 317-334.
- Şanlısoy, S. (2010). "Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Süreç Politikaları Etkileşimi", *Sosyoekonomi Dergisi*, 13(13): 191-214.
- Tavares, J., Wacziarg, R. (2001). How Democracy Affects Growth. *European Economic Review*, 45, 1341-1378
- The Heritage Foundation, 2015 Index of Economic Freedom, All Index Data, <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>, (28.12.2015).
- Tunç, H., (2008) "Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(1), ss. 1113-1132.
- Tunçsiper, B., & Biçen, Ö. F. (2014). Ekonomik Özgürlükler Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 25- 45.
- Turan, S. (2006). 2006 Ekonomik Özgürlük Endeksi ve Türkiye'nin Sıralamadaki Durumu. Konya Ticaret Odası- Etüt-Araştırma Servisi, Araştırma Raporu. (Rapor No. 2006-42/65)
- Türkkan, E. (1996). *Ekonomi ve Demokrasi*, Ankara: Turhan Kitabev.
- World Bank (2015). World Development Indicator (WDI-GDF). <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (28.12.2015).

- Welander, A., Lyttkens, C.H. ve Nilson, T. (2015). "Globalization, Democracy, and Child Health in Developing Countries", *Social Science&Medicine*, 136-137:52-63.
- Williams, K. (2017). "Does democracy dampen the effect of finance on economic growth?", *Empirical Economics*, 52(2): 635-658.
- Yalçın, S., (2006) Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Açısından Bir İnceleme, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı, Ankara(Türkiye).
- Yalman, İ. N., Sandalcılar, A. R., ve Demirkoparan, F. (2011). "Özgürlükler ve Ekonomik Kalkınma: Latin Amerika ve Türkiye", *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi* 25.: 431-444.
- Yay, G. G. (2002). "İktisadi Gelişme ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir Sınama", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52(1): 27-54.
- Yenipazarlı, A. (2009). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Aydın
- Yıldız, Ş., Başar, S., (2009) "İktisadi Büyümenin Demokratikleşme Üzerindeki Etkisi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), ss. 56-75.
- Yülek, A. Murat (1997), "İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine", *Hazine Dergisi*, Sayı 6, ss. 1-15.
- Zouhaier, H., Karim, K. M. (2012). "Democracy, Investment and Economic Growth", *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2(3), 233-240.